

આભાર પત્રિકા

આદર્શ ગુરુદેવ શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામી !

આપશ્રીએ ૧૪-૧૨-૬૭ ને ૧૫ (મુદ્રા નં. ૧૦) ૪ મમા મંત્ર ૧૧૬૪ ના આદ્યપદ મુક્તામૃતીનો મોં અને મંત્ર ૧૬૧૪મા પીપરી બાગ-ચી દિશા "અંબમ" અંગીકાર કરી જ્ઞાનનો અગમ્ય માર્ગ અભ્યાસ કર્યો. આપે આપના મહાજ્ઞાનનો ત્યાગ કર્યો અજ્ઞાન નિમિત્તેના નાશ કર્યો છે.

આપ મહાન્માશ્રીએ ગૌરવર પરંતુ અખંડ મદાનુ શીત અને ઉત્તમ આત્માપના વર્ષને ક્રમેની નવાને નવની પાટી છે અને આ શ્રીએ દેશવિદ્યામા રિચી રાના અજ્ઞાન્માર્ગનાં આપના મુદ્ધ અગિયનો પ્રભાવ પાટી ૪૪ જેવોએને પત અગિયવાન બતાવ્યા છે, અને જ્ઞાનના સાચા પીપાનુએ બતાવ્યા છે એટલુ જ નહિ પણ નવમોષ, આગમમાગિનિ વિશેષ મદાનુ બોધવાયક મશે ૨૨મી અભ્યાસમાં ૧૦ ઉપકાર દ્રવીયા છે; અને તેમ તથા જેવા એકત્રવાદીએના બદ્ધ ૪૪-મગથી ઉમેરીને આદારી બતાવ્યા છે એટલે ૪૪૧ મિદ્ધાનોના ૨૦ ગદ્યનું પાન કરવી તેઓના આત્માને મુખિ પમાડેલ છે.

મદાનુ આપશ્રી મંત્ર ૧૬૧૪ના આદ્યપદ મુક્તામૃતીએ ૬૦૦ મંદામાં અનજન કરી આ વિનમ્ર દેવતા ત્યાગ કરી પુનઃ ૬૬ મંત્ર સર્વાયુ બોધવી અમર લોકમા નાગવ્યા એ આપના અમર અન્માને ત્યા અખંડ શાનિ હો !

પરિતપવર ગુરુવર્યશ્રી સુર્યમહાદેવ સ્વામી !

આપશ્રીએ અધુરવે ગુરુવર્ય શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામીના પવિત્ર કરને દિશા લઈ શાસ્ત્રોનો તેમજ ત્યાગ, વ્યાકરણ કાવ્યાદિનો અભ્યાસ કરે. અને જ્ઞાનના તેનો તથા અન્યકવ કૌમુદી ૨૨ તેમજ ખીજન પાનુ સારોષ વચનોનો લાભ આપ્યો.

આપશ્રી ૧૬૫૫મા ૬૨૭ બુદ્ધિપુર (સાકીવાલી)મા આ કાની દુનીયાનો ત્યાગ કરી મુરલોકમાં બીગત્યા એ ત્યા આપના આત્માને નાનિ હો !

આપ અને મહાન્માઓના ઉપકારનો બદલો વાગે શકાય જ નહિ. સિ. મુલાસાર મહારાજશ્રી વિનમ્રદેવ સ્વામીનો ગિય-મુનિ બાળ દૃષ્ટાએદેવની વદના હો !

પહેલી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના

આ અસાર સંસારમાં જીવાત્મા અનાદિકાળથી મિથ્યાત્વ ને અજ્ઞાનથી પરિભ્રમણ કરી રહ્યો છે. મોહ શુનુના ઉત્સંભમાં પોતાનું મસ્તક મૂકી અનાદિ કાળથી ધોર નિદ્રામાં જાન બુદ્ધ્યો થકી પડ્યો રહ્યો છે. તે એમ સમજીને કે—અહિં સુતાં થકાં મને ધણો જ આનંદ થાય છે, પણ જોળા સ્વભાવનો આત્મા એમ સમજતો નથી કે દુઃખનના જોળામાં મસ્તક મૂકવાથી કેમ સુખ હોઈ શકે ? આવી સમજણ જ્ઞાન કે ગુરૂ મળ્યા વિના કેમ હોઈ શકે ? એટલે જ જન્મતમાં જ્ઞાની ગુરૂનો મંદિમા અત્યંત કહેવ છે. સિદ્ધાંતકારો કહે છે કે—એક વખત સદ્ગુરૂનો ઉપદેશ અવળ કરવાથી પોતાની અનાદિ કાળની જૂલ સમજાય છે, અને જે સુખનો માર્ગ જૂલો દુઃખના માર્ગમાં ઘસડાતો જાય છે તેનું જ્ઞાન થવાથી તે દુઃખમય માર્ગ મૂકીને સુખને માર્ગે પ્રયાણ કરે છે. ભારે એવા જૂલા પડેલ જન્માત્માને માર્ગ બતાવવા માટે અનેક મહાપુરુષોએ સિદ્ધાંતો—પુસ્તકોદ્ધારા જ્ઞાન અર્પિ ઉપકાર કરેલ છે. તેમાં આ “શ્રી આગમ સાગિજી” નામા ગ્રંથ પણ એક છે. જેની અંદર જીવાત્મા પોતાનો માર્ગ કેમ સરળ કરી શકે ? અને તે માર્ગે પ્રયાણ કરતાં અનુક્રમે ગ્રામ્યત સુખને મેળવી કૃતકૃત્ય થઈ શકે, જેની સરળ રીતે સીધી સાફ બતાવેલ છે જે બતાવવામાં ઉપાખ્યાય મહારાજ થી જ્ઞા(ના)નચ્છજી સ્વામીએ સમયનો તેમજ જ્ઞાનનો ધણો સારો ઉપયોગ કરેલ છે.

આ શ્રી આગમસાગિજીની અંદર પૃથ્વીયે કેમ ચડવું તે બતાવતાં પ્રથમ આત્મામાં જે અનાદિ કાળથી અજ્ઞાન રૂપે કયરો ભરેલ છે તેને શુદ્ધ કરવા માટે માર્ગાનુસારીનાં ૩૫ ગુણો બતાવેલ છે. જેમ કોઈ ડોક્ટર પોતાની પાસે આવેલ દરદીના સરીરમાં રહેલ રુચરો દૂર કરવા પહેલાં જીવાત્મા આપે છે તેમ માર્ગાનુસારી (એટલે શુદ્ધ માર્ગને અનુસરનાર—અથવા શુદ્ધ માર્ગને બતાવનાર) ના ગુણો પ્રાપ્ત થવા પછી જન્મરૂત્વ રૂપી પૃથ્વીયે ચડાય છે. કારણ કે જ્યાં

બીજી આવૃત્તિ વિષે જે બોલ.

આજેથી દોઢેક વર્ષ પહેલાં 'આગમ સારિણી' નામક તત્ત્વ-જ્ઞાનના આ અમૂલ્ય પુસ્તકની પહેલી 'આવૃત્તિ કાંઝાકરા નિવાસી ભાઈ જગવાનજી દાથીભાઈ તરફથી પ્રગટ કરવામાં આવેલી; તેનો ખપી જીવોમાં તરત જ પ્રચાર થઈ 'જવાથી', અને ઉપરા ઉપરી આ પુસ્તકની માંગણી થતી હોવાથી, જગજ્ઞ ભાઈ-બહેનોના લાભાર્થે અમે બીજી આવૃત્તિ પ્રગટ કરવા લાઝમસાગી થયા છીએ એ આનંદનો વિષય છે.

પ્રસ્તુત આગમસારિણી ગ્રંથમાં મોક્ષ માર્ગ સાધવાના ચાર પગથીયા ઉપર ઉપાધ્યાય મદારાજશ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામીએ ધજો શ્રમ લઈને ખૂબ સુંદર વિવેચન કર્યું છે. તેમાં પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ૩૫ મોક્ષ, બીજામાં સમ્પદ્વય, ત્રીજામાં દેશવૃત્તિ અને ચોથામાં સર્વવૃત્તિ આરાધવાની વિધિ, વિધાન સહિત વર્ણવવામાં આવી છે. તેનું રહસ્ય વાચકો આ ગ્રંથ મનનપૂર્વક સાધત વાંચી જવાથી જાણી શકશે. કારણ કે આ ઉપયોગી પુસ્તકમાંનું સઘળું લખાણ મધ્યસ્થ દૃષ્ટિએ, સ્વાદવાદ શૈલીએ અને પક્ષપાત રહિત કેવળ ભવ્ય જીવોના શ્રેયાર્થે લખાયેલું છે.

તત્ત્વ જગજ્ઞો આ પુસ્તકનો વધુમાં વધુ લાભ લે એ અને આત્મલક્ષ્યાણુ કરે એ જ માત્ર ઇચ્છા.

આ સાથે બુદ્ધોનું શુદ્ધિપત્રક પણ મુદ્રવામાં આવ્યું છે. જેમાં રહી જતા પામેલી બુદ્ધો ધણા પરિશ્રમે સુધારવામાં આવી છે; જતાં દૃષ્ટિ દોષ કે પ્રેસ દોષને અંજે કાઢી બહુ રહેલા પામી દોષ તો વિદ્વાન વાચકે તે સુધારીને વાંચવી અને બને તો અમને મૂચના લખવી, તેમજ પ્રથમ આવૃત્તિમાં જે ભુલચૂક છે તે જેની પામે દોષ તે સુધારીને વાંચવી. કિં: બદના !

૬૨૭, પત્રી

હી. ભવદીપ

ના. ૨૫-૧૨-૧૯૪૦

શાહ લખમશી કેશવજી

પૃષ્ઠાંક	સીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૯૨	૩	મળાંત	મળાંતિ
૯૩	૨૦	ઔધીક	ઔધીક
૯૩	૨૧	આગરી	દાંસમાં (પાછી ન દેવી)
૯૪	૯	પ. અચીલ	પ. અચિત
૯૬	૨૨	૨૬	૩૬
૯૯	૧૩	ઘૃત્ત	ઘૃત્તિ
૧૦૮	૨૨	ત્રિદ્વ કહે	મોક્ષ કહે
૧૧૦	૧૨	સ્વાદ્વનન્ય	સ્વાદ્ અવક્રાન્ત્ય
૧૧૩	૧૭	નવ	નવા
૧૧૩	૨૩	અનંતો	અનંતા
૧૧૪	૧	અનંતો	અનંતા
૧૧૪	૮	સાક્ષર તે જ્ઞાન અને નિરાક્ષર તે દર્શન	સાક્ષર તે દર્શન અને નિરાક્ષર તે જ્ઞાન
૧૧૬	૯	સત્તાએ	સત્તાએ
૧૧૬	૧૦	બધાએસો	બધાએસો
૧૧૭	૯	દ્રવ્યનિદ્રા ભાવનિદ્રાનો બેદ નથી પાડ્યો	નિદ્રા તે દ્રવ્યનિદ્રા જાણવી તે શુભદાણા તે ભાવ- નિદ્રા જાણવી
૧૨૦	૧૩	તે નાનો મોટો કેટલો	જ્ઞાનમાત્રો કાલ-અધુન મજી એક મુદ્દત થાય અને જ્યાંથી બધો છૂટાનો કાલ સમજ્યો એમ નાનો મોટો છે.
૨૬	૨૩	બંધ	બંધ

શ્રી આગમ શાસ્ત્રી અંગના વિગતની અનુક્રમણિકા

- ૧-મંત્રગાથાનું અને પ્રાર્થના.
- ૨-માર્ગાનુમારીના ૩૪ ગુણોનું વર્ણન, આઠ ભૂદિના પ્રકાર, આઠ મંદો, પાંચ દિવસનું આગમ, ૩૨ અષ્ટમય, ૩૨ અનંતકાલનું આગમ
- ૩-વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ અને નિશ્ચય અભ્યક્તનું આગમ, તેનાં ૧૭ ભેદોનું વિસ્તારથી વર્ણન, ગુણ, આચાર્ય, ગીનાર્થ અગીતાર્યનું આગમ
- ૪-દ્રવ્યપ્રાપ્તિના ૪૧ ગુણોનું સામાન્ય ને વિશેષથી વર્ણન.
- ૫-ભાવપ્રાપ્તિના ૬ લક્ષણનું સામાન્ય ને વિશેષથી વર્ણન ભાગ્યદિ.
- ૬-ભાવપ્રાપ્તિનાં ૧૭ લિંગ. ભાવપ્રાપ્તિ એટલે દ્રવ્ય સંપૂર્ણ નિરૂપણ.
- ૭-ભાવસાધુના ૭ લક્ષણ, અને ૬ ગુણોનું વર્ણન.
- ૮-આચાર્યના ગુણો અને આઠ મંપદાઓનું વર્ણન.
- ૯-૬૨ પ્રકારની રચિતું વર્ણન.
- ૧૦-આધુની ૧૦ સમાચારીનું વર્ણન
- ૧૧-નિશ્ચય ને વ્યવહાર એટલે જ્ઞાન ને ક્રિયાનું સ્વરૂપ
- ૧૨-ચાર પ્રકારની સાધનાનું વર્ણન
- ૧૩-ઉત્સર્ગ ને અપવાદ તથા પાંચ મુમિતિના ભાગાનું વર્ણન.
- ૧૪-સાધુની સાત મહત્ત્વ તથા આઠ વદનાનું સ્વરૂપ
- ૧૫-અનશનની આલોચણાના ૬૩ ભોક્ત્રનું વર્ણન.
- ૧૬-પાંચ પ્રકારના વ્યવહારનું વર્ણન.
- ૧૭-સાતતંત્ર્યનું સામાન્ય ને વિસ્તારથી વર્ણન.
- ૧૮-ચારનિર્લેપાનું વર્ણન.
- ૧૯-સમજાગીનું સ્વરૂપ.
- ૨૦-દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદોનું સ્વરૂપ.
- ૨૧-૭ દ્રવ્યના ગુણુપચાયનું સ્વરૂપ.
- ૨૨-૧૪ ગુણુસ્થાનકનું સામાન્ય, વિસ્તારથી વર્ણન. કઈ નિદ્રા કયા મુખકાળે હોય તેનું વર્ણન.
- ૨૩-ચાર પ્ધાનનું વિસ્તારથી વર્ણન.
- ૨૪-પાંચ આચારનું નિશ્ચય ને વ્યવહારથી વર્ણન.
- ૨૫-કર્તાની પ્રશન્નિ.

એ પચીસ મુખ્ય વિષયો છે અને અંતરભેદો ઘીમ તે વાંચવાથી જાણાશે. ધનિ.

સ્વ. શ્રી જ્ઞાનરવિ સ્મારક ગ્રંથમાળા મણકો ૫ મો

શ્રી આગમસારિણી નામા ગ્રંથ પ્રારબ્ધતે

શ્રી મહાવીરાય નમઃ શ્રી જ્ઞાનરવિ સદ્ગુરુભ્યો નમઃ

મંગળાચરણઃ—

મહંતો ભગવંત દંદ્ર મહિતા સિદ્ધાશ્ચસિદ્ધિ સ્થિતા,
આચાર્યા જિનશાસનોન્નતિકરા પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકા,
શ્રી સિદ્ધાંત સુપાઠકા મુનિવરા રત્નત્રયારાધકા,
પંચૈતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ યો મંગલં ॥૧॥

પ્રારંભ.

જગત્માં ધર્મ જેવી કોઈ વસ્તુ નથી. કારણ કે હરેકે હરેકે કોઈ ને કોઈ રીતે પણ ધર્મને માને છે. અને ધર્મ વિના જીવાત્માને ચાલી પણ ન શકે. “અથવા ચલાવવું પણ ન જોઈએ.” જેમ અન્ન, પાણી, પવન સિવાય ચાલી ન શકે તેમ ધર્મ વિના પણ ચાલી ન શકે.

હુનીઆમાં ધર્મો અનેક રહેલાં છે પણ ખરી રીતે ધર્મ તેને જ કહીએ, કે જે ઐહિક અને પારમાર્થિક મુખને આપે. તેમજ દુર્ગતિમાં પડતાં જીવાત્માને ધારણ કરી સદ્ગતિએ પહોંચાડે.

બધાં મુખી જીવાત્માએ પોતે જ પાત્રતા (લાયકતા) મેળવી નથી ત્યાં મુખી ધર્મ બીજ તેના હૃદયમાં ઉગી શકતું નથી, માટે પહેલામાં પહેલો માર્ગ એ જ છે કે—માર્ગાનુસારીના ઉપ ગુણો પ્રાપ્ત કરવાં જોઈએ. માટે તેનું પ્રથમ

સ્વરૂપ સમગ્ર (અંગીકાર કરી)ને પાત્રી અનુક્રમે પગાળીએ પગાળીએ ચાલનાં અને માત્ર મુખી પડાંગી મકાન છે, તેથી પ્રથમ માર્ગાનુસારીના ગુણ ક્યા પાત્રી જવાનમાને કેમ આગળ વધવું તેનું સ્વરૂપ કહેવું.

હવે માર્ગાનુસારીના પાંચીશ ગુણોનું સ્વરૂપ

૧. ન્યાય સંપત્ત વૈભવ:-ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું સર્વ પ્રકારના વ્યાપારમાં ન્યાયપૂર્વક વર્તવું, અન્યાય કરવો નહીં

નોકરી કરનારે ધણીના મોંપેલા કાર્યમાંથી ખર્ચ જવું નહિ, લાંચ ખાવી નહિ, અને ચોરી સમજાવવાલા કે અજ્ઞાન માણસને છેતરવા પ્રયત્ન કરવો નહિ વ્યાજ વટાવના ધંધાદારે સામા ધણીને છેતરીને વધારે વ્યાજના પૈસા લેવા નહિ. વ્યાપારીઓએ માત્ર લોભમેળ કરીને વેચવો નહિ. સરકારી કે રાજાની નોકરી કરનારાઓએ રાજાને બહાણા થવા સાફ લોકો ઉપર જુલમ કરવો નહિ મજુરો તથા દારીગરોએ રોજ લઈ કામ ચોખું કરવું નહિ. નાન અથવા મહાજનના આગેવાનો (પટેલ-ચોવટીયાઓ) એ પૈસાની લાલચે ખોટો ન્યાય આપવો નહિ. ધર્મના નામે પૈસા કુકડાવી પોતાનાં કાર્યમાં વાપરવા નહિ. દ્રવ્ય લઈને કે દ્રવ્ય લીધા સિવાય કોઈ પણ ખોટી રીતે સાક્ષી પુગવી નહિ ધર્મશાળા કે ઉપાશ્રયના કાર્યકર્તાઓએ તે ખાતાનાં મકાનો તથા અન્ય વસ્તુઓનો ઉપયોગ પોતાના કાર્યમાં કરવો નહિ અથવા તે ખાતાના માણસો પાસેથી પોતાનું ગૃહકાર્ય કરાવવું નહિ સાધારણ ખાતાની, જ્ઞાન ખાતાની કે અન્ય પંચાતી ખાતાની કોથળી (ચાકડ રકમ) પોતાના પાસે રહેતી હોય તો તે નાણાનો ઉપયોગ

પોતાનાં કાર્યોમાં કરવો નહિ. દાણચોરી કરવી નહિ. સ્ટાંપ (ખત ખાતાં)ની ચોરી કરવી નહિ. ચોરી, લુંટ કે કુંચી લાગુ કરી તાણું ઉઘાડી પારકું દ્રવ્ય કે કાંઈ પણ વસ્તુ લેવી નહિ. કોઈની પડી ગયેલ વસ્તુ લેવી નહિ. કન્યાના પૈસા લેવા નહિ. કોઈનાં ક્ષેત્રમાંથી ધણીની રજા સિવાય પોંક, શાક કે ફળી વિગેરે લેવાં નહિ. ઇત્યાદિકx અન્ય પણ અનેક અન્યાયનાં કાર્યો છે તે સર્વને સમજી તેનો ત્યાગ કરી ન્યાયથી દ્રવ્ય પેદા કરવું. કારણ અન્યાયથી મેળવેલું દ્રવ્ય બહુ ઠાળ ટકતું નથી. કદાચિત્ પાપાનુબંધી પુણ્યના યોગથી રહે, તો પણ દ્રવ્ય દાનાદિક શુભ કાર્યમાં વપરાતું નથી પણ પ્રાયઃ તેનો દુર્વ્યય (કોરટ વિગેરેમાં) થાય છે. ન્યાયથી પેદા કરેલું દ્રવ્ય ઉભય લોકમાં હિતાવહ થાય છે.

૨. શિષ્ટાચાર પ્રશંસનઃ—જ્ઞાન અને ક્રિયાવાલા ઉત્તમ પુરૂષોના સદાચરણની પ્રશંસા કરવી. શિષ્ટા પામે તે શિષ્ટ પુરૂષ; એટલે સદાચારમાં રહેલા જ્ઞાનવૃદ્ધ પુરૂષોની પાસે રહી શુદ્ધ શિષ્ટાને પ્રાપ્ત કરનારા મનુષ્યોનું જે આચરણ તે શિષ્ટાચાર કહેવાય. જેમકે—લોક નિદા કરે તેવું કાર્ય કરવું નહિ, દીન દુઃખીનો ઉદ્ધાર કરવો, કરેલા ગુણને જાણવો, અને દાક્ષિણ્યપણું કરવું. સર્વત્ર નિદાનો ત્યાગ. સત્જનન પુરૂષોની પ્રશંસા કરવી. આપત્તિમાં દીન ન થવું સંપત્તિમાં નમ્ર થવું. મધુર ભાષી થવું. વિવાદ કરવો નહિ. એક સત્ય વચની થવું. નકામો ખર્ચ કરવો નહિ યોગ્ય સ્થાને ખર્ચ કરવો. ધર્મ-

x સ્ટાંપ કે તેજ મદી લગાવી પેદા કીધેલું દ્રવ્ય તથા એકદલ્લુ માલ કરી માલનાં ભાવો વધારી કમાવવું. તથા દુકાન વિગેરેમાં કે લઘાઈ વિગેરેના પ્રવેગમાં કમાવવું તે દ્રવ્ય પણ અન્યાયનું ગણાય છે.

કરે, જાણે કે તેને પહેલેથી જોઈ ન પડે. પણ તેને જોઈને
કરે તેને પછી જોઈને કરે, કાલે જોઈને કરે તેને
જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને

૩. મનના કુલ, જેવડા, તે જાન્યોત્તરના મનને વિશેષ
કરે. તેને જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને
જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને
જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને
જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને પછી જોઈને કરે તેને

૪. પાપ બીજા:—અર્થ પ્રજાના નિરર્થક કાર્યો. જે
તેમાં પૂન (જુગાં), દાડ, મન, પરસ્પરમનાશિની, અ
લોકમાં નિદા અને ગાજવદંડ ચાપ પરસોડમા નરડે જા
પડે. અને મહાજા પરિમહાશિની પરસોડમા દુખ જોગવ,
પડે; માટે તેમાં કાર્યોથી હરવું

૫. દેશાચાર પાતન:—ધણ કાળથી રૂઢીથી (જાનિ
બંધારણથી) ચાલ્યા આવના જોગવ, વચ, આખૂણથી
પ્રસિદ્ધ દેશાચારને મૂકીને જો વર્તે તો ન્યાના લોકો સાં
વિદાય ઉપજે, માટે દેશાચાર પ્રમાણે વર્તવું

૬. અવર્ણવવાદ ત્યાગ:—કોઈનો પણ અવર્ણવવાદ ન
જોવવો. કારણ આત્મ પ્રશંસા અને પરનિંદા કરવાથી નીચ જોત્ર
કર્મ બંધાય છે. વળી રાજ, પ્રધાન, પુરોહિત, કોટવાલ વિગેરે
જો બહુ લોકમાન્ય છે તેની નિંદા કરવાથી તો આ લોકમાં
પણ ધન તથા પ્રાણનો નાશ થાય છે, અને સાધુ, સાધ્વી,

* યોગશાસ્ત્રમાં વિવાહના આડ પ્રકાર બતાવેલ છે. તેમાં આ
ધર્મ વિવાહ અને ચાર અધર્મ વિવાહ કહેલ છે

આવક, આવિકાની નિંદાથી ઘોર કર્મ જન્માય છે. માટે નિંદાનો સર્વથા ત્યાગ કરવો. નિંદા એ મોટું પાપ છે. નિંદક માણસ કયાંય પણ સુખ પામતો નથી. દેવ, ગુરૂ ને ધર્મની નિંદા કરનારા કોઈ દિવસે ઉચે આવતા નથી અને વંશ વિચ્છેદ થાય છે. દારિદ્રપણ આવે છે વિગેરે ઘણા અવગુણ થાય છે.

૭. ઘણાં દારવાલા ઘરમાં વસવું નહિ-કારણ કે જે ઘરમાં પેસવાના તથા નીકલવાના ઘણા દરવાજા હોય તો ચોર પ્રમુખને આવવાનું તથા સ્ત્રી પ્રમુખને ગેરવર્તણૂક ચલાવવાનું સુગમ થાય માટે છિંડી રાખવી નહિ. હુલા અને અજવાસ એટલે તાપ પુષ્કળ આવે એવા ઘરમાં રહેવું.

૮. અશુભ સ્થાનકવાલા ઘરમાં વસવું નહિ:-જે ઘરની જમીનમાં ઉપેર્ષ લાગેલી હોય. જે ઘરની નીચે હાડકાં તથા મુડદાં દોટેલા હોય અગર મુડદાં બાળેલાં હોય, અથવા આસપાસમાં વેશ્યા, જુગારી, કસાર્થ વિગેરે ખરાબ લોકો વસતા હોય તેવા ઘરમાં વસવું નહિ. જે ભૂમિમાં ઘણી ધો-ડાલ ઉગેલ હોય, વહી શુભ વર્ણ, ગંધવાળી માટી હોય, તથા પાંડોશી ધર્મિષ્ઠ હોય તેવા સ્થાનમાં વસવું. વહી અન્ય મતાવલંબીઓના પાંડોશમાં વસવાથી તેમના નુકશાનકારક આચારો આપણામાં પ્રવેશ કરી જાય છે. તે પછી ઘણો શ્રમ કર્યા થકી પણ નીકળતા નથી. “વધારે વિસ્તાર વાસ્તુશાસ્ત્રથી જાણવે.”

૯. અતિ ગુપ્ત સ્થાનમાં રહેવું નહિ:-એવા સ્થાનમાં રહેવાથી શુભી પુરૂષને દાન દર્શ શકાતું નથી. વળી અગ્નિ, ચોર પ્રમુખના ઉપદ્રવ વળતે બીજાની મદદ ન મળવાથી જીવન, માલ જવાબવા મહામુશ્કેલ થાય છે. કારણ કે ગુપ્ત

સુધી ઉદરમાં ધારણ કરી ભાર વહન કરેલ છે એટલું જ નહિ પણ મળ મૂત્રાદિ મલીન વસ્તુઓનું વારંવાર પ્રક્ષાલન ઘણા પ્રેમથી કરેલ છે, માટે માતા પિતાનો ઉપકાર ભૂલી શકાય જ નહિ. કદાચ તેઓ કદુ વચન બોલે તો સહન કરવું, તેમ અયોગ્ય વર્તન આચરવા કહે તો પણ તેઓને વિનયપૂર્વક સમજાવવું પણ ક્રોધ કરવો નહિ. તેઓ ધર્મ માર્ગના અન્તણ હોય તો તેઓને ધર્મમાં જોડવા. જે દુષ્ટ હોય, અકૃતપુણ્ય કે અજ્ઞાની હોય તેજ માતા પિતાને અવગણે, તેના ઉપકારને ભૂલી જાય. “કવિદલપતરામે પોતાની બનાવેલી કવિતામાં માતા-પિતાના શુણના વખાણ કીધા છે, તે ખ્યાલમાં રાખવાના છે.”

૧૩. ઉપદ્રવવાલા સ્થાનને તજવું:—સ્વયંક એટલે પોતાના રાજાનો અને પરચક એટલે વૈરીરાજાનો, દુષ્કાલનો તથા મરકીનો જ્યાં ભય હોય તેવા સ્થાનમાં રહેવું નહિ. કારણ ત્યાં રહેવાથી ધર્મ, અર્થ તથા શરીરનો પણ નાશ થાય છે અને આ ભવ તથા પરભવ પણ બગડે છે. કહ્યું છે કે—દુષ્ટ ધરતી—જમીન દેવતા પણ ત્યજે છે. પોતાના આત્મહિતની ખાતર ગામ, કુટુંબાદિ પણ તજવું.

૧૪. પેદાશના પ્રમાણમાં વ્યય કરવું:—પોતાની કમાણીના ચાર વિભાગ કરવા. તેમાંથી એક ભાગ લેડારમાં રાખવો. બીજો ભાગ વ્યાપારમાં, ત્રીજો ભાગ પોતાના તથા કુટુંબના ભરણ પોષણ માટે રાખવો. અને ચોથો ભાગ ધર્મકાર્યમાં વાપરવો. જે શક્તિ હોય ને પેદાશ ઘણી હોય તો ધર્મમાં વિશેષ વાપરવો. અને પેદાશ ઓછી હોય તો છટ્ટો ભાગ, દશમો ભાગ અથવા શક્તિ મુજબ વાપરવો; પણ શક્તિ ઉપરાંત

વાપરવો નહિ. જો ણદુજ ઓછી ગ્રાફિ હોય તો અને સુશ્કેલીથી ઉઠરપોપણ થતું હોય તો ધર્મ કાર્યની અનુભવ દના કરવી અને બીજાને ધર્મમાં પ્રેરણા કરવી. ધર્મકાર્ય કરાવવાં. પણ લોકોમાં નિંદા થાય એમ ધર્માધ થઈ અથવા રાગાધ થઈને પેદાશથી ખરચ વધારે કરવું નહિ.

૧૫. દ્રવ્યને અનુસારે પહેરવેશ રાખવો:—ધન યોડું હોય તો ધનવાન જેવાં વસ્ત્રાભૂષણ પહેરવાં નહિ. અને ઘણું દ્રવ્ય હોય તો કંગાલના જેવાં વસ્ત્રાભૂષણ ધારણ કરવાં નહિ. કારણ કે તેથી લોકોમાં લઘુતા, હેલના ધાય છે. વળી ઉદ્ભટ વેશ પહેરવો નહિ. વયને અનુસારે તથા દેશ, કાલ, જાતિ આદિને ઉચિત વેષ ધારણ કરવો. જે માણસ દ્રવ્યવાન હોય છતાં પણ કૃપણપણાથી ઉચિત વેશ પહેરતો નથી તેની લોકોમાં હાંસી થાય છે. એટલું જ નહિ પણ તે માણસ ધર્મને અધિકારી પણ થતો નથી. જે માણસ આઠાઈથી (ભોભવૃત્તિ વિના) રહે છે તે ગણવા નહિ.

૧૬. બુદ્ધિનાં આઠ ગુણો ધારણ કરવા—

યત:—

^૧શુદ્ધિ^૨ ધર્મણં^૩ ચૈવં, ^૪ગૃહણં^૫ ધારણં તથા ।

ઉદાગોદોર્થ વિગ્રાનં, તત્ત્વગ્રાનં ચ પી ગુણાઃ ॥ ૧ ॥

અર્થ:—૧ શુદ્ધિ ૨. શાસ્ત્ર સાંભળવાની ઈચ્છા ૩. શ્રવણ એટલે શાસ્ત્ર સાંભળવું ૪ ગૃહણ—એટલે શાસ્ત્રોના અર્થોનું ગૃહણ કરવું. ૫. ધારણા—એટલે ધારી રાખવું ૬. ઉદાગોદોર્થ એટલે અર્થનું અવલગન કરી તેમાં તર્ક કરવો ૭. અપોદ એટલે ઉદ્ધિ, શુદ્ધિથી વિગેષ જ્ઞાન મેળવવું ૮.

અર્થવિજ્ઞાન એટલે ઉઠાપોઠાથી નિસંદેહ થવું. ૮. તત્ત્વજ્ઞાન એટલે અમુક વસ્તુ આમજ છે એવો નિશ્ચય થવો. પૂર્વોક્ત બુદ્ધિના આઠ ગુણો સહિત ધર્મશાસ્ત્ર સાંભળવું.

૧૭. અર્જુન લોજન ત્યાગ:-જ્યાં સુધી પહેલાં ખાધેલો આહાર પકવ થયો ન હોય ત્યાં સુધી બીજું કંઈ ખાવું નહિ એટલે લોજન કરવું નહિ. આત્રેય ઋષિએ સર્વ વૈદ્યક શાસ્ત્રોનો સાર એકજ પદમાં કહ્યો છે કે-‘જીર્ણભોજન માત્રેય’ તથા ‘અજીર્ણ પ્રમચારોગા’ અર્જુનમાં લોજન કરવાથી રોગોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અર્જુનના છ લક્ષણો છે. ૧ મળનો દુર્ગંધ. ૨ પવનનો દુર્ગંધ. ૩ વિદ્યોનો અલેહ. ૪ ગાત્રનું ગૌરવપણું. ૫ અશ્વત્થી થવી. ૬ અશુદ્ધ ઉડકાર એ છ અર્જુનનાં ચિન્હો બાબત. જીર્ણની લાલચે વધારે ખાવાથી અર્જુન, પેટશૂળ, વિગેરે રોગો થાય છે; માટે જ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે-મિતાહારી થવું. હમેશાં સાત્ત્વિક લોજન લેવું. રાજસ કે તામસ આહાર લેવાથી પ્રકૃતિ બગડે છે.

૧૮. અવસરે લોજન કરવું:-જ્યારે જઠરાગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય ત્યારે નિયમિત સાદું લોજન કરવું. રોગ ઉત્પન્ન થાય તેવી વસ્તુ ખાવી નહિ, તથા પ્રકૃતિથી વિરુદ્ધ લોજન કરવું નહિ. નિયમિત વખત ચૂકવો નહિ.

અદાલે (રાત્રે) જમવું નહિ. જરોબર સૂષ લાગે ત્યારે સાદું લોજન અમૃત લેવું કાર્ય કરે છે, ને કુદા વિના અમૃત સમાન લોજન પણ નુકશાન કરે છે. વગી ઘણો વખત ચર્મ જવાથી બગની હાનિ થાય છે માટે નિયમિત જમવું.

૧૯. ધર્મ અર્થ ને કામ એ ત્રણ વર્ગ પરસ્પર અવિરોધપણે સાધવા ને પુરૂષ એ ત્રણ વર્ગ સાધી શકતો નર્થ તેનું જીવન પશુતુલ્ય છે. ગૃહસ્થાવસ્થામાં ધર્મના ટાઇમે ધર્મ, પૈસા પ્રાપ્ત કરવાના. ટાઇમે પૈસા પેદા કરવા, અને ભોગ ઉપભોગને ટાઇમે તેમાં તત્પર રહેવું. માટે નિયમિત ટાઇમ બાંધી રાખવો. તેમાં ધર્મની પ્રાધાન્યતા છે. ને અર્થ શૂંક્યા તો હરકત નહિ પણ ધર્મથી શૂંકવું નહિ કારણ અર્થ, કામની પ્રાપ્તિ પણ ધર્મથી જ થાય છે. વળી કામથી શૂંક્યા તો વાંધો નહિ પણ અર્થથી શૂંકવું નહિ. એમ ઉત્તરોત્તર વિવેક સમજવો.

અર્થ, કામને ઓળંગી કેવળ ધર્મ સેવવું તે મુનિઓને યોગ્ય છે પણ ગૃહસ્થને યોગ્ય નથી, કારણ-દ્રવ્ય સિવાય ગૃહસ્થાવાસ ચાલે નહિ. કરજ ધર્મ જવાથી જગતમાં નિંદા થાય ને ધર્મથી પણ બ્રહ્મ થાય. પહેલા બોલમાં કહ્યું છે તે પ્રમાણે દ્રવ્ય પેદા કરીને તેમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ભાગલા પાડવા, તેથી બ્યવકારમાં ખલેલ પહોંચે નહિ. ગૃહસ્થપણમાં રહ્યા ધર્મ ને બ્યવકારકુશળ થતો નથી તે પશુતુલ્ય ગણાય.

૨૦ અનિધિ, સાધુ તથા દીનને દાન દેવું-નંઆએ પર્વાદિ નિવિઓના ન્યાગ કર્યો છે એવા મુનિઓ ને અનિધિ અને દીનમ આચારમા રક્ષા તે સાધુ તથા જેની શક્તિ શિષ્ય ધર્મ ધર્મ હોય તે દીન નેને યથોચિત દાન દેવું તેના પણ મુનિ-સાધુને બંધિથી ગૌરવપૂર્વક મુપાત્ર બુદ્ધિએ દાન દેવું

અવ્યાગતનો ઉચિતતાએ લોજનાદિથી સત્કાર કરવો. દીન-અનાથને અનુકંપા બુદ્ધિથી ગર્વ રહિત દાન દેવું. કોઈ પણ લિધુ આંગણે માંગવા આવે તેને ખાલી હાથે પાછો વાળવો નહિ. પોતાની શક્તિ પ્રમાણે આપવું. પાત્રાપાત્રનો વિચાર કરી ઉચિત દાન આપવું.

૨૧. કદાચહ રહિત થવું:-મધ્યસ્થ બુદ્ધિ ધારણ કરવી. જોટી હઠ, કદાચહ કરવો નહિ. હઠાચહ કરવાથી માણસોમાં નિંદનિક થવાય છે એટલુંજ નહિ પણ કોઈ કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી. કદાચહી માણસ કોઈ વખત પણ પોતાનું કે પરનું ભણું કરી શકતો નથી. જોટો હઠ પકડવાથી લાજને ધક્કો લાગે છે, લોકોની નિંદા સાંભળવી પડે છે, સંપ હોય ત્યાં કુસંપ થાય છે; મિત્રો દુરમન થાય છે, સજ્જનો ધિક્કારે છે, અનેક જાતના દુઃખો લોગવવાં પડે છે, બુદ્ધિ (હાથાપણું) નાશ થાય છે, કોઈ પણ માણસ તેનો સંગ કરતો નથી; માટે કદાચહથી સદા દૂર રહેવું.

૨૨. શુણ્ય પક્ષપાત:-શુણીજનનો પક્ષપાત કરવો; એટલે સજ્જનતા, દાક્ષિણ્ય, ઉદારતા, સ્થિરતા, પ્રિયવચનપણું ઇત્યાદિ પોતાને તથા પરને ઉપકાર કરનારા શુણવાન પુરૂષોનું બહુમાન કરવું. તેઓને સહાયતા કરવી. શુણવાન પુરૂષોનું બહુમાન વિગેરે કરવાથી આપણામાં પણ તેવાં શુણ પ્રગટ થઈ શકે એવી લાવનાને ખુદ્દી કરવાનો માર્ગ ખુદ્દો થઈ શકે છે, અને સંતર્ભ કરવાથી તેવા શુણ પ્રગટ થઈ શકે છે. માટે હમેશાં શુણ પોતાનામાં પ્રગટ કરવા શુણ પુરૂષોનો સંગ ચોખી તે પ્રમાણેના શુણ પોતાનામાં પ્રગટાવવા.

૨૩. નિગિદ દેગકાર પ્રત્નિ ન્યામ:-જે દેગમાં જનારી પર્મનો નામ મનો જાય તથા ગામકાર કે રાજ પ્રમુખે મનાઈ કરેલા દેગમાં જનું નદિ તથા જે કાકમાં જે કાર્ય કરવાની ગામકાર કે રાજ પ્રમુખે મનાઈ કરી જાય તે કાકે તે કાર્ય કરનું નદિ. જેમકે-ડનામે જેની કરે નો યાય નદિ ચામાસામાં ચીન જોનન પથે નદિ, સમુદ્રની ચક્ર કરવાથી ફેડુને દ્વાનિ યાય. (જધાના માટે નદિ) પોનાનું જાળ, ચક્તિ તપાસીને કામ કરવું. જેથી કોઈ જાનનું નુકસાન ન થાય. ચક્તિ ઉપરાંત કામ કરવાથી નુકસાન થાય છે જેમકે-રાતના હુકમને ન માનવાથી જેલ, દંડ કે પ્રાણનાશ થાય છે અને અનાર્ય દેશમાં જવાથી ધર્મખલ થવા સાથે અનેક દુ.ખો લોગ વવાં પડે છે.

૨૪. જ્ઞાન જ્ઞાન વૃદ્ધિનો પૂરક:-જ્ઞાને વિષે સ્થિરચિત્ત વાલા અને વસ્તુ તત્ત્વના જાણકાર પુરોનો સેવા કરવી, ખોલાવવું, આદર, માન આપવું, આસન આપવું અને તેઓ દ્વારા જ્ઞાન સંપાદન કરવું. જ્ઞાન એ ત્રીજું લોચન છે માટે કોઈ પણ પાસેથી પોતાને અનુકૂળ એવું જ્ઞાન મેળવવું જ્ઞાનવાન પુરૂષ આખા લોકમાં પૂજ્ય છે માટે જ્ઞાની, જ્ઞાન આપનાર ને જ્ઞાન એ ત્રણેની ઉપાસના કરવાથી જ્ઞાનની અંતરાય ત્રુટે છે સદ્જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી જુદી સારી થાય છે. તેથી હમેશાં જ્ઞાન સંપાદન કરવું.

૨૫. પોષ્ય પોષક:-માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર આદિ પોષણ કરવા યોગ્ય સ્વ કુટુંબનું આહાર, વસ્ત્રાદિયે ભરણપોષણ કરવું.

૨૬. દીર્ઘદર્શી:—કાર્યારંભ કરતી વખતે ભવિષ્ય કાલના શુભાશુભ પરિણામનો વિચાર કરવો. કારણ કે, જે માણસ વિચાર્યા વિના ઉતાવળથી આંધળી દોડ કરે તે અવશ્ય સખ-લના પામે છે. એટલું જ નહિ પણ લોકોમાં હાંસીપાત્ર બને છે. અને એંતે ઘણો પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે; દુઃખો લોગવવાં પડે છે. જે માણસ બીજાના કહ્યા પ્રમાણે ઉલટે માર્ગે ચડી જાય છે, તેના કહેવાનો અર્થ ન સમજવાથી પોતાના માથે દુઃખ બેસી લે છે, તે માણસ મૂર્ખ કહેવાય છે. કેટલાક માણસો બીજાને કહ્યા લાગે છે પણ પોતે અકાર્ય કરે છે કે વગર વિચાર્યું કામ કરે છે છતાં પણ લોકોમાં કહ્યા-પણનો ડાળ ઝોછો ન થાય એમ વર્તે છે એવા કપટીઓનું જ્યારે પોષળ ખૂટું થાય છતાં પણ જે એના સંગને તજતો નથી તે વધારે મૂર્ખ કહેવાય છે.

૨૭. વિશેષજ્ઞ:—પોતાના અને પરના કાર્યના અને અકાર્યના અંતરનો જાણનાર અથવા વસ્તુના તથા પોતાના શુભ દોષને જાણનાર થવું. જે બ્યક્તિ બીજાનાં અવશુભને જુએ છે તે અંધ પોતાના દોષોને જોઈ શકતો નથી. કેટલાકો રાગાંધ હોય છે, કેટલાકો વિષયાંધ હોય છે, કેટલાકો મોહાંધ હોય છે. એવા આંધળાઓ હમેશાં કાકે વૃત્તિવાળા હોય છે. એવા પુરૂષો દરતાં પણ દુષ્ટ વૃત્તિવાળા વધારે ખરાબ હોય છે. તેઓ ઉપરથી સારા દેખાય છે પણ અંતરમાં હલ્લાહલ-વિષ જેવા હોય છે તેવા ન થવું.

૨૮ લોકવલ્લભ:—પોતાના વિનયાર્થિ શુભવડે લોકને પ્રિય થવું. જે લોકપ્રિય ન હોય તે પોતાને નુકસાન કરે છે, અને તેનાં ધર્માનુષ્ઠાનની અન્યલોકો નિંદા કરે છે, તેથી બીજાને

૨૩. નિગિદ્દ દેશકાલ પ્રવૃત્તિ ન્યાય:- જે દેશમાં જ્યારે પર્વનો નાચ થતો હોય તથા ગામજાર કે રાજ્ય પ્રમુખે મનાઈ કરેલા દેશમાં જવું નહિ તથા જે કાલમાં જે કાર્ય કરવાની યાજ્ઞદારે કે રાજ્ય પ્રમુખે મનાઈ કરી હોય તે કાર્ય તે કાર્ય કરવું નહિ. જેમકે-ઉનાળે ખેતી કરે તો યાય નહિ શોભાસામાં ઝીન લોજન પણ નહિ, ચમુદની સફર કરવાઈ દેહને હાનિ યાય. (જધાના માટે નહિ.) પોતાનું ગળ, શક્તિ તપાસીને કામ કરવું. જેથી કોઈ જાનનું નુકસાન ન યાય શક્તિ ઉપરાંત કામ કરવાથી નુકસાન યાય છે. જેમકે-રાજ્યના હુકમને ન માનવાથી જેલ, દંડ કે પ્રાણનાશ યાય છે. અને અનાય દેશમાં જવાથી ધર્મબ્રષ્ટ થવા સાથે અનેક દુઃખો લોગ વવાં પડે છે.

૨૪. મતસ્થ જ્ઞાન વૃદ્ધોનો પૂજક:-મતને વિષે સ્થિરચિત્ત વાલા અને વસ્તુ તત્ત્વના જાણકાર પુરુષોની સેવા કરવી, ખોલાવવું, આહર, માન આપવું, આસન આપવું અને તેઓ દ્વારા જ્ઞાન સંપાદન કરવું. જ્ઞાન એ ત્રીજું લોચન છે. માટે કોઈ પણ પાતેથી પોતાને અનુકૂળ એવું જ્ઞાન મેળવવું. જ્ઞાનવાન પુરુષ આખા લોકમાં પૂજ્ય છે માટે જ્ઞાની, જ્ઞાન આપનાર ને જ્ઞાન એ ત્રણેની ઉપાસના કરવાથી જ્ઞાનની અંતરાય ત્રુટે છે. સદ્જ્ઞાનનો ઉદય થવાથી જુદી સારી યાય છે તેથી હમેશાં જ્ઞાન સંપાદન કરવું.

૨૫ પોષ્ય પોષક:-માતા, પિતા, સ્ત્રી, પુત્ર, પરિવાર આદિ પોષણ કરવા યોગ્ય સ્વ કુટુંબનું આહાર, વસ્ત્રાદિથી જરૂરપોષણ કરવું.

૨૬. દીર્ઘદર્શી:—કાર્યારંભ કરતી વખતે ભવિષ્ય કાલના શુભાશુભ પરિણામનો વિચાર કરવો. કારણ કે, જે માણસ વિચાર્યા વિના ઉતાવળથી આંધળી દોડ કરે તે અવશ્ય સખલના પામે છે. એટલું જ નહિ પણ લોકોમાં હાંસીપાત્ર બને છે. અને અંતે ઘણા પશ્ચાત્તાપ કરવો પડે છે; દુઃખો ભોગવવાં પડે છે. જે માણસ બીજાના કહ્યા પ્રમાણે ઉલટે માર્ગે ચડી જાય છે, તેના કહેવાનો અર્થ ન સમજવાથી પોતાના માથે દુઃખ જોડારી લે છે, તે માણસ મૂર્ખ કહેવાય છે. કેટલાક માણસો બીજાને ડાહ્યા લાગે છે પણ પોતે અકાર્ય કરે છે કે વગર વિચાર્યું કામ કરે છે છતાં પણ લોકોમાં ડાહ્યા-પણાનો ડોળ ઝોછો ન થાય એમ વર્તે છે એવા કપટીઓનું બ્યારે પોકળ ખૂલ્યું થાય છતાં પણ જે એના સંગને તજતો નથી તે વધારે મૂર્ખ કહેવાય છે.

૨૭. વિશેષજ્ઞ:—પોતાના અને પરના કાર્યના અને અકાર્યના અંતરનો જાણનાર અથવા વસ્તુના તથા પોતાના શુભ દોષને જાણનાર થવું. જે વ્યક્તિ બીજાનાં અવગુણને જુએ છે તે આંધ પોતાના દોષોને જોઈ શકતો નથી. કેટલાકો રાગાંધ હોય છે, કેટલાકો વિષયાંધ હોય છે, કેટલાકો મોહાંધ હોય છે. એવા આંધજાઓ હમેશાં કાક વૃત્તિવાળા હોય છે. એવા પુરૂષો કરતાં પણ દુષ્ટ વૃત્તિવાળા વધારે ખરાબ હોય છે. તેઓ ઉપરથી સારા દેખાય છે પણ અંતરમાં હલાહલ-વિષ જેવા હોય છે તેવા ન થવું.

૨૮ લોકવલ્લભ:—પોતાના વિનયાદિ ગુણવટ લોકને પ્રિય થવું. જે લોકપ્રિય ન હોય તે પોતાને નુકસાન કરે છે, અને તેનાં ધર્માનુષ્ઠનની અન્યલોકો નિંદા કરે છે, તેથી બીજાને

કરવો, કોઈને પીડા થાય એવું વર્તનજ નથી કરવું. ઈત્યાદિ પ્રતિજ્ઞાઓ તેમજ વ્યવહાર શુદ્ધિની પ્રતિજ્ઞાઓજ સત્ય ગણાય છે. પ્રતિજ્ઞાભંગ કરતાં લજ્જા આવે તેજ પાપથી બચાવે છે. માટે લજ્જાહુ થવું.

૩૦. વિનયવંત થવું:—દેવ, ગુરુ, સુગ્રાવક, કુટુંબી, શિક્ષક, રાજા, પ્રધાન, શેઠ, શાહુકાર જે કોઈ ગુણે કરી, ધને કરી, વધે કરી, પદવીએ કરી અધિક હોય તે સર્વેનો યથોચિત વિનય કરવો.

ધન, વય અને પદવી કરતાં જેનામાં ગુણ હોય તે પછી નિર્ધન હોય, અવસ્થાએ નાનો હોય, અને કોઈ જાતની પદવી નજ હોય છતાં પણ વિનય કરવો; પંજુ જે દ્રવ્યના મદથી ઉન્મદ હોય, અહંકારી હોય તેવાનો વિનય કરવાથી બન્નેને નુકશાનકર્તા થાય છે; માટે એવાને સમજાવવું જોઈએ. તે જો ન સમજે તો તેનો સંગ તણ દેવો જોઈએ. જેથી તેનો મદ ઉતરી જાય. પછી તેને સીધે માર્ગે દોરવાથી સામાનું અને પોતાનું બંધું થાય છે. તેવી જ રીતે વય અને પદવીવાદાના માટે પણ જાણવું. તેમાં માતાપિતા અને પોતાના કોઈપણ ઉપકારીની વાત નોખી (અલગ) છે. તેને પણ એવા પ્રકારનું ભૂત ભરાયું હોય કે ઉલ્ટે માર્ગે જતા હોય તેને વિનયથી સમજાવવું. ન સમજે તો તેનાથી અલગ થઈ જવું. પણ અંતરનો પ્રેમ ઘટાડવો નહિ. કામ પડ્યે કામ આવવું. દુષ્ટવૃત્તિવાદા ધનવાન, વયવાન કે પદવીવાન હોય તેવાની સાન ઠેકાણે લાવવા ચૂકવું નહિ; કારણકે તેથી

નુકસાન કરના નફો વધારે છે, તે પણ મુખ અભિગમથી, દૂર
વૃત્તિથી નહિ.

૩૧. દયાળુ:-દુઃખી મનુષ્ય અગર પણ વિગેરે પ્રાણિઓને
દુઃખમાંથી છોડાવવા. કારણ ધર્મનું મૂળ દયા છે જેમ જે
તેમ હિંસાનું કામ કરવું નહિ. આ દુનીયામાં કેટલાકો મનથી
વચનથી, કાયાથી, દ્રવ્યથી, સ્ત્રીથી, પુત્ર-પરિવારથી તેમજ અને
રીતે દુઃખી હોય છે ત્યારે એવા દુઃખીઓને કેવી રીતે દુઃખ
માંથી છોડાવવા ? કારણ કે જ્યાં દુઃખોથી છોડાવવા અકબળી
કે તીર્થંકર પણ સમર્થ નથી. ત્યારે તેમાં વિવેકની જરૂર છે
કારણ કે સમજપૂર્વક જે કાર્ય કરાય છે તેમાં પશ્ચાત્ત પશ-
વાનો વખત આવતો નથી. દયા કેની અને કેવી રીતે કરવી
તે પણ સમજવું જોઈએ. દયા કરતા અદયા ન થાય તેનો
ખ્યાલ કરવો. જેથી લોકોમાં હાંસી અને પોતાને નુકસાન
ન થાય.

૩૨. સૌમ્ય:-હુમેશાં શાંત આકૃતિ (પ્રકૃતિ) રાખવી
કારણ ક્રૂર માણસ લોકોને ઉદ્દેગનું કારણ થાય છે.

૩૩. ■ અંતરંગ વૈરીને જીતવા:-કામ,^૧ ક્રોધ,^૨ લોભ,^૩
માન,^૪ મદ,^૫ ને હર્ષ.

૧. કામ:-એટલે સ્ત્રીસેવા, પરસ્ત્રીનો સર્વથા ત્યાગ
કરવો. પોતાની સ્ત્રીનું પણ જેમ રોગાર્ત પુરૂષ ઔપધસેવન
કરે તેમ ઋતુજ્ઞાનને અવસરે કેવલ ચિત્તની ઉપાધિ ટાલવા
નિમિત્તે સેવન કરે. ભાવના તો છોડવાની કરે, પણ જ્ઞાનની
પેઠે નિરંતર અથવા એક રાતમાં ઘણી વખત સ્ત્રીસંગ ન

કરે. નિત્ય સ્ત્રી સેવવાથી પોતાનું તથા સ્ત્રીનું શરીર દુર્બલ થાય છે. વહી એવી કુટેવના લીધે સ્ત્રીના વિરહમાં પરસ્ત્રી-સેવનની ઈચ્છા થાય છે. દુનીયામાં પ્રાયઃ લઘુતા થાય છે. રાજા હંડ આપે છે, અને પરલવમાં નરકે જવું પડે છે; માટે જેમ જાને તેમ મનને કાણુમાં રાખી કામ જીતવો.

૨. ક્રોધ-ક્રોધ ઉપર પણ ગુસ્સો કરવો નહિ. સર્વ પ્રાણી ઉપર સમભાવ ધારણ કરવો. ક્રોધ કરવાથી દેશે ઉણી ક્રોડપૂર્વ સુધી પાળેલા સંયમનું ફળ જાય છે, અને દુર્ગતિમાં જવું પડે છે. હળાહળ વિષ ખાધું હોય તો એકવાર મૃત્યુ થાય છે પણ ક્રોધરૂપ હળાહળ ઝેરથી અનંત જન્મ મરણો પ્રાપ્ત થાય છે; માટે ક્ષમાગુણ ધારણ કરી ક્રોધ જીતવો.

૩ લોભ-લોભી મનુષ્યનું ચિત્ત નિરંતર ચિંતાગ્રસ્ત રહે છે તેને ખીલકુલ શાંતિ હોતી નથી. લોભવશ પ્રાણી ન કરવા યોગ્ય કૃત્યો કરે છે. લોભ એ પાપનો બાપ અને સર્વ વિનાશનું મૂળ છે. લોભી મનુષ્યની આ લોકમાં હેલના થાય છે, અને પરલોકમાં ઘણાં દુઃખો લોભવનાં પડે છે, માટે જે અવસરે જેટલું મળે તેટલામાં સંતોષ રાખવો. નીતિથી ઉદ્યમ કરવો. કારણ લક્ષ્મી પૂર્વોપાર્જીત પુણ્યને અનુસારે મળે છે, એમ વિચારી પુણ્યકાર્ય કરવાં અને સંતોષવૃત્તિ વડે લોભને જીતવો.

૪ માન-અભિમાની પુરૂષની જગતમાં લઘુતા થાય છે. ગુરૂનો અને વડીલોનો વિનય પણ કરતો નથી. વિદ્યાકળા આવડતી નથી. મનુષ્ય ભવ પામ્યા છતાં ધર્મ આધી રાક્ષસો નથી; માટે વિનય ગુણ ધારણ કરી માન જીતવો.

૥ નથી. તેમ પ્રશ્નાદિ પુછીને સંદેહનું નિરાકરણ કરી
તો નથી. નવીન જ્ઞાન મેળવી શકતો નથી, અને પ્રાપ્ત
૥ જ્ઞાનને પણ આખર ગુમાવે છે માટે વિવેકી પુરુષોએ
મદ કરવો નહિ, નમ્ર થવું. એ આઠ મદ પૂર્ણ થયા.

૬. હર્ષ-ક્રોધપિણ્ય કાર્યમાં અત્યંત હર્ષ ધારણ કરવો
ક્રોધ દરવાથી ગર્વ આવતાં વાર લાગતી નથી. આ
દારમાં સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે. આ શરીર આજે નિરોગી
થાય છે અને આવતી કાલે વ્યાધિગ્રસ્ત થઈ જાય છે.
ભી અપજ છે. આજે જે ઘરમાં લક્ષ્મીનો વાસો છે તે ઘરમાં
જે દિવસે ભૂતોનો વાસ થાય છે. માટે અસ્થિર વસ્તુઓમાં
નિવૃત્તિ થવું નહિ

કદાચ પૂર્વકૃત પુણ્યના ઉદયથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ હોય
૥ તેનો સદુપયોગ કરવો. પણ અત્યંત હર્ષિત થવું નહિ;
મેમ વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિંતન કરી હર્ષનો જય કરવો. (એ
૥ મા બોલમાં ૫૮ રિપુ જીતવા કહ્યા છે.)

૮. હવે ૩૪ મો-કૃતજ્ઞતા:-પોતાને કોઈએ કંઈ પણ
ઉપકાર કરેલો હોય તો તેના શુભને કદી પણ ભૂલવો
નહિ અને સમય આવ્યે તેના ઉપકારનો બદલો વાળવો.

૩૫. ઇદ્રિયોને વશ રાખવી:-ઇદ્રિયોને મોકળી રાખવાથી
આ લોકમાં પણ જાદુ નુકસાન થાય છે. ઇદ્રિયો પાંચ, તેનાં
૨૩ વિષયો જીતવાં.

૧ સ્પર્શન્દ્રિયના સુખની ઈચ્છાથી હાથી બંધનમાં
૫૮ છે.

૨. રસન્દ્રિયની લોહપતાથી માછલાંઓનો નાશ થાય છે.

૩. શ્રોત્રીન્દ્રિયના વશથી લમચાઓ કમળ ઉપર બેસે છે

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન ગૂત્રના પ્રથમ અધ્યાયમાં વિનય
ગુણનું મૂળ છે એમ દર્શું છે.

૫ મદ-મદ આઠ પ્રકારના છે ૧. જ્વરમદ ૨. કુલ
૩. બલમદ ૪. રૂપમદ ૫. ઐશ્વર્યમદ (ઋદ્ધિમદ) ૬. લા
૭ તપમદ ૮. સુતમદ.

૧. જ્વરનો મદ કરવાથી હરિકેશી મુનિની જેમ
જ્વરમાં ઉત્પન્ન થાય.

૨. કુલનો મદ કરવાથી વીરપ્રભુનો શુભ-માર્ગીની
નીચ ગોત્ર બાંધે.

૩. બલનો મદ કરવાથી નિર્જલ થાય છે અને શ્રે
રાજની પેઠે નરકમાં જવું પડે છે

૪. રૂપમદ કરવાથી સનકુમાર ચક્રિની જેમ તદ
રૂપનો નાશ થાય છે શરીર રોગાકાંત થાય છે.

૫. ઐશ્વર્ય કે ધનનો મદ કરવાથી પર ભવમાં
હાની થાય છે અને દશાર્ણભદ્રના જેમ ઈંદ્રની ઋદ્ધિ
ગ્લાની ઉત્પન્ન થાય છે (તેણે તો સયમ લઈને માત્ર રાખ

૬. લાભમદ કરવાથી લાભાનરાય કર્મ બધાય છે
સુભૂમ ચક્રિની જેમ સર્વ નાશ થાય છે

૭ તપ મદ કરવાથી દુરગ્રહ મુનિની જેમ તપશ્ચ
અંતરાય થાય છે. દુરગ્રહ મુનિએ પૂર્વ ભવમાં તપ મદ
હતો જેથી પોરસી પચ્ચક્ષાણુ પણ કરી શકતા ન હ

૮. સુત-સાનનો મદ કરવાથી સ્વૃલિભદ્ર મુનિની
નવિન સુતના લાભની હાની થાય છે વલી વિદ્યાનાં ૨
માની પ્રરૂપ પોતાથી અધિક ગુણી પ્રરૂપનું બહુમાન

તો નથી. તેમ પ્રજ્ઞાદિ પુછીને સંદેહનું નિરાકરણ કરી
તો નથી. નવીન જ્ઞાન મેળવી શકતો નથી, અને પ્રાપ્ત
જ્ઞાનને પણ આખર ગુમાવે છે માટે વિવેકી પુરુષોએ
ગમદ કરવો નહિ, નમ્ર થવું. એ આઠ મહા પૂર્ણ થયા.

૬. હર્ષ-કોઈપણ કાર્યમાં અત્યંત હર્ષ ધારણ કરવો
હૈ. હર્ષ કરવાથી ગર્વ આવતાં વાર લાગતી નથી. આ
સારમાં સર્વ વસ્તુ ક્ષણિક છે. આ શરીર આજે નિરોગી
પાય છે અને આવતી કાલે વ્યાધિચક્ત થઈ જાય છે.
ક્રમી ચપળ છે. આજે જે ઘરમાં લક્ષ્મીનો વાસો છે તે ઘરમાં
જે દિવસે ભૂતોનો વાસ થાય છે. માટે અસ્થિર વસ્તુઓમાં
ગાનંદિત થવું નહિ.

કદાચ પૂર્વકૃત પુણ્યના ઉદયથી લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થઈ હોય
। તેનો સદુપયોગ કરવો. પણ અત્યંત હર્ષિત થવું નહિ;
પ્રેમ વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિંતન કરી હર્ષનો જય કરવો. (એ
।૩ માં જોલમાં ૫૮ રિપુ હતવા કહ્યા છે.)

૮. હવે ૩૪ મો-કૃતજ્ઞતા:-પોતાને કોઈએ કાંઈ પણ
ઉપકાર કરેલો હોય તો તેના ગુણને કદી પણ ભૂલવો
નહિ અને સમય આવ્યે તેના ઉપકારનો બદલો વાળવો.

૩૫. ઇન્દ્રિયોને વશ રાખવી:-ઇન્દ્રિયોને મોકળી રાખવાથી
આ લોકમાં પણ બહુ નુકસાન થાય છે. ઇન્દ્રિયો પાંચ, તેનાં
૨૩ વિષયો હતવાં.

૧. સ્પર્શન્દ્રિયના ગુણની ઈચ્છાથી હાથી બંધનમાં
પડે છે.

૨. રસન્દ્રિયની લોહુપતાથી માછલાંઓનો નાશ થાય છે.

૩. શ્રાવણ્દ્રિયના વશથી લગભગ ૬ મળ ઉપર બેસે છે

અને સૂર્યાસ્ત થયે કમળા બીડાઈ જવાથી તેઓ અંદર ગોંધાઈ રહે છે અને દુઃખી થાય છે.

૪. ચક્ષુરિન્દ્રિયના વિષયથી પતંગીઆઓ દીપ શિખામં મોહિત થઈ ભસ્મીભૂત થાય છે

૫. શ્રોત્રેન્દ્રિયના અભિજ્ઞાપથી મૃગલાંઓ પારધીઓના પાશમાં સપડાય છે. એમ એક-એક ઇન્દ્રિયના વિષયમાં લુબ્ધ થવાથી પ્રાણુ ગુમાવે છે; ત્યારે પાંચ ઇન્દ્રિયોમા લુબ્ધ થનાર પ્રાણીને જે દુઃખ લોગવવાં પડે તેનું વર્ણન તો જ્ઞાની મહારાજ જ કરી શકે. માટે યથાશક્તિ ઇન્દ્રિયો ઉપર કાશુ મેજાવવો. ઉપરોક્ત માર્ગાનુસારીના પાંત્રીસ ગુણો જે પુરુષમાં હોય તે પુરુષ ધર્મને યોગ્ય જાણવો. અને તે પુરુષને ભક્ષ્ય ભક્ષનો વિચાર હોય છે. તે કદી પણ અભક્ષ્ય વસ્તુનું ભક્ષ્ય કરતો નથી, અભક્ષ્ય રર છે.

અભક્ષ્યનું સ્વરૂપ

૧. ઉંબરના ફલ. ૨ વડનાં ફલ. (ટેટા) ૩ કડુબરના ફલ. ૪ પીપળાનાં ફલ. ૫ પીપળીનાં ફલ એ પાંચ પશુખરમાં અસંખ્યાતા ત્રસ જીવો હોય છે; માટે ત્યાજ્ય છે ૬ મગ ૭ માંસ. ૮ મધ ૯ માખણ એ ચાર મહા વિગય કહેવા છે. એમાં સમયે સમયે અસંખ્યાતા ત્રસ જીવોની ઉત્પત્તિ અને નાશ થાય છે ૧૦ હિંમ તે બરફ. ૧૧ સર્વ જાતિનાં વિષ, અશીલુ પ્રસુખ. ૧૨ કરા તે વરસાદનો કાચો ગર્ભ પડે છે તે, ૧૩ માટી-મમળુ માટી જે ખાવાથી પાડુ પ્રમુદ્ધ થાગની ઉત્પત્તિ થાય છે અને અસંખ્ય જીવોની હાનિ થાય

૧૪ રાત્રિ લોજન-મહા દોષનું કારણ છે. વટી અંધારામાં
 ખાવું તથા સાંકડા મુખવાલા પદાર્થમાંથી નિરીક્ષણ કર્યા
 સેવાય ખાવું તે પણ દોષવાળું છે. ૧૫ બહુ બીજવાળાં
 ફલ-જેમાં પડદો ન હોય તે. ૧૬ અનંત કાય-જેના ૩૨
 મેઢ છે તે આગળ કહેવાશે. ૧૭ સંધાનક-ખોડાનું ઘણા
 કાળનું અથાણું. ૧૮ ગોલવડાં-કઠોરમાં કાચું ગોરસ-દુધ, દહીં
 કે છાશ ભલવાથી તુરત જીવો ઉપજે છે. ૧૯ વેંગણ-રીંગણાં-
 તેની ટોપીમાં ત્રસ જીવો છે. વળી કામોત્તેજક ને બહુ બીજ
 છે. ૨૦ અન્નપ્રયા ફલ-જે ફલ કે ફૂલનું નામ નીશાન જાણતા
 ન હોય તે ન ખાવા. કારણ કે કદાચ કિંપાક ફલની માફક
 દેખાવમાં રૂંડાં હોય પણ પ્રાણધાતક થાય છે. ૨૧ તુચ્છ
 ફલ-જેમાં ખાવું થોડું અને નાંખવું ઘણું હોય તેવાં ફલો
 જેવાં કે-જાંજીર, ખોર, કરમદા વિગેરે. ૨૨ ચક્ષીત રસ-જે
 વસ્તુના વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, બદલી ગયા હોય તે. જેમ
 રાંધેલું કઠોળ પ્રમુખ ચાર પહોર ઉપશંત ચક્ષીત રસ છે.
 દહીં વિગેરે સોળ પહોર ઉપશંત ચક્ષીત રસ છે. એમ સ્વયં
 સમજી ત્યાગ કરવો.

૩૨. અનંતકાયના નામો-

૧ સર્વ જાતિના કંદ. ૨ સૂરણ કંદ. ૩ વજ્ર કંદ. ૪
 લીલું આદુ. ૫ લીલી હળદર. ૬ લીલો કચૂનરો. ૭ સત્તાવળી
 ૮ વિદારી કંદ. ૯ કુમળી ફળી. ૧૦ કોમળ આંગલી ન્યાં
 મુધી અંદર દલીઓ ન બંધાણો હોય. ૧૧ આલુ, ખટાટા.
 ૧૨ પિંડાલું. ૧૩ ઘેંગ. ૧૪ મુહર. ૧૫ લમણ. ૧૬ માનર
 ૧૭ મૂળા, ૧૮ ગળો, ૧૯ ગરળી, ૨૦ ટાકો, ૨૧ વલ્યુલો,

૨૨ પદ્યેક, એ ચાકની બનિ છે. ૨૩ ભોડ, ૨૪ ગિરિ
 ૨૫ લીલીભોય, ૨૬ વંશ કારેલાં, ૨૭ કાયાં કુંપલ, ૨૮
 ઉગતા અંકુર, ૨૯ લગણુ નૃશની છાલ, ૩૦ પદમની ક.
 ૩૧ અમૃતવેલ, ૩૨ કુંઆર, એ ૩૨ અભક્ષ્ય છે. અન્ન
 દર્શનીઓ અનંત હવેની ઉત્પત્તિ સમગ્ર શકતા નથી પણ
 આવક કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલાઓએ તો અવશ્ય તેનો ત્યાગ
 કરવો જોઈએ. કારણ અભક્ષ્ય, અનંતકાય જાવામાં મહાપાપ
 છે. વળી સમગ્ર લોકોએ પેય, અપેયનો વિચાર કરવો જોઈએ
 મહિરા પ્રમુખ અપેય પદાર્થનો બહુ વિચાર કરવો
 જોઈએ. હમણાં વિલાયતિ દવાઓમાં દારૂ વિગેરે અપેય તથા
 અભક્ષ્ય ઠોડલીવર ઓઈલ જેવાં પદાર્થની બહુ મેલવણી આવે
 છે માટે તે ન વાપરતાં દેથી ઔપધો વાપરવા, તથા જનુની
 રસી વિગેરેથી ઉત્પન્ન થયેલા ઇન્જેક્શનો લેવરાવતા પહેલાં
 વિચાર કરવો જોઈએ. કારણકે અશાશ્વત દેહને માટે શાશ્વત
 ધર્મને હારી જવો તે મહા અનર્થનું કારણ છે. વડી
 ગમ્ય, અગમ્યનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ. ઉત્તમ કુળમાં
 ઉત્પન્ન થએલી પચની સાક્ષીએ પરણેલી તે ગમ્ય અને અવિ-
 વાહિત, પરત્તી તથા હીન કુલમાં ઉત્પન્ન થએલી તે અગમ્ય
 જાણી તેનો ત્યાગ કરવો જોઈએ. વલી અન્ય પણ પાણી
 ગળીને પીવું, હવઢયા માટે ચઢરવા બાંધવા તથા આશાન-
 નાનો ત્યાગ કરવો, વિગેરે ખાસ આવકોના આચારનું પાલન
 કરવું, તેથી વિશેષ ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે. આવા સામાન્ય
 ગુણવાળો મનુષ્ય સમ્યક્ત્વને પ્રાપ્ત કરે છે, તેના બે લેદ છે
 એક વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ, બીજો નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ

સામાન્ય રીતે વ્યવહાર સમકિત કહે છે.

અહાર દોષ રહિત અને ખાર ગુણે કરી યુક્ત તે દેવ;
પંચ મહાવ્રતધારી સાધુ તે ગુરૂ; તથા કેવલી ભાષિત ધર્મ,
દયામૂલ તે ધર્મ. એ ત્રણ તત્ત્વની શ્રદ્ધા તે વ્યવહારસમકિત.

હવે નિશ્ચય સમકિતનું સ્વરૂપ કહે છે.

દર્શન મોહનીય કર્મના ક્ષયથી, ઉપશમથી કે ક્ષયો-
પશમથી ઉત્પન્ન થયેલ તત્ત્વાર્થ શ્રદ્ધાન્ન રૂપ આત્મગુણ તેની
પ્રાપ્તિનો ક્રમ કહે છે. પ્રથમ અનાદિ મિથ્યાત્વિ છવ યથા-
પ્રવૃત્તિ કરણ વડે એક આયુ વર્ણને શેષ સાત કર્મોની સ્થિતિ
એક પદ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ ન્યૂન એક કોડાકોડી
સાગરોપમની કરે. પછી અપૂર્વ કરણ વડે પૂર્વે કદી નહિ
લેદાએલી ઈર્કશ, નીવડ રાગદ્રેષની અંથી (ગાંઠ) લેદે. પછી
અનિવૃત્તિકરણ વડે મિથ્યાત્વની સ્થિતિના બે વિભાગ કરી
વચમાં અંતર કરણ કરે; તેમાં પહેલા સ્થિતિ અંતર્મુહુ-
ર્તની અને બીજી અંતર્મુહુર્ત ન્યૂન, શેષ સ્થિતિ, પછી પેલી સ્થિતિ
ને લોગવીને જપાવે અને બીજી સ્થિતિને ઉપશમાવે. તે પ્રથમ
સ્થિતિના સમગ્ર દલીયા ખપી ગયા પછી અંતરકરણમાં પ્રવેશ
કરે ત્યાં અંતરકરણને પહેલે સમયે ઉપશમ સમકિત પામે.
પછી ઉપશમ સમકિતના બળે બીજી સ્થિતિના ત્રણ વિભાગ-
રૂપ ત્રણ પૂંજ કરે. તેમાં એક શુદ્ધ પૂંજ તે સમકિત. ૨-
અર્ધ વિશુદ્ધપૂંજ તે મિથ્ય મોહની. ૩-અશુદ્ધપૂંજ તે
મિથ્યાત્વ મોહની. પછી અંતર્મુહુર્ત બાદ અવશ્ય ઉપશમ
સમકિત પામે. અર્ધ વિશુદ્ધ પૂંજનો ઉદય થાય તો મિથ્યદષ્ટિ

તથા સત્તર પ્રકારના સંયમના પાલનાર, અને યથાર્થ માર્ગના પ્રરૂપક મુનિની સેવા કરવી તે ગીતાર્થપર્યુપાસ્તિ. ૩. વ્યાપન્ન દર્શની ત્યાગ:-જેઓ, કદાચહથી પોતાની મતિ કદપના વડે શ્રી વિતરાગ માર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરી પ્રાપ્ત કરેલાં સમકિત રત્નને વમી ગએલા છે એવા નિન્હવ, પાસત્યા, કુશીલીયા વિગેરેના સંગનો ત્યાગ કરવો. જે તેના સંગનો ત્યાગ ન કરે તો સમકિતની હાની થાય.

૪. કુદર્શની સંગ ત્યાગ:-શાક્યાદિ મિથ્યાત્વિઓના સંગનો ત્યાગ કરવો. કેમકે તેઓ એકાંત નયનો આશ્રય કરનારા હોય છે. કહ્યું છે કે:-

જાયદ્વા વયણપદ્મા, તાયદ્વા ચેવ હુંતિ નય યાયા;

જાયદ્વા નયયાયા, તાયદ્વં ચેવ મિચ્છત્તં ॥ ૧ ॥

જેટલા વચનના માર્ગ છે તેટલા નયના વાદ છે; અને જેટલા નયવાદ છે તેટલા મિથ્યાત્વના પ્રકાર છે. તે સમજીને મિથ્યાત્વિઓનો સંગ ન કરવો, કારણ કે સંગ કરવાથી જેમ મિષ્ટ નદીનું પાણી ખારા સમુદ્રમાં મળવાથી લુણુ-ખારાપ-ણુને પામે છે તેમ તેમ ખરાબ ફલ મળે છે. એ ચાર પ્રકારની શ્રદ્ધા કહી.

હવે ત્રણ લિંગ કહે છે.

૧. શુષુધા-શ્રી જિનેશ્વરનાં વાક્ય (ચિદ્ધાંત) સાંભળવાની ઇચ્છા કારણ જિન વચન ધ્રુવણથી જ્ઞાનાદિ શુભની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ કોઈ તરૂં સુખી પુરૂષ પોતાની મુગુલ સ્ત્રીથી પરિવરેલો હોય. વહી પોતે સંગીતનો બળ હોય, અને તે કિત્તરના ગીતને જે રૂચીથી સાંભળે તેવી રીતે યાત્ર સાંભ-

માય, અને અગુદ પૂજનો ઉપ માય તો મિથ્યાએ જ
 ઉપશમ સમક્તિ વાતને અનંતાનુગંધીની મોડી તથા
 દર્શન મોડનીય ત્રણ એ સાનેનો ઉપશમ હોય છે. તે
 વિપાકોદય છે પ્રદેગોદયે પણ કર્મનું વેદન હોતું નથી
 કથોપશમવાતને જે દલીલા ઉદયમાં આપ્યા તેનો કથ અં
 ઉદયમાં નહિ આપ્યા તેનો ઉપશમ હોય છે. વતી તેને વિપ
 કોદયથી સમક્તિ મોડનીયના દલીયાનો ઉદય હોય છે, અં
 પ્રદેગોદયથી મિથ્યાત્વના દલીયાનો ઉદય હોય છે, એ ઉપશમ
 કથોપશમનો તકાવળ છે કથાક વાતને સાતે પ્રકૃતિ
 સર્વથા નાશ હોય છે સમક્તિ પ્રાપ્ત થયા પૂર્વે જો આયુષ્ય
 બધ ન પડ્યો હોય અને જો સમક્તિ વમી ન જાય
 તે વૈમાનીક સિવાય બીજી ગતિમાં ન જાય સમક્તિથી જ
 જો વધુમાં વધુ સંસારમાં રહે તો પણ અર્ધા પુરુષ
 પગવર્તનની અદર મોક્ષે જાય.

તે સમ્યક્ત્વના ૬૭ લેહોના નામો:—

૪ સદ્ગુણ (ચદા) ૩. સિંગ. ૧૦ વિનય. ૩. શુદ્ધિ
 ૫ કપાળ. ૮. પ્રભાવિક, ૫ લક્ષણ, ૬. જયણ. ૬. આગા
 ૮ ભાવના અને ૬. સ્થાનક એ ૬૭ લેહ થયા.

હવે વ્યવહાર સમ્યક્ત્વના સ્વરૂપને વિસ્તારથી કહે છે
 તેમાં પ્રથમ ચાર સદ્ગુણ કહે છે:—

૧ પરમાર્થ સંસ્તવ-જીવ અજીવાદિ નવ તત્ત્વોનું સ્વરૂપ
 જે નિહાળના કહ્યું છે તેનું જરાજરા સત્પદ પ્રરૂપણાદિ પ્રકારનું
 નિન્ન-નિન્નના ચિતવન કરવું. તેનું બીજું નામ પરમરહસ્ય
 સિન્ધવ છે ૨ ગીતાર્થ પર્યુપાસ્તિ-સૂત્ર અને અર્થના જણ

તથા સત્તર પ્રકારના સંયમના પાલનાર, અને યથાર્થ માર્ગના પ્રરૂપક મુનિની સેવા કરવી તે ગીતાર્થપર્યુપાસ્તિ. ૩. વ્યાપન્ન દર્શની ત્યાગ:-જેઓ, કદાચહથી પોતાની મતિ કલ્પના વડે શ્રી વિતરાગ માર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરી પ્રાપ્ત કરેલાં સમકિત રત્નને વમી ગએલા છે એવા નિન્હવ, પાસત્યા, કુશીલીયા વિગેરેના સંગનો ત્યાગ કરવો. જો તેના સંગનો ત્યાગ ન કરે તો સમકિતની હાની થાય.

૪. કુદર્શની સંગ ત્યાગ:-શાક્યાદિ મિથ્યાત્વિઓના સંગનો ત્યાગ કરવો. કેમકે તેઓ એકાંત નયનો આશ્રય કરનારા હોય છે. કહ્યું છે કે:-

જાયદશા વ્યવણપદ્ધા, તાવદશા ચેવ હુંતિ નય યાયા;

જાયદશા નયવાયા, તાવદશં ચેવ મિચ્છસં ॥ ૧ ॥

જેટલા વચનના માર્ગ છે તેટલા નયના વાદ છે; અને જેટલા નયવાદ છે તેટલા મિથ્યાત્વના પ્રકાર છે. તે સમજીને મિથ્યાત્વિઓનો સંગ ન કરવો, કારણ કે સંગ કરવાથી જેમ મિષ્ટ નદીનું પાણી ખારા સમુદ્રમાં મળવાથી લુણુ-ખારાપ-ણાને પામે છે તેમ તેમ ખરાબ ફલ મળે છે. એ ચાર પ્રકારની શ્રદ્ધા કહી.

હવે ત્રણ સિંગ કહે છે.

૧. શુષુધા-શ્રી જિનેશ્વરનાં વાક્ય (સિદ્ધાંત) સાંભળવાની ઇચ્છા. કારણ જિન વચન શ્રવણથી જ્ઞાનાદિ શુભની પ્રાપ્તિ થાય છે. જેમ કોઈ તરૂણ મુખી પુરૂષ પોતાની મુગ્ધ સ્ત્રીથી પરિવરેલો હોય. વલી પોતે સંગીતનો બાણ હોય, અને તે દિત્તરના ગીતને જે રૂચીથી સાંભળે તેવી રીતે શાસ્ત્ર સાંભ-

૪. શ્રુત-દ્વાદશાંગીસૂત્રો વિગેરે વિદ્યમાન હોય તે.
૫. ધર્મ-ક્ષમાદિ દશ પ્રકારનો, સત્તર પ્રકારનો, તેમ
ઘણા પ્રકારનો છે.

૬. સાધુ-તે ક્ષમાદિ ગુણના આરાધક મુનિઓ.

૭. આચાર્ય-ગરુડાધિપતિ પંચાચાર પાલે. છત્રીશ ગુણ-
ધારક હોય તે.

૮. ઉપાધ્યાય-મુનિઓને સૂત્રના ભણાવનારા.

૯. પ્રવચન-ચતુર્વિધ સંઘ.

૧૦. દર્શન-તે જિનશાસન અથવા સમ્યક્ત્વ એ દર્શનો.

૧. ભક્તિ તે બાહ્ય વિનય. ૨. બહુમાન તે અંતરંગ
પ્રેમ. ૩. શુભસ્તુતિ. ૪. અવર્ણ્યવવાદ-ત્યાગ. ૫. આશાતના-
પરિત્યાગ. એ પાંચ પ્રકારે વિનય કરવો. (એ દર્શનો
વિનય કરીએ.)

ત્રણ શુદ્ધિ કહે છે.

૧. મનશુદ્ધિ-તે શ્રી જિનેશ્વર રાગદ્વેષ રહિત હોવાથી
આરાધ્ય છે. અને તેઓએ કથન કરેલું શાસ્ત્ર તે સત્ય છે.
તે સિવાય લૌકિક અસર્વજ્ઞ કથિત શાસ્ત્ર તે સર્વ અસત્ય
છે, અને સરાગી દેવ અપૂજ્ય છે. એવી દ્રઢ માનસિક વિચા-
રણા તે મનશુદ્ધિ.

૨. વચન શુદ્ધિ-પ્રાણાંતે પણ વિતરાગ વચનથી અન્ય
પ્રરૂપણા ન કરે. ધનપાત પંડિતના જેમ મત્યજ કહે-
છી જિનેશ્વરની ભક્તિ કર્યાથી જ સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે.

ખીન દેવ તો ખીનારા પાને કર્મગણ છે તે જીભનું જુકું કરવાના હતા ? એમ પ્રગટ કરે તે વાક્ય ગુદ્ધિ

૩. કાય ગુદ્ધિ-કાર્મ દુષ્ટ દેવાદિ આવી ખડગાદિથી છેદન કરે કિંવા અન્ય પ્રકારથી તેના દેહમા વેદના હિપ્ત કરે તો પણ શ્રી જિનેશ્વર મિત્રાય અન્ય દેવને નમસ્કાર ન કરે એવી દૃઢતા રાખે તે કાય ગુદ્ધિ કહેવાય. એ ત્રણ ગુદ્ધિ કરી

પાંચ દૂપાગુ ટાણવા તે કરે છે:-

૧. શંકા. ૨. કંખા. ૩. વિનિગિર્યા. ૪. પર પાખડી પ્રશંસા. ૫. પરપાખડી સચવાવા. (પરિચય)

૧. શંકા-તે જિનેશ્વર કથિત પદાર્થમાં કેટલીક બાજુ તની શ્રદ્ધા છતાં પણ અમુક એકજે ઠેકાણે શંકા-તે દેશ શંકા

૨. તથા આ આગમો જિનેશ્વર કથિત છે કે નહિ ? જિનેશ્વરો સર્વજ્ઞ હતા કે નહિ ? તે કોણ જોવા ગયો હતો ? ઇત્યાદિ તદ્દન નાસ્તિક-તે સર્વ શંકા. આ બન્ને પ્રકારની શંકા જિનવચનમાં ન કરવી. કદાચિત મનિની મદનાથી, નય-વિધ આચાર્યના અભાવથી, જ્ઞેયનું અકુણ્ઠ યથાર્થ ન થવાથી અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયથી હેતુ, ઉદાહરણને સબલ છતાં પણ કદાચ સૂત્રનું વાક્ય બરાબર સમજવામા ન આવે તો મતિમાન પુરૂષે એમ વિચારવું કે-મારી બુદ્ધિની કચાશ છે. કેટલાએક પદાર્થો તો માત્ર આગમગમ્ય છે

૨. કંખા:-અન્ય દર્શનની અભિલાષા તે જૈનાદિ એક દર્શનની અભિલાષા તે દેશ આકાંક્ષા-તે દેશથી આકાંક્ષા

અને ત્રીજા પાખડી ધર્મોની અભિલાષા તે સર્વાકાંક્ષા આ

બન્ને પ્રકારની આકાંક્ષા રાખવી નહિ. કારણ-કલ્પવૃક્ષ સમાન જૈનધર્મ પામીને કેાણુ બાઉલ-બાવળને ચાહે ?

૩. વિતિગિચ્છા-તે ધર્મનાં ફલનો સંદેહ રાખવો. જેમ હું સામાયિક કરું છું તથા ઉપવાસાદિ તપશ્ચર્યા કરું છું તેનું ફલ મને મળશે કે નહિ ? અથવા મુનિનું મળથી મલીન શરીર જોઇ તેની જુગુપ્સા કરવી કે મુનિઓ પ્રામુક જળથી સ્નાન કરે તો એમાં શો દોષ છે ? એમ બન્ને પ્રકારે વિચિ-કિત્સા ન કરવી.

૪. મિથ્યાત્વિની પ્રશંસા-તેમાં બધાએ દર્શનોની પ્રશંસા કરવી તે સર્વ પ્રશંસા, અને અમુક દર્શન સાફ છે એમ કહેવું તે દેશ પ્રશંસા તે ન કરવી. તેમની પ્રશંસા કરવાથી અન્ય લોકો મિથ્યા માર્ગ તરફ ઢળી જાય અને મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય.

૫. મિથ્યાદ્રષ્ટિ સંસ્તવ-મિથ્યાત્વીઓ સાથે પરિચય કરવાથી, તેનો આચાર જોવાથી તથા તેની વાતો સાંભળવાથી વસ્તુ તત્ત્વને નહિ જાણનારને સમક્ષિતથી બ્રહ્મ થવાનો સંભવ રહે છે, માટે તેનો પરિચય કરવો નહિ. (વસ્તુ તત્ત્વના જાણ-પરિપક્વને તો મિથ્યાત્વિના પરિચયથી પણ સમક્ષિતની હાની થતી નથી, પણ તેનું અનુકરણ બીજા કરે માટે તત્ત્વને પણ પ્રાયઃ પરિચય ન કરવો.) એ પાંચ દૂષણ તજવાથી સમક્ષિત નિર્મળ રહે છે.

આઠ પ્રભાવિકો કહે છે:-

૧. પ્રાવચનિક-જે કાલમાં જેટલાં સિદ્ધાંતો વિદ્યમાન હોય તે સર્વના અર્થના જે પારંગ હોય તે દેવર્દિ ગણિ

સમા શ્રમણની જેમ પ્રાચીનિક કરેલાય કાળુ આગમ આધારથી જ શાસન રહે છે. તે ચતુર્વિધ સંગ-તીર્થને મુ માર્ગે પ્રવર્તીએ માટે તેને પ્રભાવિક કહીએ.

૨. ધર્મકથક-નદીચળ મુનિની જેમ પોતાની વળ લખિધ વડે લોકોને ઉપદેશ આપી સંદેહનું નિરાકરણ કરી ધર્મમાર્ગમાં ભેટે તે.

૩. વાદી-મસ્તવાદીની પેઠે જે તર્ક ચર્ચના અભ્યાસ તથા સિદ્ધાંતના બળથી રાજ્યસભામાં અન્ય દર્શનીઓ સા વાદ કરીને જયપતાકા મેળવી જિનધર્મની પ્રભાવના કરે.

૪. નૈમિત્તિક-જે મુનિ ભદ્રબાહુ સ્વામીની પેઠે અપ્રા નિમિત્તના બળથી રાજ્યસભામાં પરમતને જીતવા તા જિનશાસનની શોભા વધારવા નિમિત્ત પ્રકાશ કરે પ્રભાવિક કહેવાય.

૫. તપસ્વી-કનકાવલી, રતનાવળી વિગેરે અનેક પ્રક રની તપસ્વીયા સમાસહિત જે મુનિ કરે તે મુનિ ધણાને ધર્ માર્ગમાં ભેટે લોકો પણ તપસ્વીની પ્રશસ્ત્રા કરે વલી તપ બલથી અનેક પ્રકારની લખિધ પણ ઉપજે, જેથી વિષ્ણુકુમા મુનિની જેમ સંઘનો ઉપદ્રવ ટાલી ધર્મની વૃદ્ધિ કરે.

૬. વિદ્યાપ્રભાવિક-જે મંત્ર, ચંત્ર, વિદ્યા વિગેરેથી બદ વાન વજ્રસ્વામીની જેમ હોય તે સંઘ વિગેરેના માં વિદ્યાનો ઉપયોગ કરી ધર્મની પ્રભાવના કરે, પોતાના કા માટે ન કરે.

૭. સિદ્ધ-અંજન, સૂર્ય, લેપ વિગેરે સિદ્ધ કરેલા યોગે વડે જે યુક્ત હોય તે સિદ્ધ કહેવાય. તે કાલિકાચાર્યની

માફક શાસનના ઉદ્યોત માટે ઉપયોગ કરે. અત્રે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પાદલિખાચાર્યાદિના ઘણા દાખલાઓ છે.

૮. કવિ-જે જિનમતના રહસ્ય ગર્ભિત અત્યંત અદ્ભૂત અર્થવાલા તથા શ્રોતાને કર્ણામૃત જેવાં લાગે, અત્યંત ચમત્કાર ઉત્પન્ન કરે તેવાં કાવ્યો બનાવે તે કવિપ્રભાવિક કહેવાય. તે સિદ્ધસેન દિવાકરની પેઠે શાસનની પ્રભાવના કરે. માનતુંગાચાર્ય તથા હેમચંદ્રાચાર્યના કાવ્યો જોઈ અન્યદર્શનીઓ આજે પણ ચક્રિત થાય છે. આ આક્રમકારના પ્રભાવિકો જ્યારે હોય ત્યારે ધર્મની ઘણીજ પ્રભાવના થાય છે.

પાંચભૂષણ.

૧. કૌશલ્ય-આવશ્યકાદિ ક્રિયાને વિષે જેની કુશળતા હોય તથા દેવવંદન, ગુરુવંદનની વિધિમાં નિષ્ણાત હોય, વહી પચ્ચક્ષ્ણાણુના સ્વરૂપને બરાબર જાણી તે આચરતો હોય, અવિધિ દોષ ન લગાડે તે પહેલું ભૂષણ.

૨. તીર્થ સેવના-જેનાથી સંસાર સાગર તરી શકાય તે તીર્થ કહેવાય. તે સ્થાવર ને જંગમ, એમ બન્ને પ્રકારના તીર્થની નિરંતર સેવના કરવી. ગીતાર્થ મુનિ જે જંગમ તીર્થ છે તેની સેવા કરવાથી મધ-જલદી લાભ થાય છે.

૩. ભક્તિ-યથાયોગ્ય દેવગુરુની અંતરંગ બહુમાનપૂર્વક ભક્તિ કરવી.

૪. સ્થૈર્યના-દેવાદિક ચગાવવા આવે તો પણ તેથી ચલાયમાન ન થાય, પણ અહિંન્નક, કામદેવ પ્રમુખ શ્રાવણી જેમ દ્રઢ રહે તે સ્થિરતા.

૩. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

૧. ૨. ૩. ૪. ૫. ૬. ૭. ૮. ૯. ૧૦. ૧૧. ૧૨. ૧૩. ૧૪. ૧૫. ૧૬. ૧૭. ૧૮. ૧૯. ૨૦. ૨૧. ૨૨. ૨૩. ૨૪. ૨૫. ૨૬. ૨૭. ૨૮. ૨૯. ૩૦. ૩૧. ૩૨. ૩૩. ૩૪. ૩૫. ૩૬. ૩૭. ૩૮. ૩૯. ૪૦. ૪૧. ૪૨. ૪૩. ૪૪. ૪૫. ૪૬. ૪૭. ૪૮. ૪૯. ૫૦. ૫૧. ૫૨. ૫૩. ૫૪. ૫૫. ૫૬. ૫૭. ૫૮. ૫૯. ૬૦. ૬૧. ૬૨. ૬૩. ૬૪. ૬૫. ૬૬. ૬૭. ૬૮. ૬૯. ૭૦. ૭૧. ૭૨. ૭૩. ૭૪. ૭૫. ૭૬. ૭૭. ૭૮. ૭૯. ૮૦. ૮૧. ૮૨. ૮૩. ૮૪. ૮૫. ૮૬. ૮૭. ૮૮. ૮૯. ૯૦. ૯૧. ૯૨. ૯૩. ૯૪. ૯૫. ૯૬. ૯૭. ૯૮. ૯૯. ૧૦૦.

૩ નિવંદ દેવ, નનુચ્ચ અને વિચચનાં ૩ નામે ગણે વિગ્રહ થઈ તેનાં ત્યાગ કરવાની અતિશયતા નામે અને ૪ નામે તારક તાણી તેને આવે.

૪ અનુક્રમા તેનાં ૩ નામે ૧ દ્રવ્ય અનુક્રમા તે ૩ નામે દુઃખી અને દરિદ્રી પ્રાણીઓનાં દુઃખને દાણે તે ૩ નામે ૨ નામે સૂત્રમાં બીજાં ચાલકના પાંચમા ઉદ્દેશનાં તુર્ગીઆ નગનાના ૪ નામે કોના ગુણવર્ણનમાં “વચં ગુચ દુવારા” એવો પાઠ છે એટલે સદાકાલ દાન દેવા માટે દરવાજા ઉઘાડા છે એવું કહી શકાય છે. એવા ગુપાત્રદાનમાં પાત્રાપાત્રના વિચાર કરવો પણ અનુક્રમાદાન સર્વત્ર કરવું. ૨ ભાવ અનુક્રમા-તે ધર્મહીન પ્રાણીને

ધર્મની પ્રાપ્તિ કરાવવી તે. તેનાથી તેના ભાવ પ્રાણી-જ્ઞાન, દર્શનાદિ ગુણોના નાશનો અટકાવ થાય છે.

૫. આસ્તિક્યતા-જીનેશ્વરોએ ભાંખ્યું છે તે સત્ય છે એમ જોની દૃઢ માન્યતા હોય તે-“તમેવ સત્યં નિર્સકં જં જિજ્ઞેહિં પવેદીયં” ઇતિવચનાત્.

છ યતના:-

૧. વંદન-અન્યતિર્થીઓના શંકરાદિ દેવો તથા અન્ય-તિર્થીઓએ શ્રદ્ધા કરેલા “જિન-ચૈત્યને” પણ વંદન કે સ્તુતિ કરવી નહિ,

૨. નમન-અન્યતિર્થીઓના દેવાદિને શિર્ષ નમાવવું નહિ તથા પૂજા ન કરવી.

૩. દાન-ચરકાદિ તાપસોને પાત્રબુદ્ધિએ ગૌરવ ભક્તિ-પૂર્વક એકવાર અશનાદિ દાન ન દેવું. અનુકંપાથી દેવું

૪ અનુપ્રદાન-તે વારંવાર દાન ન દેવું.

૫. આલાપ-તેઓને સ્નેહપૂર્વક કુશલવાર્તા ન પુછવી; કારણ તેથી મિથ્યાત્વની વૃદ્ધિ થાય છે.

૬. સલાપ-વારંવાર તેની સાથે ભાષણ કરવું નહિ. આ છ પ્રકારની યતનાથી વ્યવહારની શુદ્ધિ થાય છે. વહી સમ-ક્રિત મહીન થતું નથી. તેમાં પણ એકાંત નથી. અત્રે “લગ-વતી શતક બીજો ઉદ્દેશો પ્રથમ પિંગલનિર્ઘ, ગૌતમસ્વામી વિગેરેના ઘણા દાખલાઓ છે તે સ્વયં વિચારવા.

સમક્રિતનાં છ આગાર (છાંડી) દહે છે.

જેઓ અપવાદ માર્ગને દંષ્ટતા નથી, એકાંત ઉત્સર્ગ-માર્ગમાં રહ્યા છે, અને ગમે તેવા સંયોગો ઉત્પન્ન થાય તોપણ જેઓ ધર્મથી ચલીત થતા નથી તેઓને આગારોની જરૂર

નથી. પણ જેના નેના નથી તેના માટે એ જ આગાર છે
કારણ મન ભંગ કરવું એ મન દોષ છે અને મોડું પણ
પાત્રવું એ દિનકર છે. એમ ગુરુ તપુભાવના વિગત કરીને
તીર્થકરારો (શાસ્ત્રકરારો) આગાર કરેલા છે. માટે માગારી
મન લેવું, પણ આગાર કરિત મન લેવું નહિ કારણ કે હુમ
કાલના દોષથી અન્યારે અનાગાર મન નથી

૧. રાયાભિયોગેણ-નગરાદિકનો ધાતી તે રાત્ર કહેવાય
તેના હુકમથી દાર્શિક શ્રેષ્ઠના પદે વિરૂદ્ધ આચરણ કરવી પડે
તો દોષ નથી.

૨. ગણાભિયોગેણ-ઘણા જનનો સમુદાય તે ગણ
“માજન” તેના કહેવાથી મિથ્યાત્વીને નમસ્કારાદિ ધર્મે
રૂદ્ધ કાર્ય કરવું પડે તે

૩. જણાભિયોગેણ-ચૌરાદિકના જણાન્કાથી નિષિદ્ધ
કરેલું કાર્ય કરવું પડે તે

૪. દેવાભિયોગેણ-દેવાદિકના કહેવાથી અથવા કોઈના
શરીરમાં વ્યતરાદિ દેવોએ પ્રવેશ કર્યો હોય તો પરવશપણથી
વિરૂદ્ધ આચરણ થાય તે

૫. શુરનિગ્ગહેણ-માતા, પિતા, કસાચાર્ય વિગેરે મિથ્યાત્વી
હોય તો તેના કહેવાથી ઈશ્વરહિતપણે કાંઈપણ નિષિદ્ધ
કાર્ય કરવું તે

૬. વિત્તિકારેણ-દુષ્કારને વિષે અજ્ઞાદિકના અભાવથી
અથવા અરણ્યમાં ભૂલા પડના જલ, રૂક્ષ વિગેરેના અભાવથી
અથવા આશુવિકાને માટે મિથ્યાત્વી શેઠ, કે યજ્ઞનાદિની નોકરી
કરતાં જે કાંઈ મિથ્યાત્વનું સેવન કરવું પડે તે વૃત્તિકાનાર
નામનો આગાર છે

સમકિતની છ ભાવના કહે છે.

૧. મૂળ ભાવના—સમકિત એ સર્વજ્ઞ ભાવિત ધર્મવૃક્ષનું મૂળ છે. જે સમકિત રૂપ મૂળ ઉંડું—નિશ્ચલ હોય તો જ વ્રત તરૂં મોક્ષ ફલને આપે. સમકિત વગરની જે ક્રિયા કરેછે અને મનમાં ગર્વ ધરે છે તે બીયારા અજ્ઞાનીની ક્રિયા નિર્થક છે.

૨. દ્વારભાવના—સમકિત એ મોક્ષનગરનું દ્વાર છે. કેમકે સમકિત સિવાય મોક્ષ મલતો નથી.

૩. પ્રતિષ્ઠાન ભાવના—સમકિત એ ધર્મરૂપ પ્રાસાદની મજાપૂત પીઠ (પાયો) છે. કારણ જે સમકિત રૂપ પાયો દ્રઢ હોય તો જ ધર્મરૂપ પ્રાસાદ ટકી શકે છે.

૪. નિધાનભાવના—સમકિત એ સમસ્ત જ્ઞાનાદિ ગુણોનો ભંડાર છે. તેના સિવાય છૂટા રત્નસમાન અન્ય ગુણોને કપાયાદિ ચોરો હૂંટી જાય છે.

૫. આધારભાવના—સમકિત એ સમદ્રમાદિ ગુણોનો પૃથ્વીની પેઠે આધાર છે તે વિના સમદ્રમાદિ ગુણો ટકતા નથી.

૬. ભાજન ભાવના—સમકિત એ શ્રુતશીલ રૂપ અમૃત-રસનું પાત્ર છે; કેમકે તેના વિના તે ધર્મ રૂપી અમૃત રહી શકતું નથી. આ પ્રમાણે નિરંતર ભાવવું. એ ૬૧ લેહ વ્યવહાર સમકિતના છે.

છ સ્થાનકે કહે છે.

આ ઉએ તોદો નિશ્ચયમાં છે. જેમાં સમકિત સ્થિર થાય તે સ્થાનક.

૧. શુભ છે.—કેટલાએક ચાર્વાક વિગેરે શુભચિન્તાને માનતા નથી. પણ શુભ છે. અને તે ચૈતન્ય લક્ષણ વરે જણાય છે. ક્ષીર નીરની પેઠે યદ્યપિ પુષ્પલધી એકત્રિત થયો છે તો

પણ નિઃશયી નેનારી જુદા છે જે અનુભવજાનની વિચારી
તેા જાગૃત્તે કે પુણ્યકર્મ કરી અને જડ છે ત્યાં જીવ અને
અને અજાગૃતની વચ્ચા અને પાપનાને કમળ રોગ
મેનન્ય લક્ષણ છે

૨. આ નિઃશયી-જગ્યાથી કે નમે આનંદાદિ અનિ
રૂપિત છે. કારણ જોડાં આનંદાને રાગ મનાત નાં છે કે
તેમ નથી કારણ તેને પૂર્વની સ્મૃતિ યાદ છે જાગૃતને
સ્તનપાન કરવાની (સમાર) વાગના યાદ છે તે પૂર્વજ
અભ્યાસથી યાદ છે. દેવ, મનુષ્યાદિ નેના પચાંચો બદલા
હોવાથી પર્યાયાર્થિક નયે તે અનિત્ય છે, પણ આનંદ ક્રમ
અખડ, અચલ છે કદાપિ પાનાના મૂળ સ્વભાવને ઝાડનો નદ

૩. આનંદ કર્તા છે-જેમ કુભાર માટી, ચક્ર અ
ચીવર વિગેરે કારણોથી ઘડાનો કર્તા છે તેમ જીવ મિથ્ય
ત્વાદિ હેતુઓ વડે શુભાશુભ કર્મો કરે છે કેટલાક સાધ્યાર્થ
આત્માને કર્મનો કર્તા માનતા નથી, પણ પ્રકૃતિથી કર્મો
છે એમ માને છે. પણ તેમ નથી. કારણ ત્યાં મુખી આનં
પર સાધે ભગેસો છે ત્યાં મુખી પરસયોગથી તે પાતંજ કર્મો
કર્તા છે “ અપ્યાક્રતા વિક્રતાય, સુહાણય દુહાણય
ઇતિ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર વચનાત્. શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી તે
‘આત્મા નિજ શુણ્વો કર્તા છે’ પણ અશુદ્ધ નિશ્ચયનયથી
આત્મા રાગદ્વેષાદિ ભાવ કર્મોનો કર્તા છે અને વ્યવહારનયથી
જ્ઞાનાવરણીયાદિ દ્રવ્ય કર્મોનો કર્તા છે.

૪. આત્મા લોકતા છે-પોતે મિથ્યાત્વાદિ હેતુઓ વડે
ઉપાર્જીત કર્મોનો લોકતા પણ આત્મા છે. કારણ કે, તકે
કરેલાં કર્મોનો ઉદય થતો નથી અને કરેલા કર્મોનો નાશ

ધતો નથી. તે તો અવશ્ય લોગવવાં પડે છે. નિશ્ચયનયથી આત્મા પોતાનાજ ગુણનો ઉપયોગ કરે છે.

૫. મોક્ષ છે-પરમપદ છે-કર્મ બંધના હેતુઓનો અભાવ થવાથી અને સર્વ ધાતી કર્મોનો ક્ષય થવાથી મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે તે મોક્ષ-પરમ પદ છે. તે અચલ, અનંત સુખના વાસનું સ્થાન છે, લોકાંત-ત્યાં તન, મનના અભાવથી આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ રહિત અત્યંત અવર્ણનીય સહજાનંદ, સાદિ અનંત છે.

૬ મોક્ષના ઉપાયો છે-જ્ઞાન અને સંયમ એ બે મોક્ષના ઉપાય છે. જો સહજ સ્વભાવે મોક્ષ મળતો હોય તો કારણની નિષ્ફલતા થાય. પણ કહ્યું છે કે “કારણ વિણ કારણ નહિ.” એ નિશ્ચય વચન. તેમાં જ્ઞાનનય કહે છે કે-જ્ઞાનથીજ મોક્ષ છે; કારણ-જ્ઞાન વગરની ક્રિયા કરવાથી ઉલટી હાની થાય છે. જેમ રૂપું લેવાની ઇચ્છા કરનારને રૂપાનું જ્ઞાન ન હોવાથી તે રૂપાને બદલે બ્રાંતિથી છિપને લે છે. વસ્તી ભર્તાદિને ક્રિયા વિના પણ કેવલજ્ઞાનની ઉત્પત્તિ થઈ તે પણ જ્ઞાનના મહાત્મ્ય વડેજ. તથા કેવલી જેવું ચારિત્ર્ય તો અભવ્ય પણ પાલે છે પણ તેની કદાપિ સિદ્ધિ થાતી નથી. વસ્તી દ્રવ્યાનુયોગના જ્ઞાન વિના શેષ ત્રણ અનુયોગો નિરર્થક છે; માટે જ્ઞાન એજ મોક્ષનું કારણ છે. ત્યારે ક્રિયાનય કહે છે કે-ક્રિયાથીજ મોક્ષ મળે છે. ક્રિયા વગરનું શુદ્ધ જ્ઞાન નિરર્થક છે. કારણ ક્રિયા વિના જ્ઞાનથી કદાપિ સિદ્ધિ નથી. ભલે તારૂં હોય પણ જો જલમાં પેચી હાય, પગ, હલાવવા રૂપ ક્રિયા ન કરે, તો તે વરી શકે નહિ તથા અભવ્ય જીવ પણ નવ પૂર્વોનો અભ્યાસ કરી શકે છે. વસ્તી સિદ્ધાંતમાં અક્રિયાવાદીને કૃષ્ણપાસિક કહ્યો છે ને ક્રિયાવાદીને શુકલપાસિક કહ્યો છે. વસ્તી જેમ ગધેડા

સાધનનો આગળ નજર કરે પણ તેની મર્યાદાનો ભાગી નથી તેમ ક્રિયા નગરનો જાણી પણ કરતા કે તેના કે વાલી સર્વ-આગ્રિય પામવા વિના જીવને પણ મુક્તિ ન માટે જ્ઞાન એ આશનું પગપદ કાગળ છે અને આગ્રિય અને કારણ છે. વાલી આગળ અનુભવગ્રામ્ય પણ મર્યાદાનુભવગ્રામ્ય આચારંગ નિર્મુખિયા એક માનેત છે. “જનઃ-દર્શિત્વં સોદિ, જાગૃતમ્મ વિજગ્ધંતુ.” આગળવક્રમા પણ જ્ઞાનનો ચારિત્ર કહ્યું છે તે માટે ક્રિયા એક છે પણ જ્ઞાન નહિ.

અર્થ એક એક નયનો આશ્રય કરી સ્વપક્ષનું સ્થા અને પર પક્ષનું ખડન કરવા અનેક મુક્તિ જનાય છે સિદ્ધાંતી તેને ઉત્તર આપે છે કે જન્મ એક પૈઠાથી રથ ચાલ નથી, તેમ એકજ્ઞા જ્ઞાનથી કે એકજી ક્રિયાથી મુક્તિ ન પણ જ્ઞાન ક્રિયામ્યાં મોક્ષઃ’ એમ માનવું એ સત્ય છે કારણ જ્ઞાન પંથુ છે અને ક્રિયા આંધલી છે તે એના સયોગથી કંઈ સિદ્ધિ થાય છે માટે એકાંત મત ત્યજી સ્વાદાદ (અનેકાંગ મતનો આશ્રય કરવો કારણ સર્વજ્ઞ ભગવતે હરેક વસ્તુ વિચાર કરી શુષ્ક દોષ બોધને વર્તન કરવાની આજ્ઞા આ છે પણ એકાંત વિધિ કે નિષેધ કહેલ નથી જેમકે ક્રી કરવો; પણ એજ્ઞાનેહિતશિક્ષા દેવા પ્રશસ્ત ક્રોધ કરવો પાં તથા માન ન કરવો, પણ પ્રશસ્ત ધર્માભિમાન રાખવો ઘટે તેમ માયા ન કરવી, પણ શાસનનો ઉકાલ નિવારવા માટે પ્રશસ્ત માયા કરવી પડે છે તથા લોભ ન કરવો પણ ધર્મનો તથા તપ સયમનો પ્રશસ્ત લોભ કરવો પડે છે રાગ ન કરવો પણ દેવ, ગુરુ, ધર્મ, સાધર્મિક તથા જિનવાણી ઉપર પ્રશસ્ત રાગ કરવો પડે છે. દ્રેપ ન કરવો પણ સસાર ઉપર તથા ક્રમે.

ઉપર દેવ કરવો જોઈએ. નિયાણું (નિદાન) ન કરવું, પણ 'સિદ્ધા સિદ્ધિ મમ દિસંતુ' એમ કહેતાં મોક્ષની માંગણી કરવી પડે છે. એ સર્વ વ્યવહારનયે પૂર્વ અવસ્થામાં કરવા યોગ્ય છે. એથી ઉત્તરોત્તર ગુણની વૃદ્ધિ થાય છે. નિશ્ચયનયે તે સર્વ ત્યાગ્ય છે, પછી જ્યાં સુધી તે હૃદયે પહોંચ્યા નથી ત્યાં સુધી આલંબનો મૂકવાં નહિ, શુદ્ધ વ્યવહાર સદા રાખવો જોઈએ.

યતઃ-અરિહંતો મહદેવો, જાણજીવં, સુસાહુણો ગુરુણો;

જિણપન્નસંતસં, રમં સમ્મત્તં મય ગહિમં ॥ ૧ ॥

તથા:-નય મંગલ્પમાણેહિ, જો અપ્પા સાયવાય ભાવેણં;

જાણદ મોવલ્લ સરુલં સમ્મહિદ્ધિય સો નેઓ ॥ ૨ ॥

જે આત્મા નય લંગ અને પ્રમાણે કરી સ્વાદ્વાદ લાવથી મોક્ષનું સ્વરૂપ જાણે તે સમ્યક્ દ્રષ્ટિ જાણવો (આ વિશિષ્ટ સમક્ષિતનું લક્ષણ છે). વહી દ્રવ્ય ગુણ અને પર્યાય વડે વસ્તુના સ્વરૂપને સમજવું, સમજીને સ્વગુણને ઝહણુ કરી પરગુણ (પરલાવ) નો ત્યાગ કરવો. અનાદિદાલથી આત્મા પરલાવની વાસનાથી બંધાએલો છે તેથી પરલાવનો કર્તા, લોકતા થયો છે, પણ જ્ઞાની શુદ્ધના મુખથી જિનવાણી મુધારસનું પાન કરી પરલાવની વાસના છોડી આત્મા સ્વલાવનો કર્તા થાય ત્યારે આત્માને બાધક રૂપકારક ચક્ર બદલી સાધક રૂપકારક ચક્ર પ્રગટ થાય. ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપ, ૧ કર્તા કહેવાય, ૨. કાર્ય-તે આત્મસિદ્ધતા, ૩. કરણ તે ઉપાદાન. આત્માના પદિણામની પ્રયુજના ૪, સંપ્રદાન તે આત્માને આત્મ સંપદાનું દાન (આત્મગુણની પ્રગટતા) દાતા-આત્મા પાત્ર પણ પોતેજ અને દાન પણ આત્મગુણનું એ ત્રિલાવની અભેદતા છે ૫. અપાદાન તે-પરલાવનો ત્યાગ કરવો. ૬. આધાર તે-

આનંદનું જેમ અનુપાનુપાતી આનંદ માય ન્યાયે નિમિત્ત
મમતિનું જલજનું તે મમતિનું પ્રતિ તે પ્રત્યે માય છે
નિમિત્તની તે મુકે ઉપદેશ વિના અનુભવિત કરેલા તરત
જાણી મરદેના માનની જેમ માય અને જીવનું, મુકે ઉપદેશ
માય માય તે અધિગમ મમતિનું કોનાય છે

ગુરુના વિશેષાર્થ કહે છે.

આચાર્યમાં છત્રીય ગુણ દેખાતા નેહા, પ્રાણ કે ધર્મ
માર્ગના સત્તાવનાર નાયક (આચાર્ય) જે ગુણના દેવ
સ્વપર સમયના વેસા દેખાય, તે ગુણને ધર્મમાર્ગમાં શ્રેષ્ઠ
શુદ્ધે જાણ્યેથી ૪ ગુણ હોવા નેહા

૧-જે કાલે જોડણાં શાસ્ત્ર વિદ્યમાન હોય તેના રહસ્ય
જાણતા હોય અને પરને સમજાવવા શક્તિમાન હોય

૨-પોતે સ્યાદાદ અદ્વામા દ્રઢ હોય તેમ બીજાને ક
કરી શકે તેવા હોય

૩-શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય જેના ઉપદેશમાં સ્વપ્રયસ
અને પરનિદા ન હોય

૪-કાલાનુયાયિ ક્રિયાના કરનારા હોય; છત્રી શક્તિ
વીર્ય ગોપવે નહિ, વક્ત્રી અધમાં સારણાદિના કરનારા હોય
તે કહે છે.—

૧-સારણા-વીરવી ગયેલાને સલામી આપે

૨-વારણા-અતિચાર લગાડનારને તેથી વારે

૩-ચાચણા-પ્રમાદિ સાધુને ધર્માનુષ્ઠાનનો ઉદ્ય
કરવાની પ્રેરણા કરે

૪-પરિચાચણા-અત્યંત શિથિલને વારંવાર પ્રેરણા કરે
વક્ત્રી આચાર્યશ્ચ-અતિપરિણિત તથા અપરિણિત મતી વાક
સમજાવી ઠેકાણે લાવે

૧-અતિપરિણિત-તે એકાંત નિશ્ચય પક્ષનો આશ્રય કરનાર વેદાંતાદિ અથવા જૈન લિંગી પણ વ્યવહારનો ત્યાગ કરીને જે નિશ્ચયને મુખ્ય માને છે તે અતિ પરિણિતી બાબતે.

૨-અપરિણિતમતિ-તે કેવળ વ્યવહારમાં જ બંધાયેલા, જેને આત્મ-સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી. તેવાને સ્યાદાદ્ ભાગે સમજાવી નિશ્ચયમાં દ્રષ્ટિ રખાવી શુદ્ધ વ્યવહારમાં પ્રવર્તાવે. પણ જે અગીતાર્થ હોય તે ભાગનો નાશ કરે. કદી તે ક્રિયા કરતો હોય તો પણ તે અબાણ હોવાથી રહસ્ય સમજી શકે નહિ.

યત :

ચરણકરણપ્પહાણા, સસમય પર સમય મુકયાવારા;
ચરણ કરણસ્ત સારં, નિચ્છય છુદ્ધં ન જાણંતિ. ॥૧॥

અર્થ:-ચરણ કરણ ક્રિયામાં પ્રધાન હોય પણ જે સ્વ સમય પર સમયના જ્ઞાન રહિત હોય તો તે ચરણ કરણના સારતત્ત્વને સમ્યક્ જાણતા નથી. વહી જે અગીતાર્થ હોય તેને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવાદિ સ્વરૂપનું યથાર્થ જ્ઞાન ન હોય. વહી જે અગીતાર્થ હોય તે યથાર્થ રીતે દ્રવ્યના સ્વરૂપને ન જાણે; એટલે આ સચિત્ત છે, અચિત્ત છે કે મિશ્ર છે તે ન જાણે તેમજ આ કદંબનીય દ્રવ્ય છે કે અકદંબનીય છે તે પણ ન જાણે. તથા આ દ્રવ્ય કેને દેવું, કે કેને ન દેવું તે સ્વરૂપને ન જાણે. તથા આ ક્ષેત્ર રૂડું છે કે રૂડું નથી તેને પણ ન જાણે. (ઉપલક્ષણથી અમુક દેશમાં મુનિને અમુક કુલનો આહાર ન લેવાય કે અમુક વસ્તુ ન લેવાય તેનું સ્વરૂપ ન જાણે.) એટલે અમુક દેશ મુનિને વિહાર કરવા યોગ્ય છે કે અમુક દેશમાં મુનિએ ન જવું તે પણ અગીતાર્થ ન જાણે. વહી ધાગના સ્વરૂપને પણ

ન જાણે. એટલે મુદ્રાવને વિગે તથા દુઃકાલને વિગે કલ્પનીય અકલ્પનીય વસ્તુના સ્વરૂપને ન જાણે. વક્ત્રી ભાવથી આ નિરોગી સાધુ છે તો તેને અમુક વસ્તુ આપવી ન જાણે તેમજ ગાઢ, અગાઢ કલ્પ પણ ન જાણે. અર્થાત્ સગલ કાલે મુનિને આવી રીતે કરવું, અને સાધારણ કારણ હોય તે આ પ્રમાણે કરવું તે ન જાણે. તથા આ પુરૂષનું શરીર સમર્થ છે. અને આનું શરીર અસમર્થ છે, તો તેને તે પ્રમાણે તપશ્ચર્યાદિક કરાવવી. (દંડ દેવો હોય તો) તેમજ વિહાર વિગેરે કરાવવો હોય તો લાલાલાલનું સ્વરૂપ પણ અગીતાર્થ સમજી શકે નહિ. વક્ત્રી આ આચાર્ય છે, આ ઉપાધ્યાય છે, આ સ્થવિર છે, આ સામાન્ય સાધુ છે તેના કલ્પનું સ્વરૂપ પણ ન જાણે.

વક્ત્રી ચાર પ્રકારની પ્રતિસેવના (નિષિદ્ધનું આચરણ તે) ને ન જાણે

૧-જાણીને કરવું તે આકુટિ પ્રતિસેવના. ૨-પ્રમાદ કરી કરવું તે પ્રમાદ પ્રતિ સેવના ૩-અહંકાર વડે કરી પાપ કરવું તે દર્પ પ્રતિ સેવના. ૪-અને કોઈ કારણવશાત્ પાપ કરવું પડે તે કલ્પ પ્રતિ સેવના. એ ચાર પ્રકારના પ્રાયશ્ચિતને યોગ્ય તપ શું આવે? તે અગીતાર્થ ન જાણે તેમ કોઈ પુરૂષ નેત્ર રહિત અને મારગનો અજાણ હોય પણ મનમાં વિચારે જે આ બીહામણી અટવીને વિગે બૂલા પડેલા સાયને દું ઠેકાણે પહોચાડુ. પણ તે પહોચાડી શકે નહિ. તેવી રીતે જિન પ્રવચન ચત્રુ રહિત એવા આંધળો અને દ્રવ્યાદિકના ઉત્સર્ગ, અપવાદના સ્વરૂપ રૂપ માર્ગનો અજાણ પુરૂષ સંસાર રૂપ અટવીથી સઘ (ચતુર્વિધ)

સાધને કેવી રીતે જિન માર્ગને વિષે પ્રવર્તાવી શકે ? અર્થાત્ ન પ્રવર્તાવી શકે. અગીતાર્થવિચારે જે હું ગમ્મને પણ ચલાવું, પણ તેની પાસે રહેતાં તો ગુણ હોય તે પણ ચાલ્યા જાય. જેમ નાના મચ્છો મોટા મચ્છને ગળી જાય તેમ ત્યાં ધીંગા, મસ્તી થાય પણ માર્ગની રીત ન રહે.

વક્ત્રી અગીતાર્થ પાપ કર્યા વિના પણ ગીજા પુરુષને પ્રાયશ્ચિત આપે છે. અથવા થોડું પાપ કર્યું હોય તેનું પ્રાયશ્ચિત ઘણું આપે છે જેથી મોટી આશાતના કરે છે. “આશાતના એટલે જિનાજ્ઞાનો સંગ” અને તેનો વિપાક. તે સંસારબ્રમણ છે. માટે જો ગીતાર્થ ગુરૂ ન મળે તો એકલા વિચરવું, પણ અગીતાર્થનો સંગ ન કરવો. આ કાલમાં એકલા વિચરવાની પ્રભુની આજ્ઞા નથી, માટે ગીતાર્થની તપાસ કરી તેની સંગે રહેવું. ગીતાર્થ પાસે વસવાથી વિનયાદિ ગુણની વૃદ્ધિ અને જ્ઞાનાદિની પ્રાપ્તિ થાય.

યત :

ગોયત્થાય વિદારો, ઘીમોગીયત્થ નિસ્સિમ્મો મણિમો।
 હતોત્તય વિદારો, નાણુદ્ધામોજિજંદેદિં. ॥ ૨ ॥

અર્થ:-એક ગીતાર્થનો વિદાર, બીજો ગીતાર્થની નિશાયે જે મુનિ વિચરે તેનો વિદાર : એ જે વિદારની આજ્ઞા છે પણ ત્રીજો વિદાર પ્રભુએ દેહ્યો નથી. કારણ કે-એકાકીને સ્ત્રી, ધ્યાન, દેષી દુઃખ આપે. વક્ત્રી શિષ્યાની શુદ્ધિ ન થાય મહાવ્રતનું પાલન ન થાય. અને મતિ દંષ્ટનાએ કરી ખોટાં અવલંબન શરૂ કરે, તેને હિત શિષ્યામણુ દેનાર કોઈ ન હોવાથી તે મુધરે નહિ.

ગાથા:—

૧ ધર્મગી ૧૧૧૧૧, ૨ ગણગી ૧૧૧૧૧ ૩ ગણગી ૧૧૧૧૧
દુર્ગામારંગંગા, ગદગદુવા તદ ગુરુત્તરિ. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—૧ એકાદી, ૨ પામંગો, ૩ અમ્મદો, ૪
દાત્રીયાદી એટલે દમોગાં એકજ સ્થાનકે વમના ૫ આમ્મદો
એટલે શિયિતાચારી, બધામા બડી જનારો એમા કેકરિ
એક દોષ, કેકરમાં જે, એમ કેકરમા પાચ દોષ દોષ તેમ
દ્વિસંયોગી ૧૦. ત્રિસંયોગી ૧૦, ચતુસંયોગી ૫. અને
પંચસંયોગી ૧. એ સર્વ મત્રી ૨૬ ભાગા ધાય છે તેમ
જેમ જેમ ધણા દોષ તેમ તેમ ક્રમે બારી જાણુવો.

ગાથા:—

૧ ગદગદમો અણુમોગી, ૨ ગુરુસેવી મનીવવામી ૩ આડત્તો
સંજોષણ ધયાળ, સંજમ આરાદગા મણિત્રા. ૧

અર્થ:—૧. ગદગદમાં રહેલા, ૨ જ્ઞાનાદિના સેવનાર
૩. ગુરુની સેવા કરનાર, ૪. માસ કદપાદિકે વિહાર કરનાર, ૫
મતિકેમણાદિ ક્રિયામાં સાવધાન. એ પાચ પદના પણુ દ્વિ
સંયોગાદિ ૨૬ ભાગા ધાય છે. એ ઉત્તમ છે સંયમના
આરાધક છે. જેમ સંયોગ વધુ તેમ ગુણ વધુ જાણુવા. એ સર્વ
ભાગાદિનું સ્વરૂપ ઉપદેશમાલામાં છે.

સંયમના આરાધક નિમંચના પાંચ લેદ કહે છે

૧ પુણક, ૨ નિમંચ, ૩ સ્નાતક. એ ત્રણ જાણુસ્વા
મીધી વિચેદ ગયા છે. હાલ તો ૪-બકુશ અને ૫-કપાય-
કુશીલ એ બન્ને નિમંચથી તીર્થ ચાલે છે. ચારિત્રની શુદ્ધિ.
પિંડ વિશુદ્ધિથી છે.

યદુક્તં દશવૈકાલિકે ગાથા:-

પિંડં સિજ્જં ચ ઘટ્થં ચ, ચડ્ડત્થંપાય મેવયઃ

અકપ્પિયં ન હ્ચિજ્જા, પઢિગાહિજ કપ્પીયં ॥ ૧ ॥

અર્થ:-૧. આહાર, ૨ શય્યા, ૩. વસ્ત્ર, ૪. પાત્ર, અકદપ-

નીય લેવા નહિ, પણ કદપનીય લેવા. તેમાં પણ એકાંત નથી.

યદુક્તં સુયગડાંગે દ્વિતીયથુતસ્કંધે, પંચમાધ્યયને.

અહાગહારં ભુંજંતિ, અન્નમન્ને સ કમ્મુણા;

ઝવલિત્તંચિયાણિજ્જા, અણુવ લિત્તેતિ ઘા પુણો. ૧

પત્તેહિં દોહિં ઠાણેહિં, ઘવહારો ન વિજ્જર;

પત્તેહિં દોહિં ઠાણેહિં, અણાચારં તુ જાણય. ૨

અર્થ:-આધાકર્મી આહાર કરતાં સાધુને દેખીને એમ

પણ ન કહેવું કે આ કર્મથી લેપાય છે. તેમ એમ પણ ન કહેવું કે આ કર્મથી લેપાતો નથી. એમ એકાંતે ન કહેવું. કારણ કે આ બે સ્થાનકે છદ્મસ્થનો વ્યવહાર પહોંચી શકે નહિ.

ભાટે એકાંતે કહેવું તે અનાચાર છે. કારણ નિશ્ચયનય તે પરિણામગ્રાહી છે નિશ્ચયનયે પરિણામ એજ કર્મજંધનું કારણ છે. “વિશેષ ટીકાથી જોવું.” કહ્યું છે કે “મન પથ

મનુષ્યાણાં, કારણ વંચ મોક્ષયો.” ભાટે ચિત્તની પરિણિતી નિર્ભજ રાખવી. તે ચિત્તના આઠ દોષો ટાલવા. ચતુર્દશ પોઠશકમાં ચિત્તના લેહો આ પ્રમાણે બતાવ્યા છે:-

૧. ખેદ, ૨. ઉદ્વેગ, ૩. હોપ, ૪. ઉત્થાન, ૫. પ્રાંતિ, ૬.

અન્યમૂદ, ૭ રોગ, ૮. આસંગ. એ આઠ દોષો જરૂર ટાલવા.

હવે વિસ્તારથી એ દોષોનું વર્ણન કરે છે.

૧. ખેદ-જેમ પંથે ચાલતાં થાકી જાય તેમ ખેદદોષે કરી ક્રિયામાં મનની દૃઢતા રહે નહિ. જેમ ખેતીમાં પાણી મુખ્ય હેતુ છે તેમ ક્રિયામાં મનની એકાગ્રતા મુખ્ય છે.

૨. ઉદ્દેગ-એકાં મધ્ય પત્તુ જે ક્રિયા કરે તેમ ઉદ્દેગ (અદ્વૈતી) ઉપરથી એટલે ક્રિયામાં ગમ એ નહિ તેથી ગમજ વેદની માફક ઉત્પત્તી ક્રિયા કરે, તેને જન્મનરો મોક્ષી/સુધા ના કુલને વિશે જન્મ પત્તુ ન મળે કાન્તુ કે ક્રિયા ઉપર અદ્વૈત થઈ એટલે યોગદેય થયો.

૩. શેષ-એક ક્રિયા કરનાં દોષ અને વચમાં વચમાં બીજા દાર્પમાં જે મન જાય તે શેષ નામા દોષ જાગ્યો જે શાસ્ત્રિને વારંવાર ઉપાદીને રાપીએ તો તેનું જ્ઞાન થાય. એટલે એકવાર શાસ્ત્રિને ઉપેદીને રાપીએ તો જ્ઞાન થાય પણ વારંવાર ઉપેદીને વાંચે તો નિષ્ફળ જાય, તેમ વાંચનાં પ્રારંભિત ક્રિયા મૂઢીને અન્ય ક્રિયામાં મન જાય તો જ્ઞાન ન મળે.

૪. ઉત્થાન-ચિત્તની અપ્રશાંતતા એટલે જેમ કોઈ પુરૂષ મદિરા પ્રમુખતા પાનથી મદોન્મત્ત થાય તેમ ઉત્થાન દોષને શાંતવાદિતા ન હોય, અપક્વતા હોય, જે કે તે તજવા યોગ્ય છે પણ તે તજી શકતો નથી. જેમકે કોઈ પુરૂષે દીક્ષા લીધી હોય અને તે સર્વથા મૂલોત્તર ગુણુનિવાંક કરવા અસમ્મથ છે તો તેને વિધિપૂર્વક આત્મધર્મ ચંકળ કરવા ઉપદેશ આપીએ, પણ તે લોકનિદાના લયથી સિંગ તજી શકે નહિ.

ઉપદેશમાલાયાં -

જડન તરસિ ધારેડં, મૂલગુણમરં સત્તર ગુણં ચ,
મુતુગુણોત્તમૂર્મિ, સુમાવગત્તંરતરાણં ॥૧॥

અર્થ:-હે ભત્રા! જે તું મૂલ ગુણોનો ભાર / પદ્ય
મહાવ્રતનો ભાર) તથા ઉત્તર ગુણ (પાંચ મુનિનિ ત્રણ મુનિ)
નો ભાર વહન કરવાને સમર્થ નથી તો ત્રણ ભૂમિ મૂઢીને

એટલે એક જન્મ ભૂમિ, બીજી દીક્ષા ભૂમિ અને ત્રીજી વિહાર ભૂમિને છોડીને સમકિત સહિત સુશ્રાવકપણું ગ્રહણ કર. તે સારું છે પણ સાધુપણાના ગુણ સિવાય વેશ ધારણ કરવો તે સારું નથી.

જ્ઞાતિ-વસ્તુ અન્ય હોય તેને અન્ય રૂપે જાણે. જેમ છીપને જ્ઞાતિથી રજત (રૂપું)જાણે. તદ્વત્ જ્રમથી વસ્તુ સાંભળે નહિ. જે મેં ધર્મકૃત્ય કર્યું અથવા નથી કર્યું, અથવા મેં અમુક સૂત્ર પાઠનો ઉચ્ચાર કર્યો કે નથી કર્યો ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ જ્રમ થાય તે દોષથી જો કે શુભ ક્રિયા કરે છે તો પણ તેનું ઇષ્ટ ફળ ન થાય.

૬-અન્યમૂઢ-જે ક્રિયા કરે છે તેને અવગણી-તેનો અનાદર કરીને બીજી ક્રિયામાં હર્ષ કરે એટલે ગુરૂવંદન કરતો હોય ને સામાયિકમાં હર્ષ કરે તેને વાંચ્છિત અર્થમાં અંગારાનો વરસાદ વરસે એટલે જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં અનાદર થયો તે સર્વ દોષોનું મૂળ છે.

૭-રોગ-તે પીડા સ્વરૂપ અથવા લંગ સ્વરૂપ છે. એટલે સમજણ વિના અશુદ્ધ ક્રિયા કરે ને શુદ્ધ ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરે ત્યારે શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા થઈ. અથવા શુદ્ધ ક્રિયાનો લંગ થયો, એટલે શુદ્ધ ક્રિયાના વિનાશથી અશુદ્ધ ક્રિયા ફલવતી ન થાય વંધ્યા જાય.

૮-આસંગ-જે ક્રિયા કરતો હોય તેમાં આજ ક્રિયા સારી છે એવો જે રંગ એટલે તે જ ક્રિયામાં બંધાઈ જાય; યદપિ તે અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રોક્ત છે તો પણ તેમાંજ જે આસદ્ છે તે દોષરૂપ છે. જેથી તે જ ગુણસ્થાને તે પ્રાણી ટટી રહે પણ આગલે ગુણસ્થાને વધે નહિ. જેમ ગૌતમ સ્વામીને

ત્યાં મુખી શી મદાનીય પ્રમુ ઉપર ભક્તિ મગ વેતો તે
 મુખી તે જ ગુણ દાણે રદા, પણ મોદનીય કર્મનો નામ કરી
 કેવલ જ્ઞાન પ્રાપ્ત ન કરી શક્યા; પણ જ્યાં મગનો ત્યાં
 કર્યો ત્યારે કેવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ કરી એ આડ દોષ નહિ
 ને હોય તેને શાંતાદિ ગુણો આવે માટે એક શાંત એ
 બીજો ઉદાત્ત એ બે ગુણ વિના ક્રિયા દુઃખકારક છે એ
 માની પુરૂષને બે માનની દાની થાય નો દુઃખ ઉપર
 અથવા અંગોપાંગ સ્ત્રીન પુરૂષને જોગની સામગ્રી મહે તે
 દુઃખ ઉપર કારણ કે તે જોગવી શકે નહિ એટલે તેને
 ખેદ થાય. તેમ શાંત એટલે કપાયનો અભાવ અને ઉદાત્ત
 એટલે ગાંભીર્ય; એ બે ગુણ આવ્યા સિવાય ક્રિયાનો જેન
 દુઃખકારક થાય, માટે ઉપરોક્ત ક્રિયાના દોષોને દાદીને
 ને પુરૂષ ક્રિયા કરે તે મુખને પામે શાંતાદિ ગુણો તે ધર્મ
 રૂપ છે અને તે રત્નની યોગ્યતા કેને હોય તે કહે છે
 આવકના ૨૧ ગુણ કહે છે.

હુહા:-એકવિંશ ગુણ પરિણમે, જાસ ચિત્તની મેવ.

ધર્મરત્નની યોગ્યતા, તાસ કહે તું દેવ ૧

અર્થ:-જેનાં ચિત્તમાં એકવીંશ ગુણ પરિણમ્યા હોય તે
 જીવને ધર્મ ને દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ રૂપ રત્ન તેની યોગ્યતા
 હોય, એમ હે દેવ! તમે કહો છો. “માર્ગાનુસારીના ગુણો
 પ્રાપ્ત થવાથી સામાન્ય ધર્મની યોગ્યતા પ્રાપ્ત થાય છે અને
 આ ૨૧ ગુણોની પ્રાપ્તિથી વિશેષ ધર્મ (આવકધર્મ)ની યોગ્યતા
 થાય છે એમ જાણવું.” એ એકવીંશ ગુણ દ્રવ્ય આવકના છે
 તેના નામ કહે છે:-

૧. અમુદ્ર-એટલે તુરંત સ્વભાવવાલો ન હોય, ગભીર

હોય. ૨. રૂપનો નિધાન હોય. ૩. સૌમ્ય હોય. ૪. લોકપ્રિય-
લોકને પ્રશંસવા યોગ્ય. ૫. અકૂર-કિલ્લ ચિત્તવાલો ન હોય. ૬.
પાપ ભીરૂ હોય. ૭. અશઠ-માયા રહિત હોય. ૮. સુદાક્ષિણ્ય
શુભવાળો હોય. ૯. લબ્ધજી-અકાર્ય કરતાં લાભે. ૧૦. દયાળુ-
પ્રાણીમાત્ર પર અનુકંપાવાલો. ૧૧ સૌમ્યદૃષ્ટિ તે યથાર્થ વિચારની
દૃષ્ટિવાલો અને મધ્યસ્થ તે રાગદ્વેષ રહિત, એ એકજ શુભ
છે. ૧૨. શુભરાગી-તે શુભીજનનો પક્ષપાતી હોય. ૧૩. સત્ય-
ઠયક-ભલી સત્ય ધર્મ કથાનો કરનાર હોય. ૧૪ સદાચારી-
જેનો આચાર ઉચ્ચ કોટીનો હોય-શુદ્ધ હોય. ૧૫. દીર્ઘદર્શી-
જે ભવિષ્ય કાળનો વિચાર કરી કાર્યનો કરનાર હોય. ૧૬.
વિશેષજ્ઞ-પક્ષપાત રહિત શુભ દોષનો જાણ. ૧૭. વૃદ્ધાનુગત-
પરિણિતમતિવાલા જ્ઞાની પુરૂષોની સેવાનો કરનાર હોય. ૧૮.
વિનયવંત-તે શુભાધિકનો વિનય કરે. ૧૯. કૃતજ્ઞ-કર્તા શુભનો
જાણ હોય. ૨૦. નિરુપદ્રુપણે પરીપકાર કરે-દાક્ષિણ્ય શુભ તે
બીજાએ પ્રાર્થના કરી હોય તો તેનો ઉપકાર કરે. પરહિત-
કારી-પ્રાર્થના સિવાય પણ સહજ સ્વભાવે ઉપકાર કરે. ૨૧.
લબ્ધ લક્ષ્ય તે પામેલ નિશાનની. જેમ ધર્માનુષ્ઠાન વ્યવહારનું
લક્ષ હોય તે મુશ્કિલભીય હોય.

એ એકવીશ શુભ સંક્ષેપથી કહ્યા.

હવે વિસ્તારથી ૨૧ શુભ કહે છે.

૧. જેનું મન અતિશય ગંભીર હોય, ઉદાર સ્વભાવવાલો
હોય, તુરંત ન હોય. તેને અશુદ્ધ કહીએ. કારણ જે ઉતાવળો
મનુષ્ય હોય તે પોતાને તથા પરને ઉપકાર કરી ન શકે.

૨. વહી ઉત્તમ સંઘયણ વાલો હોય. રૂપનો નિધાન

હોય સંપૂર્ણ અંગેષાંગગતો હોય. પંચેદિયદીન ન હોય
તે ધર્મ કરાવી કરવાને કહેજે અર્થમાં હોય. અને ધર્મ
પ્રભાવના કરે. અર્થો નંદીવંશ " વમુદેવનાં ૭૧ " તથા હિ
કેરી પ્રમુખ સાથે વિરોધ ન કરે; કેમકે તે પણ પ્રમુખ
સંપત્તિ વાજા તથા સંપૂર્ણ અવયવગતો હતા. અથવા જ
વચન પ્રાપ્તિ છે. જે બીજા આંતરિક ગુણો હોય તો ભદ્ર
રૂપાદિ ગુણોનું પ્રયોજન નથી.

૩. વક્ત્રી આકોશ, વધ, દિશા, ચારી પ્રમુખ પાંચ
કર્મને વિષે ન પ્રવર્તે. આગ્રહિકાદિના કારણે પણ ન પૂરે
કરે. વક્ત્રી કહેજે ક્ષામ્ય સ્વભાવ વાલો, અમીકામલો, દર્શ
જગતને મિત્ર તુલ્ય હોય. એવા પુરુષને મુખે લોકો મેલી શકે
બીજાને અમતાનું કારણ થાય.

૪. વક્ત્રી આલોક, પરલોક અને ઉભય લોક વિરૂદ્ધ
આચરણ ન કરે. તેમાં આલોક વિરૂદ્ધ તે બધાની નિંદા
કરવી તથા વિશેષતઃ શુણ્ણવાન પુરુષની નિંદા, બહુ જનને
માનનીયની નિંદા કરવી. ઘણા લોક જેનાથી વિરૂદ્ધ હોય તેને
સંગ કરવો. દેશાચારનું ઉલ્લંઘન કરવું ઇત્યાદિ કાર્યો તે લોકો
વિરૂદ્ધ જાણવા.

પરલોક લય [વિરૂદ્ધ] તે પદર કર્મદાનાદિ વ્યાપાર

ઉભય લોક વિરૂદ્ધ તે જુગારાદિ સમ વ્યતનો જાણવા
તે આચરે નહિ તથા ધર્મ કરવામાં શૂંચીર હોય પણ હે!
સંજ્ઞા રજા નહિ.

૫ અધૂર હોય, તે મહીન ભાવનાનો મનથી ત્યાગ
કરીને ધર્મ કરી શકે.

૬. આલોક તથા પરલોકના પાપથી બીડે, તથા અપ-
રાધી બીડે, તેને લીડ કહીએ. તે પુરૂષ ધર્મનેા અધિકારી
નહીવે.

૭. જે પુરૂષ માયાવી ન હોય તે બીજાને ઠગે નહિ;
ધારે લોકમાં તે કીર્તિ પામે, અને લોક તેના વિશ્વાસ કરે
થા પોતાના ચિત્તને રંજન કરે અને બીજાના ચિત્ત રીજવવા
માટે ધર્મનેા ઉદ્યમ કરે અર્થાત્ અશઠપણે એટલે કહાપણથી
રમાનુજાન કરે.

૮. જે પોતાનું કાર્ય છોડીને પણ પારકાને ઉપકાર કરે
તે પણ પોતાના તથા પરના આત્માને હિતકારક હોય તે કરે;
પણ પાપ હેતુએ ન પ્રવર્તે તે સુદાક્ષણ નામા આઠમો ગુણ
કહીએ. તે સર્વ લોકને ઉપાદેય હોય. આદેય વાક્યવાલો
અવકારમાં હોય.

૯. જે લગ્નગણ ગુણવાલો હોય તે અંગીકાર કરેલું
ધર્મનું કાર્ય મૂકે નહિ. સ્વપ્રતિજ્ઞા (લીધેલાં વ્રતનિયમો) નિર્વાહે.
એટલે અંગીકાર કરેલ કાર્યને-લીધેલ નિયમને ગમે તેવાં કષ્ટો
આવે છતાં પ્રાણાંતે પણ મૂકે નહિ. અકાર્ય ન કરે.

૧૦. દયાળુ હોય. તે દયામૂલ ધર્મની લાજ વધારે.
કદાપિ દયામૂલ ધર્મને લોપે નહિ. એટલે પ્રાણાંતે પણ
હિંસા ન કરે.

૧૧. મધ્યસ્થ સૌમ્યદિ વાલો જે હોય તે કોઈ દર્શન
ઉપર પક્ષપાત ન કરે, તેમ કેષ પણ ન કરે તે પુરૂષ ધર્મના
ધર્મને યથાર્થપણે જાણે. એટલે સદ્ગુણ, નિર્ગુણ, જદુ ગુણ,
અપગુણ તથા સર્વ પાંચી નિરૂપીત જે ધર્મ તેને કનક

$\frac{1}{2} \log \left(\frac{1 + \sqrt{1 - 4x}}{1 - \sqrt{1 - 4x}} \right) = \sum_{n=0}^{\infty} x^n$

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840.

૧૩ જે સર્વે પ્રમુખના અગ્રણી સ્થાનમાં સ્થિત થઈ શકે તેવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આ પ્રયત્નને આગળ વધારવા માટે પ્રમુખના અગ્રણી સ્થાનમાં સ્થિત થઈ શકે તેવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. આ પ્રયત્નને આગળ વધારવા માટે પ્રમુખના અગ્રણી સ્થાનમાં સ્થિત થઈ શકે તેવા પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે.

૧૪. જેનો પતિનાં ધનથી તથા અનુકૂળે ને ધન
વિના ન કહે. વળી યશસ્વી અને નદાચારી હોય તે
સુકળ સુખવાળા જાણે તે પ્રત્યે માન પ્રધાન છે
નિર્વિને દરી શકે.

૧૫. દીર્ઘ દર્શી ગુણવાળો જે પ્રથમ કાલ ને
પરિણામે દિવસારી જ હોય. ગાનામૂત્ર ૭ મા અધ્યયન ને
ધના સાર્થવાદે પાંચ શાસ્ત્રના દાણા આપી ચાંડ પુત્ર-૧૩
સાચવવાની ભલામણ કરી હતી. તેમ ભવિષ્ય કાલનો વિચાર

હોય. ઉપલક્ષણથી તેમાં લાલ ઘણા ને અલ્પકલેશ હોય. ઘણાં
ઘેંકોને પ્રશંસનીય હોય.

૧૬. જે વિશેષજ્ઞ ગુણવાળો હોય તે, વસ્તુના ગુણદોષોનો
જાણ હોય. પક્ષપાત રહિત હોય. કારણ પક્ષપાતિ જે હોય
છે તે, ગુણમાં દોષ જૂએ અને દોષમાં ગુણ જૂએ. પણ વિશે-
ષજ્ઞ તો ગુણનો અહણ કરનાર હોય. ગુણનો ધરનાર હોય.

૧૭. વૃદ્ધાનુગત ગુણવાળો જે હોય તે વૃદ્ધ પુરૂષો, જ્ઞાન-
વૃદ્ધની સેવા કરનાર હોય. અને તે વૃદ્ધ પુરૂષોની સંગતથી
તે પરિપક્વ બુદ્ધિવાળો થાય. જેથી પાપાચારમાં પ્રવર્તે નહિ.

૧૮. વિનયવંત પુરૂષ નિઃસ્વે જ્ઞાનાદિની શુદ્ધિ કરે, કારણ
કે સર્વ જ્ઞાનાદિ ગુણનું તથા મોક્ષનું મૂળ તે વિનય છે.

યતઃ ગાથા :-

વિળમો સ્વયંગુણાર્જ, મૂલં સમ્રાજ્યં સંસ્થાપનં;
મુખ્યસ્તયતેમૂલં, તેણવિળમો રદ પસત્યો ૧

૧૯. કૃતજ્ઞ ગુણવાળો, બીજાને ગુણ તથા ધર્મમાં જોડે.
ધર્મગુરુ ઉપર ઘણો આદર કરે અને જેની બુદ્ધિ તત્ત્વગૃહણની
હોય તે કૃતજ્ઞ જાણવો.

૨૦. પરહિતકારી-જે પુરૂષ હોય, તે બીજાને ધર્મમાં
જોડે, કારણકે પોતે ગીતાર્થ (પંડિત) છે. જે અગીતાર્થ હોય
તે બીજાને હિત કરવા આહે તો પણ અહિતજ કરે. પણ જે
ધર્મમાર્ગનો જાણ હોય તેજ હિત કરે.

૨૧. લબ્ધ લક્ષ નામા ૨૧મો ગુણ-જે યોગ કાલમાં
આગમાદિ મુજે સળી થકે તથા વિના પ્રયાત્રે સમસ્ત શુભ

કાર્યને-ધર્મના અનુષ્ઠાનને જાગે એ રીતે એકવીશ કરે
બીરાજી દોય તે ધર્મનું મહત્ત્વ પામે.

સંપૂર્ણ એ એકવીશ ગુણગુણ દોય તે ઉત્તમ જડું
અને સાચું ભાગે દીન એટલે માત્ર ગુણવાત્સો દોય તે મધ્ય
જાણવો. અને અર્ધગુણદીન એટલે દમ ગુણવાત્સો હો
તે જયન્ત જાણવો. અને તેનાથી પણ દીનગુણી દોય તે દહીં
જાણવો. એટલે જેમ દાઢિદિ દોય તે પોતાનું ઉદર ભરવ
ચિતાએ વ્યાકુલ દોય તે રત્નના કપત્રિકપની ચિતા ન
શકે, તેમ દીનગુણી ધર્મરત્નનો મનારથ પણ ન કરી શકે.

જે પાપને વર્જીને એ સામાન્ય ધર્મ જે આવક
તેને ઉપાજો તે પ્રાણી હે પ્રભુ ! તારી ભક્તિ કરીને
પ્રતિષ્ઠા પામે એ એકવીશ ગુણવાત્સો દ્રવ્ય આવક કહેવા
ભાવ આવકના ગુણને પામે.

ભાવ આવકના ગુણ કહે છે.

જે એકવીશ ગુણને પામ્યા હોય અને પોતાની મર્યાદા
રહ્યા હોય તે પ્રાણી ભાવઆવકપણ પામે. તેના છ લક્ષણો

એવામાં:-

૧ તત્ત્વ કામજ કીધું જેણે, ૨ શીયત્ત્વ મનને ધાર્યું તેણે
૩ ગુણવંતો પોતે કહાય, ૪ વ્યવહાર સગ્ગ ધિસે કરાય
નિત્ય ગુરુ ૫ સેવાને કરે, ૬ આગમો તણાં અર્ચને ધરે
ભાવ આવક તેજ કહાય, ૭ નેશ્વર એમ ભાગે વાર

૧. જેણે તત્ત્વ કામ કર્યું છે તેને કૃતમનકના કા
૨. શીયત્ત્વમનને ધારણ કર્યું હોય ૩ પોતેજ ગુણને

કરનાર હોય એટલે વિવિધ ગુણવંત હોય. ૪ જેનો વ્યવહાર સરલ હોય પણ કપટ-પ્રપંચ નહિ. ૫. હંમેશાં ગુરૂદેવની સેવા કરનાર હોય. ૬ આગમના અર્થોને જાણતો હોય, એ ૭ લક્ષણો જેમાં હોય તેને પ્રત્યક્ષ ભાવશ્રાવક કહીએ.

હવે વિશેષ અર્થ કહે છે.

ઉપરોક્ત ૭ લક્ષણોમાંથી પ્રથમ કૃતમતકર્મા લક્ષણના ચાર ભેદ છે.

૧. શ્રવણ. ૨. જાણણા. ૩ ગ્રહણ ૪ પરિસેવા.

અર્થ:-૧ શ્રવણ એટલે સાંભળવું. ૨ જાણણા એટલે જાણવું. ૩ ગ્રહણ એટલે વિસ્તારપણે અંગીકાર કરે. ૪. પરિસેવા એટલે સમ્યક્ પાલવું. એ સામાન્યાર્થ.

એ ચારના વિશેષાર્થ:-

૧. શ્રવણ તે-અહીંયા બહુમાન કહ્યું પણ વિનય તથા બહુમાન બન્ને સહિત ગીતાર્થ ગુરૂ પાસેથી સિદ્ધાન્ત સાંભલે તેની ચોલંગી કહે છે-

૧. કોઈક પૂર્તમાં બાહ્ય વંદનાદિ વિનય હોય, પણ ભારે-કર્મી હોવાથી અંતરંગ પ્રીતિ-બહુમાન ન હોય.

૨. કોઈકમાં અંતરંગ બહુમાન હોય પણ પોતે ચ્લાનાદિ કારણથી અશક્ત હોવાથી વંદનાદિ ન કરી શકે તેથી વિનય ન દેખાય.

૩. કોઈક આસન સિદ્ધિ યા જીવમાં બાહ્ય વિનય તથા અંતરંગ બહુમાન બન્ને હોય.

૪. કોઈક આકરા પાપ કર્મી જીવમાં વિનય તથા બહુમાન એક પણ ન હોય એ શ્રવણનો અર્થ કહ્યો.

૨. જાળજી. તે ગીનાર્થ પામેથી ગાંબલીને તેના ૨૧
ભાંગાદિક જાડુ લેદને જાળે એટલે તેના ૨૬૨૫૦૦ સમને જે
પચ્ચાક્ષણાણના ૪૯ ભાંગા થાય છે તેને ત્રણ કાઠ વડે ગુણીએ
તો ૧૪૭ ભાંગા થાય. વહી મન આશ્રયિ મળીએ ત્યારે એક
મતે છે, જે મતે ૪૮, ત્રણ મતે ૩૪૨ એ રીતે ગણ
યાવત્ બારમતે ૧૩૮૪૧૨૮૭૨૦૦ ભાંગા થાય

ગાથા:—

તેરસકોડિસપાદ, ચુલસી કોદીઓ યારમય લક્ષ્મી.
સગસિદ્ધ સદ્સસ દોસય, મધ્યગં છક્રમંગીવ.

નવ ભંગીએ એકમતે નવ. જે મતે નવાણું યાવત્ બાર
મતે ૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬ (બાર નવડા) અને એકવીશ ભગ
કરીએ ત્યારે બારમતે ૧૨૮૫૫૦૦૨૬૩૧૦૪૬૨૧૫ થાય. ૪૬
ભાંગે બારે મતે ૨૪૪, ૧૪૦, ૬૨૪, ૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬૬ ભાંગા થાય
૧૪૭ ભાંગાએ ૧૧૦, ૪૪૩, ૬૦૭, ૭૧૬, ૬૧૧, ૬૫૩૩, ૩૫૬, ૬૫૩,
૬૬૫ (આંક ૨૭) થાય તે સર્વ ભાંગાનું જ્ઞાન જાળે આદિ
શબ્દથી મનના અતિચાર જાળે. એ બીજા લેદને વિસ્તાર
ધર્મરત્ન પ્રકરણથી જાણવે.

૩. ગ્રહણ તે ગુરૂ પાસેથી અંગિકાર કરે. તે મત ગ્રહ
આશ્રયી પણ ચાલંગી છે. ૧. દેનાર જાળ ને લેનાર જાળ
એ પહેલો ભાંગો શુદ્ધ છે.

૨. દેનાર જાળ પણ લેનાર અજાણ. એ બીજો ભાંગો
પણ. શુદ્ધ છે કારણ દેનાર જાળ હોય તે બરાબર મતનું
૨૫૩૫ અમજલીને આપે

૩. દેનાર અબજાણ અને લેનાર બજા, એ ત્રીજો ભાંગો પણ અપેક્ષાએ શુદ્ધ છે. એટલે લેનાર બજા હોવાથી પોતે ઝને લીએ, પણ વડિલાદિક પાસેથી સાક્ષીરૂપ માત્ર ગ્રહણ એ ભાંગો કારણિક છે.

૪. દેનાર અને લેનાર બન્ને અબજાણ, એ ભાંગો અશુદ્ધ મહાયાં આણંદાદિક શ્રાવકે જેમ પ્રભુ પાસેથી મત ગ્રહણ તેમ ગ્રહણ કરે. તેના બે લેહ. ૧. ઇત્વર તે ચોમાસા મના અમુક કાલના. ૨. યાવત કથીક તે જાવજીવના.

હવે મૂળ ૪ થા લેહ-પરિસેવા-તે સમ્યક્રીતે પાળે. ઉપસર્ગાદિક આવે તે કામદેવ શ્રાવકની પરે સહન કરે મતને વિરાધે નહિ. એ કૃત મતકર્મના ચારે લેહ (લક્ષણ) એ ભાવશ્રાવકનો પહેલો લક્ષણ થયો.

હવે શીલમત નામા લક્ષણનાં ૬ લેહ કહે છે:-

૧. આયતન-એટલે જ્યાં સાધર્મિક ઘણાં મહે તે કંને સેવે પણ ભીલની પડ્દી પ્રમુખને સેવે નહિ.

૨. પારકા ઘરમાં પ્રવેશ ન કરે; કેમકે કાંઈક વસ્તુ ત્યાં તેના ઉપર શંકા આવે. માટે વિના કારણે કોઈના િ પેસે નહિ. કારણ પ્રસંગે જવું પડે તેની જુદી વાત છે. ભુ સ્ત્રીયાદિ એકલી ઘરમાં હોય તો વિવેક સહિત ન કરે.

૩. ઉલટ વેશ ન પહેરે-જેથી ઉલ્લંઘ કે 'ડાલીઓ' રાખ માણસની ગણતરીમાં ગણાય તેવો વેશ ન પહેરે પણ દા વાલો અને સાદો પહેરે.

૪. જેથી રાગદ્રેષની પરિણતિ વધે એવાં વિકારનાં વચનો બોલે નહિ. પારકી નિંદા ન કરે તેમજ કોઈનું મન દુઃખાય

એવો એવું આને એવું માપ ૧૬ વચન આને નહિ કોઈને
 દિન ગિજામતુ રંગા માટે કરેનું પટે નો કરે, પણ મામે
 માણમ ન ખાને અથવા પાનને કીક ન જામે તો મોન એ
 અથવા નહન ઉપેક્ષા કરે એટલે કરેજ નહિ.

૫. ગિમુલીતા-એટલે જાતકિડા, જુગાર રમવું ઇત્યા
 દિકનો ત્યાગ કરે.

૬. મપુરે જાણે-જમે તેવું કાવું પટે તો પણ દેશોચ્ચ
 તે મુંદર! આ કામ કર્યો? એમ જાણે એ જ નેહ નામ
 માત્ર કલા.

હવે વિસ્તારથી તેનાં ફલને કહે છે:—

દશયૈકાલિક સપ્તમે અધ્યયને—

તદિયકાળે કાળેનિ, વિદ્મં વિદ્મં તિથા.

યાદિયં યાદિ મેમેતિ, તેણં ચોરેતિ નોષય ॥૧૨॥

૧. આયતન-સાધર્મિકના સ્થાપકને સેવતાં ગુણની
 પુષ્ટિ થાય, ત્યાં ધમ કથા, જ્ઞાનગોષ્ઠિથી આત્માને હિત થાય.

૨. પારકે-ખીજને ઘેર જતાં દોષ વધે, મુશીક પુરૂષને
 પણ ફલક થટે.

૩. ઉફલટ વેપ-તે સત્પુરૂષને શોભાકારક ન થાય, પણ
 નિંદાકારક થાય.

૪. વિકારી વચન બોલવાથી, કામવિકાર રાગની ઉત્પત્તિ
 થાય. માટે તેવાં વિકારી વચન ન બોલે

૫ જે બાલકિડા જુગાર રમવું, ગજુડા ખેલવા ઇત્યાદિ
 પ્રવૃત્તિ તે મોહનું લિંગ છે વળી અનર્થ દંડ છે તે જીવને
 મનોહર લાગે છે પણ નિષ્પ્રયોજને આત્મા તેથી દડાય છે

૬. જે કંઈ પણ વચન ખીજને કહેવું તે ધર્મિજીવને માન્ય
 નથી, કારણ પરને પીડાકારી સત્યવચન પણ ન બોલવું

યથા દશવૈકલિક સૂત્રે:—

તદ્દેવ કાળે કાળેતિ, પિંડગં પિંડગે તિવા । રતિ.

કાણાને કાણું ન કહેવું. નપુંશકને નપુંશક ન કહેવું.
તેમ યાવત જે નામથી સામાને દુઃખ ઉપજે તેવાં કડીન
વાક્યો ન કહેવા. ઇતિ શીલમતનામા બીજો લક્ષણ પૂર્ણ થયો.
હવે ભાવશ્રાવકનો ત્રીજો લક્ષણ કહે છે.

ચોપાઠ

ઉદ્યમ કરે સદા સન્નજાય, કરણ વિનયમાં સર્વ ઉપાય;

અનભિનિવેશી રૂચી જીનઆણ, ધરે પાંચગુણ એક પ્રમાણ. ૧

શુભ્રમત નામા ત્રીજા લક્ષણના પાંચ ગુણ વખાણે છે.
યદ્યપિ તેમાં ઔદાર્ય, ગાંભિર્યાદિ અનેક બીજા ગુણો છે તથાપિ
અત્રે ગીતાર્થીઓએ પાંચ ગુણો કહ્યા છે. અને એકેકા લેહનાં
બીજાં પણ લેહો છો તે પણ અત્રે જતાવેલ છે.

૧. સન્નજાયમાં સદા ઉદ્યમ કરે તેનાં પાંચ લેહ કહે છે:—

૧. વાચના એટલે શાસ્ત્ર લખવું.

૨. પૃચ્છા—એટલે સશય પડચે ગુર્વાદિને પૂછવું.

૩. પરાવર્તના—તે વિસરી જવાય માટે તેનું પરાવર્તન
(ફેરવવું) કરવું

૪ અનુમેક્ષા—તેના અર્થનો વિચાર કરવો.

૫. ધર્મકથા કહેવી. એ પાંચ પ્રકારની સન્નજાય
હમેશાં કરે.

૨. કરણ—એટલે અનુદાન, નવકારસી પ્રમુખ પચ્ચક્ષણી
તથા સામાયિકાદિ ક્રિયા કરે.

૩. ગુર્વાદિક આવે ત્યારે ઉડવું, સામા જવું, વંદનાદિ
કરવું. તેમાં અવધા પ્રકારે વિનય કરવાને તત્પર રહે.

નમસ્કરિય. ૧૦. જો જોને કવન મને પવન મેળી જે પામે આપા
કવન કારે મેળે નિવન મ ૪

૩ પવનિ કવન મેળે કવન કવન કવન મેળે
મેળા કવન કવન મેળે કવન કવન કવન મેળે
વિષાદ કવન મેળે મેળે મેળે મેળે મેળે મેળે

૪ મેળે કવન મેળે કવન મેળે કવન મેળે
કવન મેળે મેળે કવન મેળે કવન મેળે
વીજને પામે આપ કારે આપ કવન મેળે
વિષદીન મેળે મેળે કવન મેળે મેળે મેળે

કવે ભાવધાવકને પમે કવન મેળે

૫-ગુરુ ગુરુના નામા કવન મેળે આપ કવે કવે

૧. મેળના-તે ગુરુની મેળા કવે

૨ કારણ-તે વીજ પામેથી ગુરુની મેળા કવે

૩ સપાદન-તે ગુરુને આપધાદિનુ દાન આપે

૪ ભાવના-તે ગુરુદિ તથા તેના પગિવાદાદિકનુ બહુ-
માન કવે. અત્રે ધર્મગુરુ લેવા, પણ માતાપિતાદિ ન લેવા,
કારણકે તે લોકિક ગુરુ છે

અર્થ:-

ધર્મજો ધર્મકર્તા ચ, સદા ધર્મ પ્રવર્તકઃ

મત્યેભ્યો ધર્મશાસ્ત્રાણા, દેનિકો મુરુદ્ધચત્તે. ૧

અર્થ:-^૧ધર્મજ, ^૨ધર્મકર્તા, સદા ધર્મનો પ્રવર્તક
તથા સર્વ પ્રાણી માત્રને ધર્મ શાસ્ત્રનો ઉપદેશ દેનાર તે
ગુરુ કહેવાય

હવે એ ચારનો વિશેષાર્થ કહે છે:-

૧. અવસર પામીને ગુરૂની સેવા કરે, પણ અવસર વિના ન કરે. તે ધર્મધ્યાનાદિક યોગ. પ્રત્યુપેક્ષણા તે આવશ્યકાદિ ક્રિયા કરતા હોય તો તેનો વ્યાધાત ન કરે. અર્ણવેશની પરે. જ્યારે પ્રશાંતચિત્ત અને ઉત્તર દેવા હાજર હોય ત્યારે સેવા કરે.

૨. બીજાને ગુરૂના ગુણનું વર્ણન કરીને તેને ગુરૂ સેવામાં પ્રવર્તન કરાવે, જેથી પ્રમાદિ હોય તે પણ ગુરૂસેવામાં પ્રવર્તે.

૩. ઔષધ પ્રમુખ પોતા પાસે હોય તે પોતે આપે. અગર ન હોય તો બીજા પાસેથી અપાવે. ત્યાં એકદ્રવ્ય તે ઔષધ અને અનેક દ્રવ્યનો સંયોગ તે લેખજ અથવા બાદ્યો-પયોગી તે ઔષધ અને અંદર લોગવવા યોગ્ય તે લેખજ. વક્ત્રી પ્રમુખ શબ્દે સંયમોપકારી વસ્તુ જે જોઈએ તે આપે અથવા અપાવે.

૪. ગુરૂના અભિપ્રાયે ચાલે. ગુરૂનું બહુમાન કરે. અવિચળ થકો ગુરૂની આજ્ઞાએ પ્રવર્તે, પણ રૂપેચ્છાએ નહિ. એ આવધાવકનો પાંચમો લક્ષણ થયો અને ચાલો બેઠ પૂર્ણમ.

પ્રવચન દક્ષ નામા ૬ ઈ લક્ષણ કહે છે.

તેના છ લેદ કહે છે:-

૧ સૂત્રને વિષે કુશળ.

૨. અર્થને વિષે કુશળ.

૩. ઉત્સર્ગને વિષે તે સામાન્ય સૂત્રને વિષે કુશળ.

૪. અપવાદ-એટલે વિશેષ સૂત્રને વિષે કુશળ.

૫. વિધિપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે કુશળ.

કલ તે સુકાળ, દુઃકાળાદિ, પ્રમુખ શબ્દે દ્રવ્ય સુલભ, દુર્લભાદિ. ભાવ શબ્દથી રોગી, નિરોગી વગેરે તે સર્વેને પોત-પોતાની હદે જાણે. ગીતાર્થનો સર્વ જ્વહાર પોતે જાણે, એટલે ઉત્સર્ગ, અપવાદાદિના જાણુ ગીતાર્થ પુરૂષે જે જ્વહાર આચર્યો હોય તેને પોતાની અતિ કલ્પનાએ દ્રવ્ય આપે નહિ, પણ પોતે અંગીકાર કરે તેને પ્રવચન કુશળ કહીયે. તે ઉદાર કહેતાં પ્રધાન છે, એ ભાવશ્રાવકનાં લક્ષણ કહ્યાં. એ છ પ્રકારના લિંગ તે ક્રિયા થકી ઝોળખાય. જેમ ધૂમ્રથી અગ્નિ ઝોળખાય તેની પેઠે જાણવું. એ વિધિ પ્રમાણે જે શ્રાવક આચરે તે મુખને વરે. એ ક્રિયાગત છ લિંગ ભાવશ્રાવ-કના કહ્યાં.

અહિં શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે કે-એટલાજ લેહ છે કે વધારે લેહ છે ? શુરૂ ઉત્તર આપે છે:—

હવે ૧૭ પ્રકારનાં ભાવગત લિંગ ભાવ શ્રાવકના કહે છે.

૧. સ્ત્રી ચપળ ચિત્તવાલી છે એટલે અન્ય-અન્ય પુરૂષની ઈચ્છા કરનાર છે. વક્ત્રી નરકની ખોટી વાત છે તે વાત કાંઈ ખોટી નથી. એમ જાણીને તેનો ત્યાગ કરે.

“ સ્ત્રીને ચપળ ચિત્તવાલી વિગેરે જે દ્રવ્યો જાણ્યા છે તે સ્ત્રી વેદનો જાંઘ માયા તથા મિથ્યાત્વ યાય છે. વક્ત્રી સ્ત્રી હોય તો પરિમહત્તી વૃદ્ધિ યાય છે માટે સર્વ અનર્થનું મૂળ સ્ત્રી છે જાંધીએ સ્ત્રીએ જાતજ નથી પણ આ ઉપદેશ-વાક્ય છે. કારણ કે અનંત સ્ત્રીએ મોટો ઝડ છે, જાય છે અને વચે.

તેવા આરંભનાં કાર્યો “પટ કર્માદિ” નો ત્યાગ કરે. અને કદાચિત્ કરવાં પડે તો પણ સચોટ પછે કરે, પણ નિઃશોક-પછે ન કરે. યદ્યપિ ન છુટકે તેને કિંચિત્ આરંભ કરવો પડે તો પણ તે નિરારંભીજન જે મુનિરાજ તેનો અત્યંત રાગી હોય એટલે ધન્ય છે મુનિરાજને જે સર્વ આરંભના ત્યાગી છે. હું ક્યારે એહનો ત્યાગ કરીશ એમ ધ્યાવે. તે છટ્ટા-શુણનો સંભાગી થાય.

૭. સાતમો ગેહ નામા શુણ કહે છે—તે શુણને પ્રાપ્ત થએલો પ્રાણી ગૃહસ્થાવાસને પાશ એટલે જંધન સમાન માને. જેમ પક્ષી પાશમાં પડ્યો ઉડી ન શકે અને પોતાના આત્માને દુઃખી માને, તેમ માતાપિતાદિકના સંજંધથી દીક્ષા ન લઈ શકે તો પણ સંસારમાં રહ્યો થકો મોહ છતવાનો અભ્યાસ કરે. એટલે જેમ જંબૂસ્વામીના છવ શિવકુમારે ૧૧૨ વર્ષ મુધી સંસારમાં પણ તિવ્ર તપશ્ચર્યા કરી. તેમ તદ્દન નિર્મોહ-પછે ગૃહવાસમાં રહે. એ સાતમો શુણ ધરે.

૮. આઠમા દર્શન શુણવાચો પ્રાણી, જેનાથી સમક્ષિતને પામ્યો હોય તે શુર, ધર્માચાર્યની ભક્તિ બહુ ભાંતે કરે અને પોતાની શક્તિ ઘડામાં ફેરવે. એટલે આસ્તિક ભાવ સહિત નિરતિચાર દર્શનને ધરતો પોતાની શક્તિએ પ્રભાવના કરે તથા યથોચ્ચાન દરે એમ સમક્ષિની નિર્ભક્ષના કરે. એ ૮ મો શુણ.

૯. લોકસ્રસ્ટા ત્યાગ-લોક સંસારનો ત્યાગ કરે. કારણ કે લોક તે અવિચારિત મતિવાલા ગાઇરિયા પ્રવાહે વર્તનારા હોય છે માટે તે પ્રવાહે ન આવે. દંતિ. ૯ નો શુણ.

૧૦. દાન એ એક પ્રકારનું દાન, જે એક વ્યક્તિએ બીજાને આપેલું હોય. આ દાનને આપનારને દાતા અને લેનારને લાભકારી કહેવાય. દાન એ એક પ્રકારનું દાન, જે એક વ્યક્તિએ બીજાને આપેલું હોય. આ દાનને આપનારને દાતા અને લેનારને લાભકારી કહેવાય. દાન એ એક પ્રકારનું દાન, જે એક વ્યક્તિએ બીજાને આપેલું હોય. આ દાનને આપનારને દાતા અને લેનારને લાભકારી કહેવાય.

૧૧. દાન એ એક પ્રકારનું દાન, જે એક વ્યક્તિએ બીજાને આપેલું હોય. આ દાનને આપનારને દાતા અને લેનારને લાભકારી કહેવાય. દાન એ એક પ્રકારનું દાન, જે એક વ્યક્તિએ બીજાને આપેલું હોય. આ દાનને આપનારને દાતા અને લેનારને લાભકારી કહેવાય.

કર્મ

કાર્મણ્યદાને, કાર્મણ્ય મોચને.

કાર્મણ્ય ગમિયારે, કાર્મણ્ય નિષ્કરે માંયા જિતિ ૧૨.

એમ થાય કે કાર્મણ્ય દાન આપી મને તેમજ શીકે તપ, ભાવનાને વિષે પણ યથા શક્તિએ પ્રયત્ન એમ પ્રગટ પળે અચાર્યો ગુણ આવે.

૧૨. ચિંતામાંથી રત્ન સરખા પોતાના ધર્મે પાત્રાને મૂખે લોક કદાચ હશે, તો પણ ધર્મ કરાવી કરતા લાભ નહિ; પણ પોતાના ધર્મમાં ગાંઠ હોય ધરે.

૧૩. અરક્તદ્રિષ્ટ ગુણ કહે છે - ધન, ભવન આદિ શબ્દો સ્વચ્છ, મુદુંબ, આહાર, શેત્ર, પુત્ર, કલત્ર, વચ્ચ, શચ્ચ, ય.ન. વાહન ઇત્યાદિક પદાર્થ સાથે રહેતો થકો પણ તેમાં વિશેષ

રાગ, દ્રેષ ન હોય, મંદ આદર હોય, સમભાવ રાખે. સર્વથા રાગ દ્રેષનો અભાવ તો ઉપરના ગુણકાણે હોય. પણ અહીંયાં મધ્યસ્થ ભાવ હોય. એટલે ઘટ વસ્તુ ઉપર વિશેષ આશક્તિ ન હોય. તેમજ અવિનિત લોક કે અનિષ્ટ વસ્તુ ઉપર દ્રેષ-અણુગમે ન હોય. તે એમ જાણે જે એ સર્વ ધન, ભવનાદિક પરભાવ છે, મારી વસ્તુ નથી. જીવ એ સર્વનો ત્યાગ કરી પરભવમાં એકલો જશે, માટે એનો શો આદર કરવો ? તથા વસ્તુના ગુણદોષ અને કર્મ પરિણિતનો જાણ હોવાથી દ્રેષ પણ ન કરે. તે ભાવ થાવક એમ ભાવે જે સર્વ અશાશ્વત પદાર્થમાં આગ્રહ શો રાખવો ! જ્ઞાન, દર્શનાદિ આત્મગુણોજ શાશ્વત છે.

૧૪. મધ્યસ્થ ગુણ-એ ગુણવાલો રાગ, દ્રેષમાં (પક્ષ-પાતમાં) તણાય નહિ. મધ્યસ્થપણું એટલે મધ્યસ્થ બુદ્ધિવટે પરમાર્થનો વિચાર કરે કે, મેં મારો મત લીધો તે હવે કેમ મૂકું ? એમ સ્વપક્ષનો આગ્રહ ન રાખે, અથવા અમુક મારો મત ખટે છે તો તેનું હું ખંડન કરું, એવો દ્રેષ ન કરે. તે પ્રાણી ચૌદમા ગુણને બાધા ન આપે. અને હક-દ્વાગ્રહ છોડી જલા માર્ગને સાધે, પરદેશી રાજાની પેટ્રે ગીતાર્થ શુરૂ વચ-નથી પોતાનો મત છોડી સત્યમાર્ગ અંગીકાર કરે. તેરમા ગુણમાં ધન, ભવનાદિકમાં રાગ દ્રેષ ન હોય, મંદ આદર હોય. અને ચૌદમા ગુણમાં ધર્મમાં ધર્મને નામે દ્વાગ્રહ ન હોય. એમ અંતર છે.

ઉત્તર-

સ્વાગમં રાગમાત્રેણ, દ્રેષમાત્રાન્ પરાગમં;

મન્યજામોદ્યમામોષા, કિન્નુ માપ્યમ્પ્યા દગ્ધાઃ ॥ ૧ ॥

યતઃ-દ્વિસત્તરગુણજુતો, જિણાગમે ભાવ સાવગો મણિમો. ઇતિવચનાત્, શ્રી જિનઆણા પાલવી તે જિનલક્ષિત છે. અને તે આજ્ઞાનું પાલન તેજ ભાવશ્રાવકપણું છે.

ભાવશ્રાવકપણું તેજ દ્રવ્ય સાધુપણું છે. “કારણયાસે દવ્યં ભાવનું કારણ તે દ્રવ્ય કહેવાય. એટલે જે દ્રવ્ય સાધુ હોય તે ભાવસાધુપણું પામે.

ભાવસાધુના સાત લક્ષણ કહે છે.

યદુક્તં ધર્મરત્ન પ્રकरणे:-

પયસ્સહ લિંગારં, સપલામગ્ગાણુ સારિણિ કિરિમા,

સદ્ધા^૨ પયરા ધમ્મે, પદ્મવણિજ્જત્તમુજુભાયા ॥ ૧ ॥

કિરિમાસુ^૪ અપ્પમામો, આરંમો સક્કણિજ્જણુઠાણે,

ગુરુમો ગુણાણુરામો, ગુરુઆણારાદ્ધણા પરમં ॥ ૨ ॥

અર્થ:-૧ સધલી માર્ગાનુસારિણિ ક્રિયા. ૨-ધર્મમાં પ્રવર-શ્રદ્ધા. ૩-સરળ ભાવ વડે પ્રજ્ઞાપનીયપણું. ૪-ક્રિયામાં અપ્રમાદ. ૫-શક્યાનુષ્ઠાનનોજ પ્રારંભ. ૬-ભારે ગુણાનુરાગ. ૭ ગુરૂની આજ્ઞાનું ઉત્કૃષ્ટ આરાધન. એ સાત ભાવસાધુના લિંગ છે એનો સામાન્ય નામાર્થ કહ્યો. હવે વિશેષાર્થ કહે છે.

૧. માર્ગ તે ઇચ્છિત ક્ષ્યાને પહોંચવા જેને ગ્રાધીયે તે માર્ગ. તેમાં દ્રવ્ય માર્ગ તે આમાદિનો અને ભાવમાર્ગ મુક્તિનો. તે જ્ઞાન, દર્શન, ચાન્ત્રિ રૂપ છે. તે ભાવમાર્ગ અહીં લેવો.

૧. આગમની નીતિ એટલે સિદ્ધાંતમાં કહેલો આચાર, ક્રિયાકલાપ બહુવે.

૨. ઘણા સંવિદ્ ગીતાર્થ પુરૂષોની આચરણરૂપ જાણવો.

૧. આગમ એટલે આત્મ પુરૂષનું વાક્ય. કેમકે વિતરંગ હોવાથી તેઓ જૂઠું બોલે નહિ.

૨. અને તેની નીતિ તે ઉત્સર્ગ, અપવાદ રૂપ શુદ્ધ સંયમ પાળવાનો ઉપાય જાણવો. વળી સંવિદ્ એટલે મોક્ષાભિલાષી, ઘણા ગીતાર્થ પુરૂષોએ જે આચરણ કરી હોય તે પણ અત્યવહાર પ્રમાણ છે. સૂત્રમાં અન્યથા કહેલું છતાં પણ કાક્ષાદિક કારણની અપેક્ષાથી ગીતાર્થ પુરૂષોએ જુદી રીતે જે આચરણ કરી છે તે પ્રમાણ છે, પણ અગીતાર્થ આચરણ પ્રમાણ નથી.

ચક્રુત્તં -

જંસદ્યદ્વામુક્તે, નપદિસિદ્ધનેઘજીયવદ્દેતુઃ

તં સદ્યં પિ માણં, ચારિસધનાનમણિયંચ. ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જે સૂત્રમાં સર્વથા ન નિષેધ્યું હોય, અને ભવવધનો હેતુ ન હોય, તે સર્વ ચારિત્રવતોને પ્રમાણ્ય છે કાર્યને અવલંબીને ગીતાર્થો જેમાં અદ્યપદાની અને જાહુ લાભ હોય તેવું કામ આચરે છે તે પ્રમાણ છે; પણ લાઘવભાવ વિચાર્યા સિવાય મુખશીજજનોએ જે આચરણ કરી હોય, પ્રમાદરૂપ આચરણ હોય તે અપ્રમાણ્ય છે જેમકે શાવકોમાં મમત્વ કરવો, (રાખવો) શરીરની ગોસા માટે શુદ્ધ વસ્ત્ર, પાત્ર, આદાં લેવાં, એક સ્થાને વસવું એ બધી પ્રમાદિ આચરણ તે અપ્રમાણ્ય છે. એ ભાવનાધુનો પ્રથમ લક્ષણ કહ્યો

દવે ભાવ સાધુનો બીજો લક્ષણ કહે છે:-

૨. યદા-એટલે નિમ્નાભિલાષ એટલે કર્મના કાર્યોપશ ન અને અભ્યગ્જાનથી થએલી ઈચ્છા તેના દબેદ છે

૧. વિધિ સેવા. ૨. અતૃપ્તિ. ૩. શુદ્ધ દેશના. ૪. સ્થપિતની વિશુદ્ધિ. તેમાં વિધિસેવાનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧. જ્યાં સુધી શક્તિ હોય ત્યાં સુધી વિધિપૂર્વક જ અનુષ્ઠાન કરે. અને જો દ્રવ્યાદિકના દોષથી તેમ ન કરી શકે તો પણ વિધિ તરફ જ પક્ષપાત રાખે. જેમ કોઈક નિરોગી પુરૂષ સ્વાદિષ્ટ લોજનના સ્વાદને જાણતો પણ કોઈ આપદ અવસ્થામાં અટવી વિગેરે સ્થાનમાં કે દુઃકાળ, દરિદ્રાવસ્થામાં તેને ઉત્તમ લોજન ન મળી શકવાથી બૂખે મરતા હલકા, નિરસ લોજન કરે; પણ ઇચ્છા તો સરસ લોજનની જ રાખે. એવી રીતે શુદ્ધ ચારિત્ર્યનો રસિક પુરૂષ દ્રવ્યથી કંઈ વિરૂદ્ધ વાતને એટલે નિત્ય વાસાદિને કારણવશાત્ સંગમાચાર્યની માફક સેવતો હોય તો પણ ભાવથી ચારિત્રને ઓળંગે નહિ. અભિ-લાષા તો શુદ્ધ ચારિત્રની જ રાખે.

૨. અતૃપ્તિ—એટલે જ્ઞાન મેળવવામાં, તપ કરવામાં, વિનય વૈયાવૃત્ય કરવામાં, તથા ક્રિયાકાંડમાં બિલકુલ ધરાય જ નહિ. વિશેષે અતૃપ્ત થકો કર્યાજ કરે. તેમ અહીં જ્ઞાનાદિ રત્નો ગૃહણ કરવામાં ઉત્સુક જ રહે.

૩. શુદ્ધ દેશના—શુદ્ધની અનુસાર લઈને પાત્રના સ્વરૂપને ઓળખીને તેના બાળ-મધ્યમ અને વૃદ્ધ (બુદ્ધ)ના લેદ સમ-જીને તેને સંભળાવવા યોગ્ય ઉપદેશ આપે જેથી તેને લાલ થાય.

યત્તઃ—

યાલ્લપદ્યતિ લિંગં, મધ્યમબુદ્ધિર્વિચાર્યતિવૃત્તં;

યાગમતત્ત્વંતુયુદ્ધઃ, પરિહત્તે સર્વં યત્નેન ॥ ૧ ॥

અર્થઃ—બાલ હોય તે લિંગને જુએ. મધ્યમ બુદ્ધિ આચાર્યને વિચારે અને બુદ્ધ હોય તે સર્વ યત્નવડે આગમના નત્તવને

૨. ધણા સંચિત ગીતાર્થ પુરૂષોની આચરણરૂપ જાણવો.

૧. આગમ જોટલે આમ પુરૂષનું નાકય. કેમકે વિનાગ લાવાળી તેઓ જૂઠું બોલે નહિ.

૨. અને તેની નીતિ તે ઉત્સર્ગ, અપવાદ રૂપ શુદ્ધ સંયમ પાળવાનો ઉપાય જાણવો. વળી સંચિત જોટલે મોક્ષાભિલાષી, ધણા ગીતાર્થ પુરૂષોએ જે આચરણ કરી હોય તે પણ છત-વ્યવહાર પ્રમાણ છે. સૂત્રમાં અન્યથા કહેલું છતાં પણ કાલાદિક કારણની અપેક્ષાથી ગીતાર્થ પુરૂષોએ જુદી રીતે જે આચરણ કરી છે તે પ્રમાણ છે, પણ અગીતાર્થ આચરણ પ્રમાણ નથી.

યદુક્ત:-

જંસવ્યદ્વાસુત્તે, નપદિસિદ્ધનેયજીયયદ્દેતુ;

તં સત્ત્વં પિ માણં, ચારિત્તધનાનમણિયંચ. ॥ ૧ ॥

અર્થ:-જે સૂત્રમાં સર્વથા ન નિરૂપ્યું હોય, અને જીવ-વધનો હેતુ ન હોય, તે સર્વ ચારિત્રવંતોને પ્રમાણ છે. કાર્યને અવજાણીને ગીતાર્થો જેમાં અટપડાની અને બહુ લાલ હોય તેવું કામ આચરે છે તે પ્રમાણ છે; પણ લાઘવભાવ વિચાર્યા સિવાય મુળશીજજનોએ જે આચરણ કરી હોય, પ્રમાણરૂપ આચરણ હોય તે અપ્રમાણ છે. જેમકે શાવકોમાં મમત્વ કરવો, (રાખવો) શરીરની શોભા માટે શુદ્ધ વસ્ત્ર, પાત્ર, આહાર લેવાં, એક સ્થાને વસવું એ બધી પ્રમાણ આચરણ તે અપ્રમાણ છે એ ભાવસાધુનો પ્રથમ લક્ષણ કહ્યો.

હવે ભાવ સાધુનો બીજો લક્ષણ કહે છે:-

૨. શ્રદ્ધા-જોટલે તિલાભિલાષ જોટલે કર્મના કયોપશમ અને સમ્યક્જ્ઞાનથી યજ્ઞેન્દ્રી ઈચ્છા તેના જ લેહ છે.

૧. વિધિ સેવા. ૨. અતૃપ્તિ. ૩. શુદ્ધ દેશના. ૪. સ્થાપિતની વિશુદ્ધિ. તેમાં વિધિસેવાનું સ્વરૂપ કહે છે.

૧. ત્યાં સુધી શક્તિ હોય ત્યાં સુધી વિધિપૂર્વક જ અનુષ્ઠાન કરે. અને જો દ્રવ્યાદિકના દોષથી તેમ ન કરી શકે તો પણ વિધિ તરફ જ પક્ષપાત રાખે જેમ કોઈકે નિરોગી પુરૂષ સ્વાદિષ્ટ લોજનના સ્વાદને જાણતો પણ કોઈ આપદ અવસ્થામાં અટવી વિગેરે સ્થાનમાં કે દુધકાળ, દરિદ્રાવસ્થામાં તેને ઉત્તમ લોજન ન મળી શકવાથી જૂએ મરતા હલકા, નિરસ લોજન કરે; પણ ઇચ્છા તો સરસ લોજનની જ રાખે. એવી રીતે શુદ્ધ આરિચ્ચનો રસિક પુરૂષ દ્રવ્યથી કંઈ વિરૂદ્ધ વાતને એટલે નિત્ય વાસાદિને કારણુવશાત્ સંગમાચાર્યની માફક સેવતો હોય તો પણ ભાવથી આરિત્રને ઓળંગે નહિ. અલિ-લાષા તો શુદ્ધ આરિત્રની જ રાખે.

૨. અતૃપ્તિ-એટલે જ્ઞાન મેળવવામાં, તપ કરવામાં, વિનય વૈયાવૃત્ય કરવામાં, તથા ક્રિયાકાંડમાં બિલકુલ ધરાય જ નહિ. વિશેષે અતૃપ્ત થકો કર્યાજ કરે. તેમ અહીં જ્ઞાનાદિ રત્નો ગૃહજ કરવામાં ઉત્સુક જ રહે.

૩. શુદ્ધ દેશના-શુદ્ધની અનુજ્ઞા લઈને પાત્રના સ્વરૂપને ઓગાળીને તેના બાજ-મધ્યમ અને વૃદ્ધ (પુદ્ગ)ના લેદ સમ-જીને તેને મંજગાવવા યોગ્ય ઉપદેશ આપે જેથી તેને લાલ થાય.

પાત્રેથી એક દીને પાત્રને આકારથી નેના અનુગમ દેખનારેની ને વિગત દેખનારે અને પાત્રને આકારથી ગિતાવ દેખનાર આંખ નો કમર નુકસાન પડે

૪. અપરિત્યક્તિ ને પ્રમાણ વિનિયમી ગણિતમાં અનિયમ રૂપ મળે, ૧૧૧૧ લાગુ રોપ નેને વિમલ શ્રદ્ધાવાનુ શુનિયેના આગેવનામાં રૂપ છે તે દર પ્રકારે અનિયમ લાગે છે. ૧. દર્પ. ૨. પ્રમાણ. ૩. મારગી ૪. આપનિ ૫. અનામોગ. ૬. અંશિત ૭. મરમાન્યર ૮. લય ૯. પ્રત્યે. ૧૦. વિમર્શ. એ દર પ્રકારથી થાય છે તેની વધા યોગ્ય આલોચના લઈ શુદ્ધ થાય છે આલોચના લેવાથી પાપ દલિત થાય, આસ્થાદ થાય, સ્વપદ પાપની નિવૃત્તિ થાય, સમગ્રપણું રહે, દુષ્ટર કરણ થાય, કોમળ પરિણામ થાય, નિ.શય થાય. એ શોધિતનાં શુભ છે શુદ્ધ પાત્ર આલોચના લેવા જના માર્ગમાં કાલ કરે તો તે આશયિક થાય. આનો વિસ્તાર ધર્મરત્નમાં છે ત્યાંથી જોયું.

હવે બાવ સાધુનો ૩ બે લક્ષણ કહે છે.

૩ ઋણુભાવે પ્રજાપનીય-પ્રવરદ્રવના યોગથી પ્રજાપનીય થાય છે તે સૂત્રના ભાવને સારી રીતે સમજી શકે છે તે ૧. વિધિ. ૨. ઉદ્યમ ૩. વર્ણક. ૪. લય. ૫. ઉત્સર્ગ ૬ અપવાદ. ૭. તદુલય. ઇત્યાદિ ગણીર ભાવવાજા સૂત્રા જિનશાસનમાં છે. અને તેમના તે તે વિવય વિભાગને નહિ જાણનાર જીવ જ્ઞાનાવરણ કર્મના ઉદ્યયથી મુઝાઈ પડે છે તેથી તે મોહ પામે છે તેવા મૂઢને અનુકંપા લાવીને સમજાવે છે

૪. ક્રિયામાં અપ્રમાદ-યુગતિનુ કારણ ચારિત્ર છે તે ચારિત્ર છ કાય જીવની રક્ષા કરવારૂપ છે તે વિકલ્પાદિ પ્રમા-

દમાં પડેલા જીવથી પાણી શકાય નહિ. જેમ પ્રમાદિને દેવ અધિષ્ઠિત વિદ્યા સિદ્ધ થતી નથી તેમ પ્રમાદિને દિક્ષા સિદ્ધ થતી નથી. જેમ પ્રમાદિ સાધકને વિદ્યા ઉલટી દુઃખદાયક નિપડે છે. ઘેસો ગાંડો જનાવે છે, તેમ પ્રમાદિ સાધુને દિક્ષા દેવ-દુર્ગતિ તથા ભવ ભ્રમણ કરાવે છે. પડિલેહણાદિ ક્રિયા કરતાં જે પ્રમાદ કરે તો છ કાયનો વિરાધિક થાય, માટે અપ્રમાદપણે ક્રિયા કરે. સાવધાન રહે.

૫. શક્યાનુષ્ઠાનારંભ:-સંઘયણ અને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભાવને અનુરૂપ સઘળાં અનુષ્ઠાન તપ વિગેરે કરે પણ શક્તિ ઉપરાંત કરે તો તેથી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થાય, જેથી ઉલટી હાની થાય. પણ જેને વારંવાર કરી શકે. અને જે અનુષ્ઠાન કરવાથી અસંયમમાં પડવું ન પડે તેવું કરે. કેમકે અનુચિત અનુષ્ઠાન કરવાથી હેરાન થાય, તે કરવાની ફરીથી ઇચ્છા ન થાય. તેમજ કોઈ દરદ પેદા થાય તો તેની ચિકિત્સા કરાવે તો અસંયમ થાય અને ચિકિત્સા ન કરાવે તો અવિધિએ મરણ થાય. એટલા માટે કહ્યું છે કે-તેવું તપ કરવું કે જેથી મનમાં આર્તધ્યાન ન થાય, ઇન્દ્રિયોની હાની ન થાય અને મન, વચન, કાયાના વ્યાપાર ન અટકી પડે. પણ શક્તિ હોય તો વિશેષ ક્રિયા કરે, શક્તિને ગોપવે નહિ. કારણ ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા કરવાથી શુદ્ધી તથા ગચ્છની પ્રશંસા થાય. વળી તીર્થની પ્રભાવના થાય; માટે નિરાશંક ભાવે શક્યાનુષ્ઠાન કરવું.

૬. ગુણાનુરાગ:-ગુણ એટલે ચરણસિતરી, કંકરણસિતરી

*૫. મહાવન, ૧૦ અમણધર્મ, ૧૭ પ્રકારનો મુંઘમ, ૧૦ વૈષાટ્ય ૯ અમણધર્મગુણ, ૩ જ્ઞાનવિક, ૧૨ પ્રકારનો ખાલાબંધન તપ, ૪ કાપ-નિમદ એ ચરણ સિતરી.

૪ પિંડવિગદિ, ૫ સમિતિ, ૧૨ ભાવના, ૧૨ પડિમા, ૫ ઇન્દ્રિય-નિરોધ, ૨૫ પ્રતિજ્ઞા, ૩ ગુણ, ૪ અભિગ્રહ એ કરણસિતરી.

વિગેરે ગુણોમાં રાગ ધરવો. તે ગુણાનુરાગથી ગુણોને મલીન કરનારા દોષોનો ત્યાગ થાય છે. ગુણાનુરાગી બીજાના લેશ માત્ર પણ ગુણોની પ્રશંસા કરે છે. અને પોતાના અદ્યદોષ હોય તો પણ પોતાને નિર્ગુણ માને છે. વળી પ્રાપ્ત થયેલા ગુણોની રક્ષા કરે છે. અધિક ગુણવાનનો સંગ થતાં પ્રમોદ પામે છે અને ગુણો મેળવવા ભાવપૂર્વક ઉદ્યમ કરે છે. વળી તેનું અંતઃકરણ કંઈપણાદિ ભાવનાથી વાસિત હોય છે તેજ ભાવનાનું સ્વરૂપ:—

૧. પરનું હિત ચિંતવવું તે મૈત્રી ભાવના

૨. પારકાં દુઃખ નિવારવાં તે કરુણા ભાવના.

૩. પરને સુખી દેખી ખુશી થવું તે પ્રમોદ ભાવના

૪. પરના દોષોની ઉપેક્ષા કરવી તે ઉપેક્ષા ભાવના

ગુણાનુરાગથી આ કાળમાં સઘયણ આદિ દોષ વડે પરિપૂર્ણ ગુણ પ્રાપ્ત ન કરી શકે, તોપણ પરલવમાં તે ગુણોની પ્રાપ્તિ તેને સુલભ થાય. એ છદ્દોલક્ષણ ભાવ સાધુનો પૂર્ણ થયો

ભાવ સાધુનો ૭ મો લક્ષણ કહે છે.

૭ ગુર્વાણા આરાધના—જે ગુરૂના ચરણની મેવામાં રક્ત હોઈ ગુરૂની આજ્ઞા આરાધવામાં તત્પર રહે તેજ આગ્નિનો ભાર ઉપાડવામાં સમર્થ થાય, અન્યથા ન જ થાય શ્રી આત્મા સંગ મૂરતના પ્રથમ સૂત્રમાં “સુયં મે યાતસં તેષાં મગવણા યય મન્મથાય” એ વાક્યમાં શ્રી મુખર્માસ્વામિએ પણ જન્મ-સ્વામિને કહેવું છે કે મે ભગવનની પામેથી એમ સ્થાવર છે માટે ગુરુકુલવાસ મેવો. શ્રી ઉનગધ્યયન, દશ વૈકાલિકાદિ મૂત્રોમાં પણ ગુરુકુલવાસીજ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે એમ કહ્યું છે -

વસેગુરુકુલેનિચ્ચં, જોગવં ઉવદાણ્વં;

પિયંકરે પિયંવાદ, સેસિસ્થં લઙ્કુમરદ્વદ્. ॥ ૧ ॥ इतिवचनान्

એ સાત લક્ષણ જેમાં હોય તેને ભાવસાધુ બાણવો.
હવે ગુરુના અન્ય વિશેષ ગુણોના વર્ણનરૂપ આગમોક્ત
અધિકાર કહે છે:-

સ્થાનાંગના છઠ્ઠે સ્થાને કહ્યું છે કે-

“છઠ્ઠાણેદિ સંપન્ને અજગારે અરદ્ધ ગણધારિતપ તં
જઠા:-”

૧. સદ્ગુપુરુષબાળ્યે-તે શ્રદ્ધાવંત પુરુષ તે શિષ્ય શિષ્યણીને
મર્યાદામાં મુખે રાખે.

૨. સત્યે પુરિસબાળ્યે-તે સત્ય પ્રતિજ્ઞાવંત તે ગમ્મને પાડે.

૩. મેહાવિ પુરિસબાળ્યે-તે મર્યાદાએ પ્રવર્તે, અથવા મેધાવી
તે બુદ્ધિવંત શ્રુત ગ્રહણ કરવાની શક્તિવાલો. એવો હોય તે
તત્કાલ બીજા પાસેથી શ્રુત ગ્રહણ કરી શિષ્યને ભણાવવા
સમર્થ થાય.

૪. બહુમુખે પુરિસબાળ્યે-તે ઘણાં શ્રુતનાં અભ્યાસવાલો
બહુસૂત્રી, જે બહુશ્રુત ન હોય તે ગુણનો અધિકારી ન થાય
જે અગીતાર્ય હોય તે શિષ્યને હિતાહિતની પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિ
ન કરાવી શકે. તેમજ ગમ્મવાત્તી બાલ, વૃદ્ધ, જ્ઞાનાદિની
સાર સંભાળ પણ ન કરી શકે.

૫. સંતિમં-એટલે શક્તિવંત શરીર (તે મંત્ર તંત્રાદિક
સહિત એક શરીર) તે પોતાને અને ગમ્મને આપત્તિ આવે
ત્યારે નિસ્તારવા સમર્થ થાય.

૬. અખાદિગરણે-તે સ્વપક્ષ, પરપક્ષને વિષે કલહનો
દરનાર ન હોય. કવહકારી હોય તે ગમ્મની હાની કરે.

આચાર્યના ગુણો કહે છે:-

સુતતથલલુકુશલો; પ્રિયદત્ત ધમ્માણુયત્તણાકુશલો:

જાદ કુલસંવત્તો, ગંભીરો લલ્લિમંતોય.

અર્થ:-સૂત્રાર્થમાંકુશલ,^૧ પ્રિયધર્મી,^૨ દૃઢધર્મી-વ્રતમાં
કુશલ,^૩ જ્ઞાતિ, કુલસંપન્ન,^૪ ગંભીર,^૫ લલ્લિધ ને સિદ્ધિવાન. એ
આચાર્યના ગુણ કહ્યા. જેમ-

૧. રાજા, પ્રધાન, પુરોહિત, કોટવાલ, નગરશેઠ. એ પાંચ
જેમ નગરની રક્ષાના* કરનાર છે તેમ આચાર્યાદિ પાંચે
ગચ્છની રક્ષા-સાર સંભાળ કરનારા છે.

૧. રાજા તે સર્વોપરિ.

૨. પ્રધાન તે રાજાને બધી સલાહનો દેનાર. રાજ્યની
ચિંતા કરનાર.

૩. પુરોહિત-શાંતિકર્મ કરનાર.

૪. કોટવાલ-દુષ્ટને દંડ આપનાર

૫. નગરશેઠ-સર્વ મહાજન લોકની સંભાળ રાખે. તેમ
જિતમતને વિષે પાંચ પુરુષ ગચ્છની રક્ષા કરનાર છે.

૧. આચાર્ય-તે ગચ્છના નાયક, સર્વોપરિ

૨. ઉપાધ્યાયજી-સૂત્રાદિકની વાંચના આપનાર.

૩. સ્થવિર-તે ધર્મમાં સિદ્ધાન્ત હોય તેને સ્થિર કરે.

તેમાં સાઠ વર્ષની ઉંમર હોય તે વય સ્થવિર ॥ ૧ ॥ વીશ
વર્ષ દિશાપચ્ચ હોય તે પચ્ચ સ્થવિર ॥ ૨ ॥ ચોથા અંગ
મુખી બળ્યા હોય તે મુન સ્થવિર ॥ ૩ ॥ તેમાં મુન સ્થવિર
ગ્રેષ્ઠ જાણવા.

૪. ગામ્પી-તે કેટલાક સાધુઓને લઈ દેશમાં વિચરે; તે
આચાર્યની આજ્ઞાથી.

* અંગ દર્શન:-પેટ અને દિવિને મંચદ આસન, તેમાં પે

અંગ અ.પે તે સર્વ દિવિને અંગ અ.ર; તેમ પાંચ જાણના અંગ ૫

પ. ગણાવચ્છેદક-ગણુ જોટલે સમુદાયની રક્ષા કરે. પ્રાય-
શ્ચિત આપી શુદ્ધ કરે. માર્ગનો ઉદ્ધોત કરે. સમુદાયને વધારે.
એ પાંચે ગરુડની રક્ષા કરે.

તે વિના ગરુડની વ્યવસ્થા ન સચવાય. ગરુડના સાધુ,
સાધ્વીઓ સ્વચ્છદે પ્રવર્તે. જિનાસા વિરાધે. રાગ દ્વેષ
(મમત્વ અહંકાર) માં પડે. એક માર્ગમાં અનેક બેદો ઉત્પન્ન
થાય. મૂલોત્તર શુણ્ણની હાની કરે. વર્તમાનકાળમાં ઘણા જૈના-
સામ્રાજ્ય જૈન નામ ધરાવી મમત્વથી પોતાનો મત સ્થાપન કરવા
આત્મસ્તુતિ અને પરનિંદા કરે છે. વક્ત્રી કાળદોષથી જૈનધર્મ
સ્થાપકથી ભૂષિત હોવા છતાં અનેક મત, મતાંતરની ઉત્પ-
ત્તિથી વ્યાપ્ત થયેલ છે. જેમકે-શ્વેતાંજર, દિગંજર, મૂર્તિપૂજક-
અમૂર્તિપૂજક, તેમજ તપ, અંચળ, ખરતર, લોંકા પ્રમુખ અનેક
ગરુડો અને તેરાપંથી, નિન્હવો, નાના મોટા પક્ષો-સંઘાડાઓ
વિગેરેથી બહુચાઇ ગયેલ છે. તેમાં કેટલાક તો નજીવા મત
લેઈ અનેક કલેશો ઉત્પન્ન કરી રાગદ્વેષનો મમત્વ વધારે
છે વિધિમાર્ગનો લોપ કરી કેટલાક અવિધિમાર્ગનું સ્થાપન
કરે છે. કેટલાક એકાંત પક્ષમાં ખેંચાઈ જાય છે. આવા અનેક
મન મતાંતરો નિહાળી કેટલાક લવલીરૂ થયેને ઘણું દુઃખ
ઉત્પન્ન થાય છે. હા ! હા ! આ કાળમાં કદ્યાણુનો રસ્તો
શો છે ? અમે પૂર્વ ભવે કેવાં કર્મો કર્યા હશે કે જ્યાં આ
કાળમાં અવતર્યા ! જિન, કેવળી, પૂર્વધરાદિનો અમને વિરહ
પડ્યો ! હા ! અમારો શો આધાર !! કે જોને આધારે કદ્યા-
ણુનો માર્ગ સાધી શકાય ? પણ વિચાર કરતાં માત્ર
જિનાગમનો જ આધાર છે. એ આગમના આધારથી ઉપાદાન,

નિમિત્ત કારણ, નિશ્ચય, અવશ્ય, ક્રમજન, અવગત, નય,
 નિષેધ અને પ્રમાણ તથા ગ્રીમંગી, ઔચિત્ય, ગમનંગી,
 નયનંગી વિગેરેનું જ્ઞાન પોતાના જગીયગમ પ્રમાણે થાય
 તે પોતે કદાચદ મૂડી પંગડગી ગમન આગમ અવગોચરે
 તો આગમ રૂડી રીતે ગમનગરે “કેટલાક જડમનિ, એકાદ
 દ્રષ્ટિવાદાએ પંગડગીને માનવા નથી અને કહે છે કે તે તો
 છત્રચ આચાર્યોએ બનાવેલ છે તે અમને માન્ય નથી પણ
 પોતે મંદૂનાદિ બાવાના અજ્ઞાન મંમજ પોતાના મનને કદાચદ
 કેમ મૂડી શકાય ! તે તો દબોજ વંચ છે, કાળ મૂળ જેટલું
 જ્ઞાન કદાચદ ક્યાંથી ? કેટલાક બાધકિયાનો ડોળ કરી અજ્ઞાન,
 મૂર્ખલોકો તેમાં પણ ત્રી વર્ગને ભરમાવી પોતાના પક્ષમાં
 લઈ કદાચદ વધારે છે. ” વર્તમાનમાં જે જીની જીનીમાં પણ
 પરસ્પર મેળ નથી. એક બીજા પર દેવ કરે છે, કેમકે ભાવ
 ધારણ કરતા નથી એક એક ગમ્મના સાધુઓ અન્ય ગમ્મના
 સાધુઓ સાથે ભાષણ પણ કરતા નથી, તે ખરેખર ઉદાર
 ભાવવાલા જીનીઓને છાજે તેમ નથી. જેન ધર્મથી વાસિત
 હૃદયવાળાની તો એજ વિશાળ ભાવના હોય કે સર્વ
 જીવો ધર્મપાત્ર બનો અને કર્મ ખપાવીને સર્વ જીવો
 જલદી મુક્તિને પામે. “આત્મયત્ સર્વ ભુતેષુ ય. પદ્યતિ
 સ પંડિતઃ” બધાં જીવોને પોતાના ગમ ગણે યદપિ અન્ય
 દર્શનીઓમાં એકાંત પક્ષ છે અને તે નિષેધવા યોગ્ય છે
 યદુક્તઃ-“પગંતે દોહ મિચ્છન્તે” તથાપિ તેમાં જે જિન
 મતના અનુસારે દયા, દાન, વૈરાગ્ય, ઉદાસીનતા, શુણ્યાહુક-
 બુદ્ધિ, સરજભાવ, અનાચદ તે તે શુભો અનુભોદવા યોગ્ય
 છે. અન્ય દર્શનીનું પણ ઉદેરીને ખટન કરવું નહિ, તે સ્વ-

દર્શની સાથે પ્રાયઃ કલુષિત ભાવ ઉત્પન્ન થાય તેવો વાદવિવાદ ન કરવો. તત્ત્વગણેષિ થવું.

વદુક્તમ્—

વાદાંશ્ચ પ્રતિવાદાંશ્ચ, ઘર્ણિતો નિશ્ચિતાં તથા;
તત્ત્વાન્તં નૈવગચ્છન્તિ, તિલપિલક ઘટ્વગતો ॥ ૧ ॥

વાદવિવાદ કરવાથી તત્ત્વનો નિર્ણય ન થાય; તર્કની પરંપરા થાય. જેમ ઘાણીનો બગદર દિવસ આખો ફરે પણ સંધ્યાએ તે જ સ્થાને આવે; તેવી રીતે તત્ત્વનો નિર્ણય વાદ-વિવાદથી ન થાય. તત્ત્વનો નિર્ણય તો વસ્તુ તત્ત્વની વિચારણાથી થાય તે ચિંતા ચાર પ્રકારની છે.

વદુક્તમ્—

ઉત્તમાદ્યાન્મ ચિંતાશ્ચ, મોદચિંતાશ્ચ મધ્યમા;
અધમા કામચિંતાશ્ચ, પરચિંતાઽધમાર્ધમા ॥ ૧ ॥

તેમાં આત્મચિંતા કરવાની છે ને ત્રણ ચિંતા ત્યાગ્ય છે. આચાર્ય મહારાજ હોય તે ગમ્મળની તથા સમસ્ત ચતુર્વિધ સંધની ચિંતા કરે તે પોતાના તથા પરના હિતને અર્થે છે

આચાર્યની આઠ ગણિ સપદાઓ કહે છે:—

૧. આચાર સપદા=તેના ચાર ભેદ છે.

૧—ચારિત્રમાં સમાધિ મુક્ત ઉપયોગ ૨—મત્યાદિ ગર્વ રહિત ૩—અનિયત વિહાર ૪—શરીર અને મનનું નિર્વિકારી-પણું એ ચાર આચાર સપદાના ભેદ કદા

૨. શ્રુત સંપદા-તેના ચાર લેદ છે.

૧. બહુસૂત્રતા તે સર્વથી યુગમાં ગ્રેષ્ઠ આગમનું જાણ-પણું હોય.

૨. પરિચિત સૂત્રતા તે ઉત્ક્રમ તથા ક્રમથી, વાંચના-દિથી સ્થિરસૂત્રતા.

૩. વિચિત્ર સૂત્રતા તે સ્વ સમયાદિ લેદોનું જ્ઞાન

૪. ઉદાત્તાદિ વિજ્ઞાનથી દોષની વિશુદ્ધિરહિતતા. એમ

શ્રુત સંપદા હોય.

૩. શરીર સંપદા-તેના ચાર લેદ છે.

૧. ઉંચાઈ વિગેરે પ્રમાણસર હોય.

૨. મુંઠરતા.

૩. પરિપૂર્ણ ઇન્દ્રિયો હોય.

૪. સ્થિર સંહનન, તપ વિગેરેમાં સમર્થ હોય.

૪. વચન સંપદા-તેના ચાર લેદ છે.

૧. આદ્ય વચનતા.

૨. મધુર વચનતા.

૩. મધ્યસ્થ વચનતા.

૪. અસંહિધ વચનતા તે સદેહ રહિત

૫. વાચના સંપદા-તેના ચાર લેદ છે

૧. શિષ્યના પરિણામાદિ લેદ જાણીને ઉદ્દેશ કરવો

શિષ્યના ૩ લેદ છે. ૧ પરિણામિક ૨. અતિપરિણામિક ૩ અપરિણામિક એ ૩. વિશેષાવશ્યકે

૨. જાણીને સમુદ્દેશ કરવો.

૩. પૂર્વે દીધેલા સૂત્રના આજ્ઞાવા પાકા કરાવીને પછી બીજું સૂત્ર દેવું.

૪. પૂર્વાપર અર્થની સંગતિ થાય (બંધ બેસતું)
તેમ દેવું.

૬. મતિ સંપદાના ચાર ભેદ છે.

૧. અવગ્રહ. ૨. ઇહા. ૩. અપાય. ૪. ધારણા.

૭. પ્રયોગ સંપદાના ચાર ભેદ છે.

“પ્રયોગ તે વાદની મુદ્રા.”

૧. આત્મ પરિજ્ઞાન. એટલે પોતાની શક્તિનું જ્ઞાન.

૨. પુરુષ પરિજ્ઞાન. એટલે આ વાદી કયા મતનો ને

કેટલા જ્ઞાનવાલો છે તેનું જ્ઞાન.

૩. ક્ષેત્ર પરિજ્ઞાન. તે આ ક્ષેત્ર (વાદનું ક્ષેત્ર) માયાવી
છે કે સરજ છે. સાધુ ભાવિત છે કે અભાવિત છે તેનું જ્ઞાન.

૪. રાજ, અમાત્યાદિકે ભદ્રિક છે કે અભદ્રિક છે
ઇત્યાદિનું જ્ઞાન.

૮. સંગ્રહ સંપદા. સંગ્રહ એટલે સ્વીકાર કરવું.
તેના ૪ ભેદ છે.

૧. ખીક-ફલકાદિ સંબંધી પરિજ્ઞાન.

૨. બાલાદિ યોગ્ય ક્ષેત્રનું જ્ઞાન.

૩ સમયસર યોગ્ય સ્વાધ્યાય સંબંધી જ્ઞાન.

૪. યયોચિત વિનય વિગેરે સંબંધી જ્ઞાન.

(વધારે વિસ્તાર ઉપાધ્યાય ધી જ્ઞાનચંદ્રશ્ચ સ્વામીએ
બનાવેલ ગણિ પદના ચોદાસીઆથી બહુવું.)

એ આઠ ગણિ સંપદા સુક્ષ્મ આચાર્ય હોય તે જ્ઞાન-
શાસ્ત્રની પ્રભાવના કરે થણા છપોને સમસ્તિની રૂચી ઉપત્ત
કરાવે તે રૂચીના ૮૪ ભેદ છે.

૧. નિમિષે રૂચી-તે મેં મુજી રહિયો તિનાં કર્મનાં લાપચાપી
અનિમિષાનુદિ કાનુવડે રેહિયો સુતને માનવ અમરો ૧-૫૪
કાવ્ય મગધકવ્ય પામે

૨. ઉપરોઃ રૂચી-તે મુજના ઉપરોઃથી માનવ પત્ત
પ્રાપ્તિ લાવ

૩. આજ્ઞા રૂચી-તે પિંચ કાનુ પ્રમુખને ન તા જા
પણ “જ્ઞાન જ્ઞાન, સંતિસંતિ, જ્ઞેયી” એમ પદો
વિતરણથી આજ્ઞા પ્રમાણ કાનુ મામનુસારિ મુનિની જેન
આજ્ઞા રૂચી લાવવા

૪. મુજરૂચી-તે પ્રથમ નિધ્યાની મના પણ મુજને
અધ્યાસ કરવાથી દેશિદ વાઙ્મયિની પેટે નમનિ પામે તે
સૂત્ર રૂચી લાવવા

૫. બીજા રૂચી-તે સૂતના બીજા માત્ર અક્ષર અડણ
કરવાથી અનેક સૂતાર્યનું જ્ઞાન થાય જેમ ત્રિપદી માત્રના
બોધથી ગણધરને દાંદણાંનીનું જ્ઞાન થાય છે તેમા અથવા
ઉદકમાં જેમ તેજગિન્દુ તલકાળ પ્રસરી જાય છે એવી બુદ્ધિ
હોય તે બીજા રૂચી લાવવા

૬. અલિંગમ રૂચી-તે સૂતને અર્થ સુક્તિ અવગાહે
અંગ, ઉપાંગ, પયન્ના પ્રમુખ સર્વ સૂતનું જ્ઞાન કરે

૭. વિસ્તાર રૂચી-તે પદ દ્રવ્યના લાવ સર્વ પ્રમાણ નયે
કરી વિસ્તારથી જાણે.

૮. ક્રિયા રૂચી-તે સમ્યક્ત્વ સહિત મુમિતિ, યુતિ.
તપ, સંયમાદિ ક્રિયામાં અત્યંત-તિષ્ઠ પ્રેમ હોય.

૯. સંશ્લેષ રૂચી-તે આગમમાં અકુશળ હોવા છતાં

કુદરિ કે ક્રુમતમાં બંધાએલો ન હોય અને બિલાતી પુત્રાદિની પેઠે ઉપશમ, વિવેક ને સંવર ઇત્યાદિ સંશોપથી જે ધર્મ પામે તે.

૧૦. ધર્મરૂચી—તે ધર્મ, અધર્મ પ્રમુખ દ્રવ્યના સ્વરૂપ સમજવાની રૂચી અથવા શ્રુત ધર્મ અને ચારિત્ર ધર્મનો ભેદ જે જિનેદ્ર કથીત તેની શ્રદ્ધા હોય તે ધર્મરૂચી. એ સમકિતની દશ રૂચી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ માં અધ્યયનમાં કહેલ છે.

વહી આચાર્ય દશ વિધ સમાચારીના જ્ઞાતા હોય..

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન ૨૬ માં સમાચારી અધ્યયને—

૧-ઈચ્છા. ૨-મિચ્છા. ૩. તહકારે. ૪-આવસ્થિયા. ૫-નિસિદ્ધિયા. ૬-અપૂચ્છણાય, ૭-પડિપૂચ્છા. ૮-છંદણા. ૯-નિમંતણા. ૧૦-ઉવસંપયાય કાલે, સમાચારી બવે દસવિહાક.

બાવાર્ય કહે છે—

૧ ઇચ્છાકાર-કોઈપણ કાર્ય પડે ત્યારે શુરને પ્રાર્થના કરતાં કહેવું જે હે શુરદેવ! આપની ઇચ્છા હોય તો હું અમૂક કાર્ય કરું અથવા તમે આ મારું કે અમૂકનું કાર્ય કરી આપો, એમ કહેવું પણ શુર ઉપર દુરજ પાડવી નહિ. જે તમોને કરવું જ પડશે એમ બહાનિયોગ ન કરવું.

૨. મિચ્છાકાર—તે સંયમ યોગમાં વિપરીત આચરણ થયું હોય ત્યારે તેનું મિચ્છામિ દુક્કડં દેવું.

૩. તથાકાર—તે શુર વાંચના આપે, સૂચાર્ય કહે ત્યારે તેઓએ કહ્યું તે તદ્દત છે, પ્રમાણ છે એમ કહેવું.

૪. આવસ્થિયા—અચર્ય કાર્ય પડે ત્યારે ઉપાગ્રયથી બાહિર નીકળતાં ‘આવસ્થરી’ કહેવું તે.

૫ નિમિત્તિપ-અર્થ-અ-પ્રકારના નિરૂપણ તાપત્યમાં પ્રમાણ કરતે નિમિત્તિપી રહેતું ને.

૬. આપુરુત્વ-ને કારણે જરૂર મુકે પુષ્કિન ને કામ કરતું અપવાદ મુકે મર્યાદા લીધા જાતી કારણે કરતું.

૭ પડિપાપણ ને મુકે પૂર્વ કહેવું હોય તો જા કારણે કરવાની જાણ કરીતો પુકતું અપવાદ પૂર્વે મુકે નિમિત્ત કહેવું હોય તો જા પ્રયોજન નેતું હોય તો કરીતો પુકતું.

૮. ભદ્રા-પૂર્વે પ્રદણ કરેલા આરાગદિની ગુરૂ આગામી થયા મોખને નિમંત્રણ કરી ને.

૯. નિમંત્રણ-અગ્રીમ અથનાદિની ગુરૂને અવધાન કરવી. એટલે હે ગુરૂ મહારાજ ! આપના માટે અમૂક યોગ કરું આપું ? એમ કહેવું તે એમ ગુરૂને પુકારે પછી બીજાને નિમંત્રણ કરવું તે.

૧૦ ઉપસંપદા-તેના ત્રણ ભેદ છે જ્ઞાન, ' દર્શન, ' ચારિત્રની ૩ સંપદા તે. તેમાં જ્ઞાન સંપદા ત્રણ પ્રકારની છે પૂર્વગૃહિત સ્થિર કરવું. ૨ ત્રુટિતનું સધાન કરવું ૩ તથા નવું શરૂ કરવું. તે મેળવવા માટે સ્વગચ્છમાં ન હોય તો ગચ્છાંતરમાં જવું તે જ્ઞાનસંપદા. તેમજ દર્શન સંપદા પણ ત્રણ પ્રકારની છે. પણ તે દર્શન પ્રલાયક સમ્મ-ચાદિ શાસ્ત્રોચ વિષયો છે. ચારિત્ર સંપદાનાં બે ભેદ છે. ૧-વૈયાધૃત્ય માટે, બીજી તપસ્યા માટે. ૨. એમ બે પ્રકારની છે.

આ દશવિધ ચક્રવાલ સમાચારીમાં જે મુનિ સદાકાળ પ્રવર્તે છે તે મુનિ કર્મથી મૂક્ત થાય છે અને સિદ્ધસ્થાનમાં

જાય છે. સંસારી પ્રાણીને કર્મવશથી અનેક મુખ, દુઃખ છે. સંસારમાં જીવ રખડ્યો તેનું કારણ જીવના ગુણો આવરાઈ ગયા છે. યદ્યપિ સર્વે આત્માઓ મૂલ સત્તાએ વિચારીએ તો ગુણવાન છે. પણ જે જે આત્માઓએ પોતાના ગુણો પ્રગટ કર્યા તે તે ગુણી થયા. તેમાં સર્વ ગુણી તો અરિહંત છે. બીજા તો ગુણુ અવગુણથી મિશ્ર છે. પણ જેમાં ગુણની મુખ્યતા છે તે વંદનીય, પૂજનીય છે. અને જેમાં અવગુણની મુખ્યતા છે તે પ્રશંસનીય નથી તેમ નિંદનીય પણ નથી. તેઓને વિષે ઉદાસીનતા રાખવી ઘટે છે. કારણ તે બીજારા પરાધિન છે; કર્મવશે શંક છે, ભાવદયા કરવા યોગ્ય છે. એમ દરેક જીવોએ ગુણાનુરાગીપણું, તથા માધ્યસ્થ્યવૃત્તિ અને સમભાવગુણને વિશેષતઃ કેળવવાં જોઈએ. વસ્તુ તત્ત્વના યથાર્થ નિર્ણય સિવાય સમભાવ આવતો નથી, માટે વસ્તુ તત્ત્વનું સારી રીતે જ્ઞાન મેળવવું. જિનમત નિશ્ચય, વ્યવહાર ઉભયાત્મક છે.

વદુક્તમ્:-

નિષ્કલ્પ મગો મુક્તો, ધવદારો પુણ્યારણેયુક્તો;
પદમો સંવર દેડ, આસવ દેડ તથો શીખો ॥૧॥

અર્થ:-નિશ્ચય તે મોક્ષનો માર્ગ છે, અને વ્યવહાર તેનું કારણ છે. નિશ્ચય સંવરનો હેતુ છે અને વ્યવહાર આદ્યવ (શુભ) નો હેતુ છે. અર્થાત્ નિશ્ચય તે જ્ઞાન માર્ગ છે ને વ્યવહાર તે ક્રિયા માર્ગ છે. એ બે સિવાય મિદ્ધિ નથી, કારણ નિશ્ચય સિવાય તત્ત્વ પ્રાપ્તિ ન થાય અને વ્યવહાર સિવાય તીર્થ (અથ) પ્રવર્તી ન શકે તીર્થ વિના જ્ઞાન ક્યાંથી

હોય ? શુદ્ધ શિષ્યનો ગંગાંધ, અનુષ્ઠાન, ક્રિયા વિગેરે જે વ્યવહાર માર્ગ છે તે ધર્મને ટકાવી રાખે છે જેમ છૂટાં મોતી ન ટકી શકે, પણ તેને સૂત્રમાં પડેલી માળા ગુથી હોય તો તે ટકે અને શોભાને પામે તેમ નિશ્ચય માર્ગ પણ વ્યવહારથી જ ટકે છે અને શોભે છે. માટે આત્માર્થોએ જ્ઞાનયોગ અને ક્રિયા યોગ બન્ને સાધવા. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પણ લલિત વિસ્તાર ટીકામાં બે યોગો લખ્યા છે વર્તમાન કાળમાં તેવા મહાયોગી શ્રી આનંદધનજી તથા કપૂરચંદ્રજી (ચિદાનંદજી) થઇ ગયા છે. વક્ત્રી જૈનેતર અન્ય દર્શનીઓમાં પણ કોઈ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની થઇ ગયા છે યદ્યપિ તેઓને યથાર્થ જ્ઞાન હોતું નથી; તથાપિ પાતંજળી વિગેરેને માર્ગાનુસારી તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂરીશ્વરે ગણ્યા છે. વક્ત્રી અન્ય દર્શનીઓમાં પણ કર્મ અને વિકર્મ કહ્યા છે. તેમાં અનાર્થ લોકોનાં કર્તવ્યો તે વિકર્મ અને તેનું ફળ નરક છે. આર્થ લોકોનાં કર્તવ્યો તે કર્મ તે દયા, દાન, સત્ય, સંતોષ, વૈરાગ્ય, વિનય વિગેરે તેમાં પણ સકામ ને નિષ્કામ કર્મ. તેમાં સકામ તે સ્વર્ગાદિની વાંચા. ને નિષ્કામ તે સ્વર્ગાદિની વાચા સહિત નિષ્કામ કર્મથી પરંપરાએ મોક્ષ સધાય.

યદુક્તમ્

અયમેવક્રિયાયોગો,	જ્ઞાનયોગસ્યસાધક,	
કર્મયોગવિનાશનં,	કસ્યચેત્રેચદ્રશ્યતે.	૧
શાસ્ત્રદ્રષ્ટિર્ગુરોવાન્ધ્યં,	તૃતિયશ્ચાત્મનિબ્ધય;	
ત્રિધૈવ યોગિજ્ઞાનાતિ,	સમુક્તોનાત્રસંશય.	૨
સર્વભૂતસ્યમાન્માનં,	સર્વભૂતાનિચાન્મનિ;	
રક્ષતેયોગયુક્તન્મા,	સર્વત્રમમદર્શનાન્.	૩

વલી જેને ત્રણ દોષ ન હોય, અને ચાર સાધન હોય તે મતિમાન પ્રાણી અધિકારી બાણવો. ૧ મળદોષ. ૨ વિદ્યે-પદોષ. ૩ આવર્ણદોષ. એ નામ થયા.

૧. શુભ કર્મ કરવાથી મળદોષ ટલે. એટલે જગતમાં પણ કહેવત છે કે-પુન્યે પાપ ઠેલાય-ટળે.

૨. ઉપાસના " ભક્તિ " દેવશુરની કરવાથી વિદ્યે-પદોષ ટળે.

૩. અને જ્ઞાનથી આવરણ દોષ ટલે. કારણ કે અજ્ઞાન છે તેજ આવરણ છે. તે સૂર્યોદય થયે અંધકાર ન રહે. તેની માફક જ્યોતિ પ્રગટે તો અજ્ઞાન જાય.

હવે ચાર સાધનનાં નામો.

દોહરા

પ્રથમ^૧ વિવેક વૈરાગ્ય^૨ પછી, સમાદિ^૩ થટ સંપત્તિ;
ચોથી^૪ મુમુક્ષતા એજ છે, ચારે સાધન નિત્ય. ૧.

અર્થ:-૧ વિવેક તે દેહ ચૈતન્યનું લિન્નપણું બાણવું તે. આત્મા અવિનાશી છે ને દેહ વિનાશી છે. ઇત્યાદિ. એ વિવેક છે તે સર્વ સાધનનું મૂળ છે, કારણ પ્રથમ વિવેકની પ્રાપ્તિ થાય તોજ વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય.

૨. વૈરાગ્ય તે વિષયની વાંચના-સ્વર્ગાદિ મુખની અભિ-લાષાને ત્યાગ તે વૈરાગ્ય કહેવાય.

૩. સમાદિ થટ સંપત્તિ.

પ્રથમ, ^૧ હમ, ^૨ શદ્દા ^૩ વીસરી, સમાધાન, ^૪ ઉપરામ; ^૫
છઠી તિતિષ્ઠા ^૬ બાણીયે, લિન્ન લિન્ન એ નામ. ૧

સોય ? ગુરુ શિષ્યનો ગંગાંધ, અનુકાન, ક્રિયા વિગેરે જે બા-
વદાર માર્ગ છે તે ધર્મને દાખાની રાખે છે. જેમ ભૂતાં મેલી
ન દફી શકે, પણ તેને સૂત્રમાં પચેલી માળા ગુંથી સોય તો
તે દફે અને ચોખાને પામે. તેમ નિશ્ચય માર્ગ પણ વ્યવ-
હારથી જ દફે છે અને ચોખે છે. માટે આનુભવોએ જ્ઞાનયોગ
અને ક્રિયા યોગ જન્મે સાધના. શ્રી હરિભદ્રસૂત્રિએ પણ લલિત
વિસ્તાર દીકામાં બે યોગો લખ્યા છે. વર્તમાન કાળમાં
તેવા મહાયોગી શ્રી આનંદધનજી તથા હપૂરચંદ્રજી (ચિદા-
નંદજી) થઇ ગયા છે. વધી જેનેતર અન્ય દર્શનીઓમાં પણ
કોઈ કોઈ તત્ત્વજ્ઞાની થઇ ગયા છે. થયપિ તેઓને થયાર્થ
જ્ઞાન હોતું નથી; તથાપિ પાતંજળી વિગેરેને માર્ગાનુસારી
તરીકે શ્રી હરિભદ્રસૂત્રીશ્વરે ગણ્યા છે. વધી અન્ય દર્શનીઓમાં
પણ કર્મ અને વિકર્મ દઢા છે. તેમાં અનાર્થ લોકોનાં કર્તવ્યો
તે વિકર્મ અને તેનું ફળ નરક છે. આર્થ લોકોનાં કર્તવ્યો
તે કર્મ તે દયા, હાન, સત્ય, સંતોષ, વૈરાગ્ય, વિનય વિગેરે.
તેમાં પણ સકામ ને નિષ્કામ કર્મ. તેમાં સકામ તે સ્વર્ગાદિ-
ની વાંચ્છા. ને નિષ્કામ તે સ્વર્ગાદિની વાંચ્છા રહિત. નિષ્કામ
કર્મથી પરંપરાએ મોક્ષ સધાય.

યદુક્તમ્

અયમેવક્રિયાયોગો,	જ્ઞાનયોગમ્વિસાધક;	
કર્મયોગવિનાશનં,	કસ્યચ્ચેવદ્રશ્યતે.	૧
શાસ્ત્રદ્રષ્ટિર્ગુરોવાન્મયં,	તત્તિયધ્વાત્મનિશ્ચય;	
ત્રિધૈવ યોવિજ્ઞાનાતિ,	સમુક્તોનાપ્રસંશાય.	૨
સર્વભૂતસ્યમાન્માનં,	સર્વભૂતાનિચાત્મનિ;	
રક્ષતેયોગયુક્તાન્મા,	સર્વપ્રસમદર્શનાત્.	૩

વધી જેને ત્રણ દોષ ન હોય, અને ચાર સાધન હોય તે મતિમાન પ્રાણી અધિકારી જાણવો. ૧ મળદોષ. ૨ વિશેષદોષ. ૩ આવર્ણદોષ એ નામ થયા.

૧. શુભ કર્મ કરવાથી મળદોષ ટલે એટલે જગતમાં પણ કહેવત છે કે-પુન્યે પાપ ઠેલાય-ટળે.

૨. ઉપાસના " ભક્તિ " દેવગુરૂની કરવાથી વિશેષદોષ ટળે.

૩. અને જ્ઞાનથી આવરણ દોષ ટલે. કારણ કે અજ્ઞાન છે તેજ આવરણ છે. તે સૂર્યોદય થયે અંધકાર ન રહે. તેની માફક જ્યોતિ પ્રગટે તો અજ્ઞાન જાય.

હવે ચાર સાધનનાં નામો.

દોહરા

પ્રથમ^૧ વિવેક વૈરાગ્ય^૨ પછી, સમાદિ^૩ ઘટ સંપત્તિ;
ચોથી^૪ મુમુક્ષતા એજ છે, ચારે સાધન નિત્ય. ૧.

અર્થ:-૧ વિવેક તે દેહ ચૈતન્યનું લિન્નપણું જાણવું તે. આત્મા અવિનાશી છે ને દેહ વિનાશી છે. ઈત્યાદિ. એ વિવેક છે તે સર્વ સાધનનું મૂળ છે, કારણ પ્રથમ વિવેકની શક્તિ થાય તોજ વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન થાય.

૨. વૈરાગ્ય તે વિષયની વાંચ્છના-સ્વર્ગાદિ મુખની અભિ-
દશ્યને ત્યાગ તે વૈરાગ્ય કહેવાય.

૩. સમાદિ ઘટ સંપત્તિ.

૪મ, ૧ દમ, ૨ શ્રદ્ધા ૩ તીસરી, સમાધાન, ૪
છી તિતિશ્ચ ૬ જાણીયું, લિન્ન લિન્ન એ

બર્તિ-૧. વિષયોથી મન ગેભનું ને મમ.

૨. ઉદ્ધિયોના ગુણોના ગેભ કરના ને કમ.

૩. આશ્ર નવા ગુણના વાક્ય અન્ય છે એનો વિશ્વાસ
તે મદા.

૪. મનના વિષેષનો વિનાશ તે સમાધાન.

૫. સાધન સદિન સર્વ કર્મોનો ત્યાગ કરે, વિષયોને
વિષ સમ જાણીને તેથી કર શરૂ. જ્ઞાને દેખીને જ્ઞાની ઉપજ
યાય તેનું ઉપશમ કરે છે.

૬. છુપા, તૃપા, દાઢ, તાપ, વિગેરે સુદન કરે તે
નિતિશા. એ શમાદિ પદ સંપત્તિ તે ત્રીજી સાધના ગણાય છે.

૪. મુમુક્ષુના. તે કેવળ મોક્ષાર્થી મોક્ષના માટે જ કરેક
કર્મ કરે તે. એ ચાર સાધન કહેવાય છે. દૌર્ધ્યક નવ કહે છે
તે શમાદિ છને જુદા જુદા ગણે છે ઉપરોક્ત અન્ય
દર્શનીઓએ જે વ્યાખ્યા કરી છે તે ઘણે અશે મળતી છે
કારણ કે, જે જિન વચનથી અવિરૂદ્ધ વાત હોય તેમાં વાધો
નથી. કારણ કે-“જેટલાં અન્ય દર્શનીમાં સુંદર તત્ત્વો છે તે
પણ જિન પ્રવચન સમુદ્રમાંથી ઉટેલાં બિન્દુઓ છે.” ઇત્યાદિ
પદ દર્શનવાલાઓ પણ કર્મયોગને પ્રથમ ગણેલો છે. વક્ત્રી
શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-જે ^૧ક્રોધને છાંટે તે માનને
છાંટે, જે માનને ^૨છાંટે તે માયાને છાંટે છે ^૩ માયાને છાંટે
છે તે લોભને છાંટે છે જે લોભને છાંટે છે તે રાગને છાંટે
છે, જે ^૪ રાગને છાંટે છે તે દ્વેષને છાંટે છે, જે ^૫ દ્વેષને છાંટે
છે તે મોહને છાંટે છે. જે ^૬ મોહને છાંટે છે તે ગર્ભને છાંટે
છે. જે ^૭ ગર્ભને છાંટે છે તે જન્મથી મુક્ત થાય છે જે
^૮ જન્મથી મુક્ત થાય છે તે મરણથી મુક્ત થાય છે જે ^૯ મરણથી

મુક્ત થાય છે તે નરકથી મુક્ત થાય છે. જે ^{૧૧}નરકથી મુક્ત થાય છે તે તિર્યચથી મુક્ત થાય છે. જે ^{૧૨}તિર્યચથી મુક્ત થાય છે તે દુઃખોથી મુક્ત થાય છે. એમ તત્ત્વદર્શી આપણા આત્માનો મોક્ષ કહે છે. વળી જે પુરૂષને યથાર્થ જ્ઞાન હોય તે પુરૂષ ^૧ઉત્સર્ગ તથા ^૨અપવાદના સ્વરૂપને સમજે.

ગાથા:—

જાવદ્આહુંતિઉસ્સગ્ગા, તાવદ્આ હુંતિઅવવાયા;

જાવદ્આહુંતિઅવવાયા, તાવદ્આહુંતિઉસ્સગ્ગા. ॥૧॥

અર્થ:—જેટલાં જિન વચનો છે તે સર્વ ઉત્સર્ગ અપવાદ સહિત છે. “સઘ્યેજિણવચણા ઉસ્સગ્ગ અવવાય ટિયા” ઇતિ મહાનિશિથે. ઉત્સર્ગ માર્ગમાં દ્રષ્ટિ રાખીને અપવાદ માર્ગે પ્રવર્તવું ત્યાં શુદ્ધિ તે ઉત્સર્ગ માર્ગ અને સમિતિ તે અપવાદ માર્ગ છે.

૧. હવે મન શુદ્ધિના ત્રણ લેદ કહે છે:—

૧. અસતકલ્પના વિયોગિની—તે આર્ત અને રોદ્ધ ધ્યાનરૂપ માઠી કલ્પનાનો રોધ કરવો તે.

૨. વસ્તુ સ્વરૂપ ચિત્તની—તે આગમને અનુસારે વસ્તુના સ્વરૂપનું ચિંતન કરનારી અને ધર્મધ્યાનના અનુબંધવાલો તે.

૩. વૃત્તિનિરોધિની—તે સમસ્ત શુભાશુભ ચિત્તવૃત્તિનો રોધ કરીને આત્મારામમાં જે રમણ કરનારી તે. આ મનશુદ્ધિ યોગનિરોધ અવસ્થામાં કેવલોને હોય છે.

૨. હવે વચન શુદ્ધિ તેના બે લેદ કહે છે.

૧. વાક્ય નિયમની ૨. મૌનાવલંબિની તેમાં પ્રયત્ન જે બોલવું તે વાણીને કાણુમાં રાખીને શાસ્ત્રાનુસારે બોલવું.

શ્રી હશવૈકાલિક શ્રુતિકાયાં યથા:-

મદુરં નિરુજં, ચોર્યં, કસ્ટાગ્રદિય, મગત્રિય, મનુષ્યં,
અમાયજ્ઞં, અમંદિર્ઘં, ઘર્જામં જિણ ઘમ્મ સંજ્જુતં ॥૧॥

અર્થ:-૧. મીઠું બોલવું ૨. નિપુણતાથી બોલવું. ૩.
અપાશરે બોલવું. ૪. દાર્ય પદ્યે બોલવું. ૫. ગર્વરહિત
બોલવું. ૬. અતુચ વચન બોલવું. ૭ અગ્રાવધ વચન બોલવું
૮. સંદેહ રહિત બોલવું. ૯. શ્રી જિનધર્મ સંયુક્ત બોલવું

૨. મૌનાવશંજિની:-તે વાણીના વ્યાપારને ત્યાગ કરી
મૌન ગ્રહણ કરવું તે.

૩. હવે કાયગુપ્તિના બે ભેદ કહે છે.

૧. શુભપ્રવૃત્તિ. તે ચાસ્રોક્ત રીત્યા કાયાની ચેષ્ટાને
નિયમમાં રાખનારી.

૨. સર્વથા કાયાને વોસિરાવીને કાયોત્સર્ગ કરવારૂપ
તથા સર્વયોગનો નિરોધ કરવાની અવસ્થાએ સર્વથા ચેષ્ટાનો
નિરોધ. ઇતિ ઉત્સર્ગ માર્ગ.

હવે અપવાદ માર્ગે પાંચ સુમિતિ કહે છે:-(ઉ અ ૨૪)

૧. ઈર્થા સુમિતિ-તે ગાડાની ધુંસરી પ્રમાણે દ્રષ્ટિ
રાખીને ચાલવું.

૨. ભાષા સુમિતિ-તે સર્વજીવને ક્રિતાવહ અને દોષ
રહિત વાણી કહેવી.

૩. એપણા સુમિતિ-તે મુડતાલીશ દોષ રહિત જે આહાર
ગ્રહણ કરવો તે. તેમાં ૪૨ દોષ પિંડ ગ્રહણના અને પાંચ
દોષ મંડલીના મળી મુડતાલીશ થાય છે.

૪. આદાન નિષ્પેણા સુમિતિ-તે લડોપકરણ યત્નાએ
ગ્રહણ કરવાં ને મૂકવાં.

૫. પરિકાવિણિયા સુમિતિ—તે નિર્જીવ અને પોલાણ. વિનાના પ્રદેશમાં જોઈ પૂંછીને મળ, મૂત્રાદિનો ત્યાગ કરવો તે. અહિં જે સુમિતિવાન હોય તે અવશ્ય ગુપ્તિવાલો હોય છે. અને જે ગુપ્તિવાલો હોય તેને સુમિતિની લજના હોય છે. કારણ સુમિતિ પ્રવૃત્તિરૂપ હોય છે. ત્યારે ગુપ્તિ—પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ રૂપ હોય છે. એ સુમિતિ ગુપ્તિનો વિસ્તાર આવશ્યક સૂત્રથી જાણવો.

હવે પાંચ સુમિતિના ભાંગા કહે છે:— (ઉ.અ. ૨૪)

૧. ઈર્ષ્યા સુમિતિના ૨૭ ભાંગા છે. તેમાં પાંચ ઈર્ષ્યના ૨૩ વિષય છે. તેમાંથી પૂછેલો જોલ ને તેનો પ્રતિપક્ષી જોલ એ બે વર્જવા. બાકી ૨૧ દોષ ને પાંચ પ્રકારની સજાય, એ થયા ૨૬. અને ધુસર પ્રમાણે માર્ગ શોધે. એ ૨૭ લેઈ થયા.

૨. ભાષા સુમિતિના ૯ ભાંગા છે. તેમાં ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ હાસ્ય, ૬ ભય, ૭ વાચાલપણું, ૮ વિકથા, ને ૯ અણુઉપયોગ એ નવ ભાંગા થયા.

૩. એષણ સુમિતિના ૭ ભાંગા છે. તેમાં ૧. ગવેષણાનાં ૩૨ દોષ વર્જવા. ૨ ગૃહણના ૧૦ દોષ વર્જવા. ૩. પરિભોગના ૫ ભાંગા તે પાંચ માંડલીયાના દોષ વર્જવા એ ૭ થયા

૪. આદાન નિરોપણના બે ભાંગા તે ૧ લો ઔધીક તે પાટીપારી (ઉચ્ચીની) વાતુ લેવી. = ઉપઆદીક તે આગરી (પાતાની કરી લેવી) એ બે દોષ વર્જીને લંટોપગરણ યનાએ લેવું મૂકવું. એ બે ભાંગા થયા.

૫. પરિસ્થાપનિકા:—સુમિતિના ૧૦૨૪ ભાંગા કહે છે.

૩૮. શાસ્ત્રોક્તિઃ કૃતિશયં મયા:-

મદુર નિરુત્ત, મોર, કમલવર્ણ, મર્મિલા, મનુષ્ય,

મમલત્ત, મર્મરિત્ત, મર્મિલ તિત્ત વામ મીનુમં ॥૧॥

અર્થ:-૧. મીનુ બેઠવું ૨. નિનુનુનાથી બેઠવું ૩.

આપાદરે બેઠવું ૪. કામ પાપે બેઠવું ૫. મર્મરિત્ત

બેઠવું ૬. અનુભવ મયન બેઠવું ૭ અમલમય મયન બેઠવું

૮ મરેદ શ્વિત્ત બેઠવું. ૯. શ્વી જિનમર્મ મંયુજા બેઠવું

૨. મૌનાવત્તમિની:-તે વાદ્યના વ્યાપારને ત્યાગ કરી

મૌન મદલ કરવું તે

૩ હવે કામગુપ્તિના બે બેદ કહે છે.

૧ સુખપ્રવૃત્તિ તે આશ્રોજા રીત્યા કાપાળી થેષ્ટાને નિયમમા ગખનારી.

૨ સર્વથા કાપાને વૈશિરાવીને કાયોત્સર્ગ કરવારૂપ તથા સર્વયોગનો નિરોધ કરવાની અવસ્થાએ સર્વથા થેષ્ટાનો નિરોધ ઇતિ ઉત્સર્ગ માર્ગ.

હવે અપવાદ માર્ગે પાંચ સુમિતિ કહે છે:-(ઉ અ. ૨૪)

૧ ઈર્ષ્યા સુમિતિ-તે ગાડાની ધુંસરી પ્રમાણે દ્રષ્ટિ રાખીને ચાલવું

૨. ભાષા સુમિતિ-તે સર્વજીવને હિતાવહ અને દોષ રહિત વાણી કહેવી.

૩. શ્લેષણા સુમિતિ-તે મુડતાલીશ દોષ રહિત જે આહાર ગ્રહણ કરેલા તે તેમા ૪૨ દોષ પિંડ ગ્રહણના અને પાંચ દોષ મડલીના મળી મુડતાલીશ થાય છે.

૪ આદાન નિશ્લેષણા સુમિતિ-તે બટોપકરણ ચત્તાએ ગ્રહણ કરવાં ને મૂકવા.

૫. પરિકાવિણિયા સુમિતિ-તે નિર્જીવ અને પોલાણુ. વિનાના પ્રદેશમાં જોઈ પૂંછને મળ, મૂત્રાદિનો ત્યાગ કરવો તે. અર્કિ જે સુમિતિવાન હોય તે અવશ્ય ગુપ્તિવાલો હોય છે. અને જે ગુપ્તિવાલો હોય તેને સુમિતિની લજ્જના હોય છે. કારણ સુમિતિ પ્રવૃત્તિરૂપ હોય છે. ત્યારે ગુપ્તિ-પ્રવૃત્તિનિવૃત્તિ રૂપ હોય છે. એ સુમિતિ ગુપ્તિનો વિસ્તાર આવશ્યક સૂત્રથી જાણવો.

હવે પાંચ સુમિતિના ભાંગા કહે છે:- (ઉ. અ. ૨૪)

૧. ઈર્ષ્યા સુમિતિના ૨૭ ભાંગા છે. તેમાં પાંચ ઈદ્રિયના ૨૩ વિષય છે. તેમાંથી પૂછેલો જોલ ને તેનો પ્રતિપક્ષી જોલ એ બે વર્જવા. બાકી ૨૧ દોષ ને પાંચ પ્રકારની સત્રાય, એ યથા ૨૬. અને ધુસર પ્રમાણે માર્ગ શોધી. એ ૨૭ લેઈ યથા.

૨. ભાષા સુમિતિના ૯ ભાંગા છે. તેમાં ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ, ૫ હાસ્ય, ૬ ભય, ૭ વાચાલપણું, ૮ વિકથા, ને ૯ અણુઉપયોગ એ નવ ભાંગા યથા.

૩. એપણા સુમિતિના ૭ ભાંગા છે. તેમાં ૧. ગવેપણાનાં ૩૨ દોષ વર્જવા. ૨ ગૃહણાના ૧૦ દોષ વર્જવા. ૩. પરિજોગના ૫ ભાંગા તે પાંચ માંડલીયાના દોષ વર્જવા એ ૭ યથા

૪. આદાન નિશેષણાના બે ભાંગા તે ૧ લો ઔધીક તે પાટીયારી (ઉચ્ચીની) વતુ લેવી = ઉપઆદીક તે આગરી (પાતાની દરી લેવી) એ બે દોષ વર્જને બંટોપગરણ યનાએ લેવું મૂકવું. એ બે ભાંગા યથા.

૫. પરિસ્થાપનિકા:-સુમિતિના ૧૦૨૪ ભાંગા કહે :

પરઠવાનાં ૧૦ બોલ કહે છે.

(ઉત્તર. અ. ૨૪ આયા ૧૭-૧૮)

૧-અનાપાત અંશ લોક એટલે આવનાં જતાં માનુષો ન દેખે ત્યાં પરઠવવું.

૨-પરાતુપધાતી એટલે પોતાના તેમ પરના છવની વ્યાધાત ઉપજે ત્યાં ન પરઠવવું.

૩-શમ-એટલે ઉચી નીચી ભૂમિ ઉપર ન પરઠવવું.

૪-શુભિર-એટલે પોત્તી ભૂમિ ઉપર ન પરઠવવું

૫-અચીલ કાલક-ઘોડા કાલની અચેત ભૂમિ ઉપર ન પરઠવવું.

૬-કુરયોવગાઢે-ચાર અંગૂઠ ઉડી ભૂમિકા હોય ત્યાં ન પરઠવવું.

૭-વિસ્તિર્ણ-એક હાથ લાંબી પહોળી અચેત ભૂમિ ઉપર પરઠવવું નહિ.

૮-નાશને-સ્થાનક નજીક ન પરઠવવું

૯-બીલવશ્ય-ઉદરાદિકનાં બીલો હોય ત્યાં ન પરઠવવું.

૧૦-ત્રસપ્રાણી, બીય રહિય-હરિકાય, અકુરાદિ બીજ ને ત્રસ છવે ન હોય ત્યાં પરઠવવું એ એક સંયોગીના ૧૦ ભાંગા થયા. દ્વિક સંયોગીના ૪૫ થયા ત્રિકસંયોગીના ૧૨૦ થયા. ચૌક સંયોગીના ૨૧૦ થયા. પચ સંયોગીના ૨૫૨ થયા છ સંયોગીના ૨૧૦ થયા સાત સંયોગીના ૧૨૦ થયા અષ્ટ સંયોગીના ૪૫ થયા નવ સંયોગીના ૧૦ થયા દશ સંયોગીના ૧ ભાંગો થયા. સર્વ મટીને ૧૦૨૪ ભાગા થયા તેમાંથી ૧૦૨૩ ભાંગા વરજીને છેલ્લા એક ભાંગે પરઠવવું, એ પાંચે મુમિતિના ભાંગા થયા.

હવે સાધુજીની સાત મંડળી કહે છે.

૧. સૂત્ર લખવાની મંડળી. ૨. અર્થ લેવાની મંડળી.
 ૩. આહાર લેવા બેસી કરવું. ૪. દેવ-ગુરૂ વંદન કરવાની મંડળી.
 ૫. પડિલેહણા કરવાની મંડળી. ૬. પડિક્કમણ્ણુ કરવાની મંડળી.
 ૭. સંચારા મંડળી તે સુવા વખતે પોરસી લખવાની મંડળી.
- એ જ યર્થ.

હવે આઠ ઠામે ગુરૂને વંદના દેવી તે કહે છે.

- ૧-પડિક્કમણ્ણુ કરતા. ૨-સચ્ચા કરતા. ૩-કાઉસગ્ગ કરતા. ૪-અપરાધ કર્યો હોય ત્યારે. ૫-પ્રાહુણા સાધુ આવ્યા હોય ત્યારે. ૬-આલોચણા લેતા. ૭-પચ્ચકખાણુ કરતા અને ૮-અનશન કરતા. એ આઠ સ્થાને વંદના કરવી. હવે વિશેષતઃ ઉત્તમાર્થે (અનશન વખતે) પ્રતિક્કમણ્ણુનો વિધિ કહે છે.

ઈચ્છામિલ્લું લાંતે ઉત્તમકું પડિક્કમામિ (રત્નત્રયને દોષ લાગેલ તે.) ૧-અર્ધયં પડિક્કમામી તે અતિતકાલને પડિક્કમું. ૨-અણુગયં પડિક્કમામી-તે આવતો કાલ પડિક્કમું. ૩-પચ્ચુ-પ્પન્નં પડિક્કમામી-તે વર્તમાન કાલ આશ્રી પડિક્કમું. ૪-કથં પડિક્કમામી-તે પોતાનું કીધું પાપ પડિક્કમું. ૫-કારિયં પડિક્કમામી-તે બીજા પાસે કરાવેલું પાપ પડિક્કમું. ૬-અણુ-મોર્ધયં પડિક્કમામી-તે પાપની અનુમોદના કરી હોય તેને પડિક્કમું. ૭-મિચ્છત્તં પડિક્કમું-તે મિચ્છાત્વને પડિક્કમું. ૮-અસંજમં પડિક્કમું-તે અસંજમને પડિક્કમું ૯-કસ્યાયં પડિક્કમામી-તે કષાયને પડિક્કમું. ૧૦-પાવપ્પઓગં પડિક્કમામી-તે પાપ પ્રયોગને પડિક્કમું. ૧-મિચ્છાદંસણુ પરિણામે સુવા. ૨-ઈહલોગે સુવા. ૩-પરલોગે સુવા. ૪-અવિચ્છે સુવા. ૫-અવિચ્છે સુવા. ૬-પચ્ચમુ ઈદિયત્થે સુવા.

અર્થ- ૧-મિથ્યા-દર્શન પરિણામને વિષે ૨-આ મેાડને વિષે ૩-પાલેડને વિષે ૪-મધ્યમને વિષે ૫-અધ્યમને વિષે ૬-દંડ દરિયેના નિવનને વિષે જે ધ્યાન થયું તેમ તેનું મિથ્યામિ દૂષક.

૧-અજાણ જાણે-અજ્ઞાન ધ્યાન ૨ અજાણ જાણે અનાધાર ધ્યાન ૩-કુદમજું જાણે-કુદમન ધ્યાન. ૪-કોઈ જાણે ૫-મજાણે ૬-મયંજાણે ૭-ગીમજાણે ૮ નામ જાણે ૯-રોષજાણે-દેવધ્યાન. ૧૦-મીરજાણે-મીરનું ધ્યાન ૧૧-મુઠજાણે-મુઠધ્યાન ૧૨-મિઠજાણે-મિથ્યા ધ્યાન. ૧૩-મુઠજાણે-મુઠધ્યાન ૧૪-મંકજાણે-મંકા ધ્યાન ૧૫-કંખજાણે-આકાંક્ષાધ્યાન. ૧૬-ગેદિજાણે-ગૃદ્ધિધ્યાન ૧૭-આસજાણે-આશાધ્યાન. ૧૮-નવદંજાણે-નૃપ્તાધ્યાન ૧૯-હુદંજાણે-હુમા ધ્યાન ૨૦-પંથજાણે-પથધ્યાન ૨૧-પચાણજાણે-પ્રસ્થાન ધ્યાન ૨૨-નિદજાણે-નિદાધ્યાન ૨૩-નિધાણજાણે-નિદાનધ્યાન. ૨૪-નેકજાણે-રેનેકધ્યાન ૨૫-કામંજાણે-કામ ધ્યાન. ૨૬-કલુસજાણે-કલુપ ધ્યાન. ૨૭-કલકંજાણે-કલક ધ્યાન. ૨૮-જુજાણે-મુદ્ધ ધ્યાન ૨૯-નિજુજાણે-નિમુદ્ધ ધ્યાન. ૩૦-સંગજાણે-સંગધ્યાન ૩૧. સંગદં જાણે-સંગદધ્યાન ૩૨. વવકારજાણે-વ્યવહારધ્યાન. ૩૩. કયવિક્કયજાણે-કયવિક્કયધ્યાન. ૩૪. અણુત્યદંડજાણે-અનર્થદંડધ્યાન. ૩૫. આલોગજાણે-આલોગધ્યાન. ૨૬. અણાલોગજાણે-અનાલોગધ્યાન ૩૭. અણાપદંડજાણે-રૂણાવિદધ્યાન. ૩૮. વેરજાણે-વૈરધ્યાન ૩૯. વિયક્કજાણે-વિત્તકધ્યાન. ૪૦. હિસંજાણે-હિસાધ્યાન. ૪૧. હાસ-

ઝાણે-હાસ્યધ્યાન. ૪૨. પહાસંઝાણે-પ્રહાસ્યધ્યાન. ૪૩. પચો-
 સંઝાણે-પ્રદેવધ્યાન. ૪૫. ફરસ ઝાણે-પરૂષધ્યાન. ૪૫. ભયંઝા-
 ણે-ભયધ્યાન. ૪૬. રૂવંઝાણે-રૂપધ્યાન. ૪૭. અપ્પપસંસંઝાણે-
 આત્મપ્રશસાધ્યાન. ૪૮. પરનિદંઝાણે-પરનિદાધ્યાન. ૪૯.
 પરગરિહંઝાણે પરગહધ્યાન. ૫૦. પરિગહંઝાણે-પરિગ્રહધ્યાન.
 ૫૧. પરપરિવાયંઝાણે-પરપરિવાહધ્યાન, ૫૨. પર ફસણંઝાણે-
 પરફલધ્યાન. ૫૩. આરંભંઝાણે-આરંભધ્યાન. ૫૪. સંરંભં-
 ઝાણે-સંરંભધ્યાન. ૫૫. પાવાણુમોયણંઝાણે-પાપાણુમોહનધ્યાન.
 ૫૬. અહિંગરણંઝાણે-અધિકરણધ્યાન. ૫૭. અસમાહિમરણં-
 ઝાણે-અસમાધિમરણધ્યાન. ૫૮. કમ્મોદય પચ્ચયંઝાણે-
 કર્મોદય પ્રત્યયધ્યાન. ૫૯. ઇદ્ધિંગારવંઝાણે-સદ્ધિંગૌરવ ધ્યાન.
 ૬૦. રસગારવંઝાણે. ૬૧. સાયાગારવંઝાણે ૬૨. અવેરમણંઝાણે.
 ૬૩ અમુત્તિમરણંઝાણે-અમુક્ષિતમરણધ્યાન. પમુત્તસ્સવા, -પ્રમુ-
 ત્તસ્સવા. પદિણુદ્ધસ્સવા-નગૃતસ્સવા. જ્ઞેમે ઠાઈ દેવસિઓ,
 રાઇઓ, ઉત્તમઠે, અઈક્કમો, વઈક્કમો, અઇયાદો, તસ્સમિચ્છામિ
 દુકકક.

ભાવાર્થ:-ઉપરોક્ત ત્રેસક દુધ્યાન માહેવું કોઈ ધ્યાન
 કર્યું હોય-મુતાં અથવા જાગતાં, દિવસ કે રાત્રિ સંબંધી કોઈ
 અતિક્રમ, વ્યતિક્રમ, અતિચાર, અનાચાર દોષ થયો હોય
 તેનું મિથ્યા દુષ્ટત હોજે. ઉપરોક્ત ત્રેસક દુધ્યાન આત્માને
 આદ્યથી ભરે છે માટે તેનું સ્વરૂપ સમજી તેથી હમેશાં
 અલગ રહેવું એ દુષ્ટવૃત્તિ જ્યાં મુખી હોય છે ત્યાં મુખી
 આત્મા સ્વરૂપ રમણીય જનતો નથી. પણ એ વૃત્તિએ જ્યારે
 બંધ થાય ત્યારે આત્મા આત્મ સ્વરૂપમાં વિશાંત થાય છે.

માટે માનધ્યાનના બળથી આત્માને પરમાત્મની દ્રશ્ય કરી
 શકે તે પ્રાર્થના કરવાના ઉપાયો મોક્ષના ભોજ્ય છે. ત્યાં
 અશુભ મોક્ષની પ્રવૃત્તિ ને પણ બંધનનું કારણ છે અને
 શુભમોક્ષની પ્રવૃત્તિ ને પ્રવૃત્તિબંધનનું કારણ છે. પણ નિઃશયની
 તો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની પ્રવૃત્તિ તેજ મોક્ષ છે જે કે
 બ્યવહાર નમે શુભ મોક્ષની પ્રવૃત્તિ પણ અનુકરણિય છે પણ
 તે નિઃશયને અનુકરણ ભોજ્ય છે. રત્નત્રયના આગાધન સિવાયની
 શુભ પ્રવૃત્તિ તે પ્રવૃત્તિ દ્વારે આપે, પણ સંસાર પરિશ્રમજ
 કરાવે. અને રત્નત્રયાનુયાયિ શુભ પ્રવૃત્તિ ક્રમે ક્રમે (પરંપરાએ)
 મોક્ષદ્વારને દેવાવાલી છે. માટે સાધ્યને દર્શનનારાઓએ સાધ-
 નને ઊંડું નહિ. સાધ્યની મિદ્ધિ થયે સાધનની જરૂર નથી
 પણ સાધ્ય સમજ્યા વિના કેવળ સાધનની તકરારથી જ આત્મ-
 કાલ જોનોમાં મળેલ ઉપસ્થિતિ થયા છે. તેથી આત્મપ્રશંસા ને
 પરનિંદા કરી વિના કારણે ક્રમેને જાંધે છે વડી પોતાના
 ગર્વના કદામહને વશ થઈ પોતાની માન્યતાને દ્રશ્ય કરવા
 કેટલાકે અનેક કુતર્કો કરી રહ્યા છે. પણ સત્ય માર્ગની ઓળ-
 ખાણ સિવાય બીજારા ભૂતા ભમે છે પણ જોઓની અતર-
 દ્વિષિ જાગૃત થઈ છે અને જોઓએ વસ્તુ-ધર્મનો નિર્ણય
 કર્યો છે તેઓ પ્રાયઃ તકરાર (વિવાદ) માં ઉતરતા નથી
 સત્ય માર્ગ ઉપદેશ છે અને આચરે છે. કારણ મોક્ષનો ઇન્તરો
 કોઈએ રાખ્યો નથી. પણ જોઓ સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને
 ચારિત્રની આરાધના કરે છે, તેઓ મોક્ષ મેળવી શકે છે એ
 નિઃસંસય છે. સ્યાદ્વાદના સિદ્ધાંતને જોઓ સારી રીતે સમજે
 છે તેઓ તો શુભાહુક થાય છે. અને દોષોની ઉપેક્ષા કરે છે.
 અને પાતંજલી પ્રમુખને જ્યારે માર્ગાનુસારી કહ્યા છે તો

“પટદર્શન જિન અંગ લણીજે” એમ જ્યારે મહાનું પુરૂષો કહે છે ત્યારે જૈન નામધરાવનારાઓ સાથે વિરોધ કેમ કરે ? કારણ ચોવીશ તિર્થંકરને સર્વ કોઈ જૈની માને છે. પંચપરમેષ્ઠિનો જાપ કરે છે. નવતત્ત્વ, પટદ્રવ્ય વિગેરેને, માને છે. માટે સામાન્યથી કેટલેક અંશે સમાન છે. જો કે કેટલીએક બાબતમાં જુદાપણું છે; તો પણ સામા પક્ષવાલાને યુક્તિપૂર્વક શાસ્ત્રની દલીલથી સમજાવવું પણ દુર્વચનનો ઉચ્ચાર કરી સામા પક્ષને નિંદવચનથી નિવાજવા એ શિદ્ધજનોને શોભાસ્પદ નથી. એમાંથી કોઈનું કસ્યાણુ ન થાય પણ ઉક્તદું કલેશ વધે. આજ કાલ કોઈ જાની નથી, પણ શાસ્ત્ર પંચાંગી સમ્મત (કેટલાકો નથી માનતા.) અને મુવિહિત આચાર્યની પરંપરા પ્રમાણ છે. પણ તે પરંપરા પણ તથાવિધ સંપ્રદાયની હીનતાવાલી છે. “સંપ્રદાયસ્ય હીનત્યાત્ રતિસ્થાનાંગવૃત્ત તથાવિધ સંપ્રદાય માયાન્” વિગેરે વચનો શાસ્ત્રમાં દેખાય છે. વર્તમાન કાલમાં જીતવ્યવહાર પણ તે પ્રમાણ છે કે જે મુવિહિત પુરૂષોએ આચર્યો હોય ને શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ન હોય વલી સાવધ ન હોય તે પ્રમાણ છે.

હવે પાંચ વ્યવહાર કહે છે.

૧. આગમ વ્યવહાર ૨. યુતવ્યવહાર ૩. આજ્ઞા વ્યવહાર.
૪. ધારણા વ્યવહાર ૫. જીત વ્યવહાર

ગાથા:-

૧ આગમ, ૨ જુવ, ૩ આજ્ઞા, ૪ ધારણા ય જીવે ચ પંચ વ્યવહાર,
 ૫ ધારણા, ૬ મનોદિ ચરુદ્ધમ, ૭ દસ નવ પુણ્યારં પદમોગ્ય. ॥ ૧ ॥

જેણે કરી જીવાદિક વ્યવહારિએ તેને વ્યવહાર કહીયે. અથવા સાધુને પ્રવૃત્તિ, નિવૃત્તિરૂપ વ્યવહાર. તેના કારણે પણ જે જ્ઞાનવિશેષ તે વ્યવહાર કહીયે.

હવે ગાથાનો સામાન્ય અર્થ કહે છે:-

૧. આગમ વ્યવહાર-તે “આગમ્યત્તે” જેના વડે પદાર્થો જણાય તે જ્ઞાનને આગમ કહીયે. તેના જ્ઞાનીનો વ્યવહાર તે ૧. કેવલી, ૨. મનપર્યવજ્ઞાની, ૩. અવધિજ્ઞાની, ૪. ચૌદપૂર્વિ ૫. દશપૂર્વિ, ૬. નવપૂર્વિ મુખીનો જે વ્યવહાર તે આગમ વ્યવહાર. એ અતિશય જ્ઞાનવાલાનો વ્યવહાર તે શુન જ્ઞાનવાલાથી જુદો હોય છે તેને લવિખ્ય કાલાદિનું જ્ઞાન હોય છે

૨. શુત વ્યવહાર-“શ્રુત્યત્તે” જે સ્મરણાય તે શુત તે શુતના અક્ષર “સિદ્ધાંતના અક્ષર” વડી મુનિનો જે શુન અનુસારે વ્યવહાર તે

૩. આજ્ઞા વ્યવહાર-તે જે આજ્ઞા-આદેશ આપીયે તે

૪. ધારણા વ્યવહાર-તે શુર્વાદિક પાસંથી ધારી રાખવું તે

૫. જીત વ્યવહાર તે જીત શબ્દે આચાર તે જીત વ્યવહાર. એ પાંચ વ્યવહારનો હવે વિશેષથી અર્થ કહે છે -

૧. પ્રથમ જે આગમ વ્યવહાર તે પૂર્વોક્ત કેવલી પ્રમુખ છ પ્રકારનો હોય છે તેમાં પ્રથમ આલોચણા કેવલીના સદનામે કેવલી પાસેથી લેવી કેવલીના અભાવે મનપર્યવજ્ઞાની એમ ક્રમશઃ આગમના અભાવે પાછળના પાસેથી લેવી તથા કેવલી પ્રમુખને છે તે સમસ્ત અતિચાર પોતે જાણે છે છતાં પણ આલોચનાને લેનાર પોતેજ દોષ પ્રગટ કરે તે જો સર્વ દોષ પ્રગટ ન કરે, પણ માયા કરીને ગોપવે તો તેને ફરીયા કહે કે-

હજી અતિચારની આલોચના કરે, શક્ય રાખે નહિ. છતાં પણ જો ગોપવીને રાખે તો પ્રાયશ્ચિત આપે નહિ, અને એમ કહે કે અન્યત્ર શુદ્ધિ કરે. પણ જેહને સ્વભાવે જ ન સાંભળે પણ કપટથી ગોપવે નહિ. તેવાને પ્રત્યક્ષજ્ઞાની તો લાગેલા સર્વ દૂષણનું વર્ણન કરીને કહે. પણ માયાવિને કહે નહિ. અહિંયા ચૈાદ પૂર્વિય યદ્યપિ પરાક્ષ જ્ઞાની છે તથાપિ ઉપયોગ દેવાથી જાણે. વક્ત્રી એમ પણ ન સમજ્યું જે આગમ વ્યવહારી તો સર્વ દોષ જાણે છે માટે તેની આગળ પ્રકાશ કરવાની જરૂર નથી, કેમકે પોતાના દોષ પ્રકાશ કરવામાં ઘણા ગુણો સમાયલા છે. કારણ માનનો ત્યાગ કરી પોતાના દોષો પ્રગટ કરવા એ મહા દુઃકર કાર્ય છે. એથી સમ્યક્ આરાધના થાય છે. શુરૂ પણ આલોચના લેનારને ઉત્સાહની વૃદ્ધિના અર્થે એમ કહે કે હે વત્સ ! તું ધન્ય ભાગ્યવંત છે, કે જે માનનો ત્યાગ કરી પોતેજ પોતાનું રહસ્ય પ્રગટ કર્યું છે-કરે છે. એમ કહે તેથી સમસ્ત પ્રકારે નિઃશય થઇને જે શુરૂ પ્રાયશ્ચિત આપે તે સહર્ષ ગ્રહણ કરે.

૨ શ્રુત વ્યવહાર-આચાર પ્રકરપ, નિશિય-વ્યવહાર, બૃહત્કરપ, દયાશ્રુતસ્કંધાદિ છેદ સૂત્રો, અચાર અંગ અને ગ્રેષ આઠ પૂર્વ પણ શ્રુતવ્યવહારમાં છે.

હવે જે શ્રુતવ્યવહારી હોય તે આગલાના અભિપ્રાય જાણવાને માટે તેના મુખ યદી ત્રણવાર દૂષણ કહેવારાવે પણ એકવાર નહિ. કેમકે આ સાચા મનથી આવેલો છે કે ભુડા મનથી આવેલો છે તે અભિપ્રાય જાણી શકે નહિ તેથી પહેલીવાર કહે ત્યારે એમ કહે કે મને નિદા હતી જેથી મેં સાંભળ્યું નહિ. ત્યારે દરીથી બીજીવાર કહે ત્યારે એમ કહે

કે મેં જરાજર હેયામાં ધાર્યું નહિ. ફરીથી ત્રીજવાર કહે ત્યારે ચોક્કસ (નક્કી) કરે જે એ નિર્માયી છે. અને જો વિપરીત કહે તો સમજવું જે એ કુટિલ છે. પછી તેનો પાંચ દિવસ સહવાસ કરી ખાતરી કરવી. જો માયાવિ જણાય અથવા જૂઠું કહે તો તેને પ્રથમ જૂઠાનું પ્રાયશ્ચિત આપી પછી આલોચણા આપે. એ બીજો વ્યવહાર.

૩. આજ્ઞા વ્યવહાર—તે જો ગીતાર્થ આચાર્ય હોય પણ જ્ઞાનજનના ક્ષીણપણાચક્રી વિહાર કરી શકતા નથી. અને બંને જુઠા જુઠા ફર દેશાંતરમાં રહ્યા છે પણ માંહોમાંહિ મળી શકતા નથી. તે બેમાંથી એક આચાર્ય પ્રાયશ્ચિત લેવા ઇચ્છે છે. અને તેવા ગીતાર્થ શિષ્યના અભાવે ધારણા કુશલ અગીતાર્થ શિષ્યને સિદ્ધાંતની ભાષાએ ગુઠાર્થ અતિચાર, આસેવનાના પદ કહી બીજા આચાર્ય પાસે મોકલે. પછી તે આચાર્ય તેના અપરાધ સાંભળીને દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, સંધ્યણુ, ધૃતિ, બલાદિનો વિચાર કરી પોતે ત્યાં જાય અથવા તથાવિધ ગીતાર્થ શિષ્યની સાથે કહેવરાવી મોકલે. અથવા તેના અભાવે જે આવ્યો છે તેને જ ફરી આચાર્ય-વિશુદ્ધિ કહીને મોકલે.

ગાથા:—

આચાર પક્ષ્પાદં, સેસં સર્વં મુયં વિણિદિદં,
દેસંતર ટીયાણં, ગૂઢ પયાલોચના આણા. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—આચાર પ્રકરણાદિ શેષ સર્વ શ્રુત તે શ્રુત વ્યવહાર છે અને દેશાંતરમાં રહેલાઓની જે ગુઢ પદોની આલોચન તે આજ્ઞા વ્યવહાર છે.

૪. ધારણા વ્યવહાર.

ગાથા:—

મીયત્ત્વણ દિન્નં, -શુદ્ધં, અવિરાદિ ઉણ તદ્દ પવ,
વિત્તસ્સ ધારણાતદ્દ ઉદ્ધિયં પય ધરણ રુવાવા ॥ ૧ ॥

અર્થ:—કોઈક ગીતાર્ય સંવિગ્ન આચાર્યે કોઈક શિષ્યાદિકને કોઈક અપરાધને વિષે દ્રવ્યાદિકાચારે જોઈને જે વિશુદ્ધિ (પ્રાયશ્ચિત) દીધી હોય તે શિષ્ય શુરૂની આપેલી શુદ્ધિ મનમાં ધારી રાખે. અને બીજા કોઈકને તેવાજ અપરાધે તેજ વિશુદ્ધિ આપે. તે ધારણા વ્યવહાર નાણવો. તેમજ ઉધૃત પદ ધરણ રૂપ ધારણા તે આવી રીતે:—કોઈક વૈયાવૃત્ત્યનો કરનાર શિષ્ય છે પણ તે સમસ્ત છેદ શ્રુતને યોગ્ય નથી તે વારે આચાર્ય તેના ઉપર પ્રાસાદ કરીને કેટલાંએક પ્રાયશ્ચિતનાં પદોનેા ઉદ્ધાર કરીને તે શિષ્યને કહે. તે પદોને શિષ્ય ધારી રાખે. અને તે ધારણાના પદો વડે કાર્ય પડે આલોચણા આપે.

૫. છત્રવ્યવહાર કહે છે:—

ગાથા:—

દશ્યાદિ ચિત્તિઉણં, સંઘવણા દ્વણિ દ્વાણિ માસજ્ઞા,
પાયપ્પિહસં જીવં, રંહં વા જં જેદિં ગચ્છે. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—પૂર્વકાલે જે અપરાધમાં સાધુઓ ધલું તપ કરી તેની શુદ્ધિ કરના હતા તેજ અપરાધમાં ‘સાંપ્રત’—હમણાના કાળમાં દ્રવ્ય, શેત્ર કાલ, ભાવનો વિચાર કરીને સંઘવણ, પૃતિ, બલાદિની હાની નાણીને જે યોગ્ય તપનું પ્રાયશ્ચિત આપવું. તેને સમય ભાષાએ છત્ર એવું ગીતાર્ય પુરૂષો નામ આપે છે. અથવા જે પ્રાયશ્ચિત જે આચાર્યના ગ્રન્થમાં સૂચી ન્યૂનાધિક પ્રવર્ત્યું હોય તેને રૂદ્ધ છત્રવ્યવહાર

કદીએ જો પાંચ વ્યવહાર મહેના ફેણ પગ વ્યવહાર
 ગદિન ગીનાર્થ થાય નેના પામેથી પ્રાયશ્ચિત્ત મેનું પગ અગી-
 તાર્થ પામેથી લેનું નહિ અગીનાર્થ પામેથી લેનાથી રોગની
 ઉત્પત્તિ થાય છે. કહ્યું છે કે-અગીનાર્થ આત્રેયગુણી નિધિ
 જલજ્વલે નથી, માટે તેની પામેથી પ્રાયશ્ચિત્ત લેનાથી, લેનાર તથા
 આપનાર બન્ને ગુણારમાં જામે છે. કારણ કે તે ન્યૂનાધિક આપે
 તેથી આશાતના લાગે. આશાતના તે મિથ્યાત્વ છે જે ગીનાર્થ
 દોષ તે સમસ્ત વસ્તુ સ્વરૂપને જાણે; માટે વસ્તુ સ્વરૂપને કહે છે:-

કુદ્દા-

આંખો મ મીસસી મીચમન, નયનુ નિદાગી જોય;
 આંખો આંખા ખેચીએ, તો અવર ન ફાળે કે.ય ॥૧॥
 આગમ અણ બણીયે કિશ્યું, બણ્યે કિશ્યું વિશેષ,
 એકણ પદ જાણ્યા વિના, ન ગણ મમતા રેખ. ॥૨॥

જૈનમત સમનયાત્મક છે. અન્ય મતો એક એક નયથી
 પ્રગટ્યા છે જોદ્ધમત ઋણુ સૂત્ર નયથી પ્રગટેલ છે વેદાંત મત
 સંમ્રહ નયથી, સાંખ્ય નૈગમનયથી, યોગ વૈશેષિક શબ્દ નયથી
 પ્રગટેલ છે. માટે સર્વ નય ગુંથીત સ્યાદ્વાદ (અનેકાત) જૈન
 મત સર્વોત્કૃષ્ટ છે. જેમ અગ્નિના કણીયા દાવાનલને ન છૂતી
 શકે, અથવા સિંધુ નદીનો વેગ તે સમુદ્રને ન પહોંચી શકે,
 પત્થરના પાંડ મેરૂ પર્વતને ન દાબી શકે, એમ સર્વ નયાશ્રિત
 જિનાગમને એકાંતવાદી પરદર્શની દ્રષણ ન આપી શકે

હવે નયનું સ્વરૂપ કહે છે:-

જે અનંત ધર્માત્મક વસ્તુ છે તેમાં એકની મુખ્યતાએ
 વર્ણન કરે તેને નય કહીએ. અને જે એકની મુખ્યતાએ

વર્ણન કરે ને બીજાને જાણતાએ (અપેક્ષાએ) રાખે તે સુનય. તથા એકે નયે વર્ણન કરે અને અન્ય નયનું ખંડન કરે તે દુર્નય જાણવો. સાત નયોના નામો યથા:-

૧-નૈગમ. ૨-સંગ્રહ. ૩-વ્યવહાર. ૪-ઋણુસૂત્ર. ૫-શબ્દ. ૬-સમભિરૂઢ. ૭-એવંભૂત.

હવે વિશેષાર્થ કહે છે:-

૧. નૈગમનય-તે જેનો એક ગમે નથી તે નૈગમ-એ નય અંશગ્રાહી છે. વસ્તુના અંશને સંપૂર્ણ વસ્તુ માને છે. કારણ અમલ્ય જીવના મધ્ય અષ્ટ રૂચક પ્રદેશ નિરાવરણ હોવાથી તેને પણ સિદ્ધ સમાન માને છે. અથવા સૂક્ષ્મનિગોદિયા જીવમાં અક્ષરના અનંતમા ભાગ જેટલો જ્ઞાનનો અંશ હોવાથી સિદ્ધ સમાન માને છે. વલી તેરમા ચૈદમા શુણ્ણસ્થાનમાં વર્તતા કેવલીઓને કર્મનો અંશ હોવાથી સંસારી માને છે. તથા ત્રિકાલ વિષયિ અને સંકલ્પે તથા ઉપચારે વસ્તુને માને છે.

૨. સંગ્રહનય-સામાન્યગ્રાહી છે. તે સામાન્યથી જુદો-વિશેષ છેજ નહિ એમ માને છે. જેમ આંખો, નીભ વિગેરે વિશેષે વનસ્પતિરૂપ સામાન્યથી જુદા નથી માટે આકાશપુષ્પની જેમ વિશેષ છેજ નહિ એમ માને છે. અર્થાત્ એ નય સત્તાગ્રાહી છે.

૩. વ્યવહારનય-તે વસ્તુ સ્વરૂપને વિશેષ રૂપજ માને છે. વિશેષ થકી ભિન્ન કોઈ સામાન્ય છેજ નહિ. કારણ કોઈ કહે કે-મારે વનસ્પતિ લેવી છે તો શું લેયે? આંખો વિગેરે વિશેષ નામ લીધું ત્યારે ગ્રહણ થાય છે. વલી લોકમાં પ્રયોજન પણ 'અમૂક ઔષધ કરો' એમ વિશેષથીજ થાય છે, પણ માત્ર (સામાન્ય) ઔષધ કરો તો કોઈ કરવું નથી. માટે

વિગેશથી જુદું સામાન્ય નથી. એ નય વડેજ લોકચર્યદાર આવે છે. જેમ ગમ્મનીતિ ગો. અથવા પંકે જાનોતિ પંકજ છતાં પણ ગાય, કમલ વિગેરે ઇત્યાદિ વ્યવહાર નયથી છે અથવા છવના તથા પુષ્પગતના લેહો બધા વ્યવહાર નયથી છે

ગાથા:-

પરમત્તા પરમસત્ય, જે સુદૃમાય સાયરાય જે જેય.

દેહેસુ જીયસન્ના, સુત્તેયવદાર દો ઉત્તા ॥ ૧ ॥

૪. ઋણ સૂત્રનય-ઋણ એટલે સરજા. અગ્નિ, અનાગન કાલ ઇતી વર્તમાન કાલમાં જે વસ્તુ જે સ્વરૂપે હોય તેજ સ્વરૂપે માને. સાધુનો વેશ છતાં ગૃહસ્થપણના ભાવમાં વર્તેતો હોય તો ગૃહસ્થ કહે. અથવા સામાયિકમાં સ્થિત શ્રાવકના પરિણામ જે હાટમાં હોય તો હાટસ્થિત માને એ નય ઉપયોગગ્રાહી છે.

૫. શબ્દનય-એ નય વ્યાકરણ વ્યુત્પત્તિથી ઉત્પત્તયએક શબ્દના અર્થને અનેક પર્યાય કરી એક અર્થ માને છે

૬. સમભિરૂઢ નય-એ નય પર્યાય લેહે અર્થ લેઢ માને છે. ઘટ, કુંભ, કલશાદિનો જુદો જુદો અર્થ માને છે

૭ એવંભૂત નય-તે એક પર્યાય અભિધેય વસ્તુ પણ સ્વક્રીય કાર્ય કરતું હોય તો માને. જેમ શક સિંહાસન ઉપર બેઠો હોય તોજ શક કહે, અન્યથા નહિ એ સાતે નયયથોત્તર વિશુદ્ધ છે. એકેક નયના સો, સો લેઢ થાય છે. તેમાં પેલા ચાર નયો દ્રવ્યાર્થિક અને પાછલના ત્રણ નયો પર્યાયાર્થિક છે એ છનલદ્ર ગણીની વ્યાખ્યા છે. અને સિદ્ધસેન દિવાકરની વ્યાખ્યાએ પહેલા ત્રણ નય દ્રવ્યાર્થિક ને પાછલા ચાર નય પર્યાયાર્થિક છે.

હવે સાતે નયે ધર્મ કહે છે.

૧. નૈગમનય-તે સર્વ ધર્મ માને છે. કેમકે જધાઓ ધર્મને માને છે.

૨. સંગ્રહનય-તે કુલાચારને ધર્મ કહે છે. એટલે અના-ચારનો એ નયે ત્યાગ કર્યો.

૩. વ્યવહારનયે-સુખનું કારણ તે ધર્મ. એ નયે પુણ્ય કરણીને ધર્મ માન્યો.

૪. રૂણુ સૂત્ર નયે-ઉપયોગ સહિત વૈરાગ્ય પરિણામ તે ધર્મ. એ નયમાં યથા પ્રવૃત્તિના પરિણામ પ્રમુખ ધર્મમાં ગણ્યા. તે તો મિથ્યાત્વીને હોય.

૫. શબ્દનયે-સમકિત તેજ ધર્મ કારણ જધા ધર્મનું મૂલ સમકિત છે. એ નયની હદમાં શુદ્ધ ધર્મ જીવ પામે.

૬. સમલિઙ્ઘ નયે-ખટ દ્રવ્યના સ્વરૂપને ઓળખી આત્મ સ્વરૂપ ધ્યાવે અને પરલાવનો ત્યાગ કરે. એવો જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર રૂપ આત્માનો પરિણામ તે ધર્મ. એ નયે સાધક સિદ્ધના પરિણામ લીધા.

૭. એવંબૂત નયે-શુક્લ ધ્યાન, રૂપાતીત પરિણામ, સુખ શ્રેણિ, કર્મક્ષયના કારણ તે ધર્મ. જે વસ્તુનું મૂળ સ્વરૂપ તે ધર્મ. જે મોક્ષ રૂપ કાર્યને કરે તે ધર્મ એ સાતેનયે ધર્મ કહ્યો.

હવે સાતે નયે સિદ્ધપણું કહે છે:-

૧. નૈગમનયે-સર્વ જીવ સિદ્ધ છે, કેમકે સર્વ જીવના મધ્યાદ્ય પ્રદેશ “રૂચક” સિદ્ધ સમાન નિર્મળા છે.

૨. સંગ્રહનયે-સર્વ જીવ સત્તાએ સિદ્ધ સમાન છે. એટલે એ નયે પર્યાયાર્થિક નયે જે કર્મસહિત અવસ્થા છે તે ટાળીને દૈવ્યાર્થિક નયે મૂલ સત્તા અંગીકાર કરી.

.હવે નિક્ષેપાનુ' સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. પ્રથમ કોઈ પણ વસ્તુના નામનો નિર્દેશ કરીને બોલાવવો. તે નામ જેમ કોઈકનું ધનપાત્ર એવું નામ હોય. તે યદ્યપિ નિર્ધન હોય તથાપિ તેને ધનપાત્ર કહેવાય છે.

૨. ખીજો-સ્થાપના નિક્ષેપો-તે કોઈ પણ વસ્તુની સ્થાપના કરવી. આકાર રૂપ તે સ્થાપના નામસહિતજ હોય. જેમ ઇદ્રાદિકની મૂર્તિની સ્થાપના કરવાથી તે ઇદ્રના નામથી ઓળખાય છે.

૩. દ્રવ્યનિક્ષેપો-તે ઉપયોગ વિના વસ્તુનું થકણ કરવું. તે દ્રવ્ય નિક્ષેપો “ અણુવઓગોદ્ભવ ” ઇતિ અનુયોગદ્વાર વચનાત્ તથા જે લાવનું કારણ હોય તે દ્રવ્ય નિક્ષેપો.

૪. લાવ નિક્ષેપો-તે પોતે ઉપયોગ સહિત વસ્તુનું થકણ કરવું તે લાવ નિક્ષેપો.

દરેક વસ્તુમાં ચારે નિક્ષેપો અવશ્ય હોય છે. આદ્ય ત્રણ નિક્ષેપો કારણ છે ને લાવ નિક્ષેપો કાર્ય છે. પ્રથમના ત્રણ નિક્ષેપો સિવાય લાવ નિક્ષેપો થાય નહિ અને લાવ નિક્ષેપો સિવાય ત્રણ નિર્રથક છે. માટે ચારે નિક્ષેપો માને તેને સમક્રિતી જાણવા અને એકપણ ઉત્થાપે તેને મિથ્યાત્વી જાણવા લોકમાં પણ નામ નિક્ષેપો સિવાય વ્યવહાર થતો નથી. જેમ કોઈને આંખો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે નામ નિક્ષેપો થયો. આવા આકારવાલો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે સ્થાપના નિક્ષેપો થયો. અમુક દ્રવ્યનો લેવો છે ત્યારે દ્રવ્ય નિક્ષેપો થયો. તેમજ આ આંખો છે. એવો ચોક્કસ આત્મામાં નિર્ણય થયો, આંખોના ઉપયોગમાં વર્ત્યો ત્યારે લાવ નિક્ષેપો થયો. માટે ચારે નિક્ષેપો સ્તરી વસ્તુ સ્વરૂપ જાણવું.

૩. વ્યવહાર નયે-વિદ્યા, લગ્નિયુ ગુણે જે સિદ્ધ થયા તે સિદ્ધ. એટલે એ નયે બાહ્ય તપ પ્રમુખ અંગીકાર કર્યા.

૪. ક્રમ્યુ સૂત્ર નયે-જેણે પોતાની સિદ્ધપણી સત્તા ઝોળખી અને તેનાજ ધ્યાનના ઉપયોગમાં જે છવ વર્તે છે તે સમયે તે છવ સિદ્ધ ભણવો. એટલે એ નયે સમકિતી છવને સિદ્ધ સમાન ગણ્યા.

૫. શબ્દનયે-જે શુદ્ધ શુક્લ ધ્યાનના પરિણામ, નામાદિક નિશ્ચયે સિદ્ધ. તે સિદ્ધ.

૬. સમભિરૂઢનયે-જે કેવળજ્ઞાન, કેવલદર્શન, યમાખ્યાત ચારિત્ર ગુણે સહિત તે સિદ્ધ. એટલે એ નયે તેરમા, ચૌદમા શુદ્ધિભાષ્યાવાલા કેવલિને સિદ્ધ કહ્યા.

૭. એવમ્ભૂતનયે-જેના સર્વ કર્મભજ બસ્તિમ્ભૂત થયા. જે લોકાંતે ખીરાજમાન અને અષ્ટ ગુણે સંપન્ન તે સિદ્ધ ભણવા.

‘હવે સાતે નયે મોક્ષનું’ સ્વરૂપ કહે છે.

૧. નૈગમનય-જે ગત્યાદિ બંધનથી છૂટયા તેને મોક્ષ કહે છે.

૨. સમ્બંધનય-પૂર્વકૃત કર્મથી છૂટા થયા. અને દેશથી ઉત્તરવળ થયા તેને મોક્ષ કહે છે.

૩. વ્યવહારનય-પરિત્ત સંસારી, તથા સમકિતીને મોક્ષ કહે.

૪. ક્રમ્યુ સૂત્રનય-ક્ષપકચેષ્ટિ અડયા તેને મોક્ષ કહે.

૫. શબ્દનય-સયોગી કેવલીને મોક્ષ કહે.

૬. સમભિરૂઢનય-ચેલેગી કરચુ ગુણવાલાને મોક્ષ કહે.

૭. એવમ્ભૂતનય-સિદ્ધક્ષેત્રે પહોંચ્યા તેને સિદ્ધ કહે.

એ સાત નય માને તેને સમકિતી કહીએ અને એમાં કોઈ પણ નયને ઉત્થાપે તે મિથ્યાત્વી

હવે નિશ્લેષાનું સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. પ્રથમ કોઈ પણ વસ્તુના નામનો નિર્દેશ કરીને જાણાવવો. તે નામ જેમ કોઈકનું ધનપાત્ર એવું નામ હોય. તે યદપિ નિર્ધન હોય તથાપિ તેને ધનપાત્ર કહેવાય છે.

૨. બીજો-સ્થાપના નિશ્લેષો-તે કોઈ પણ વસ્તુની સ્થાપના કરવી. આકાર રૂપ તે સ્થાપના નામસહિતજ હોય. જેમ ઇંદ્રાદિકની મૂર્તિની સ્થાપના કરવાથી તે ઇંદ્રના નામથી ઓળખાય છે.

૩. દ્રવ્ય નિશ્લેષો-તે ઉપયોગ વિના વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું. તે દ્રવ્ય નિશ્લેષો “અણુવઓગોદઘ્વં” ઇતિ અનુયોગદ્વાર વચનાત્ તથા જે ભાવનું કારણ હોય તે દ્રવ્ય નિશ્લેષો.

૪. ભાવ નિશ્લેષો-તે પોતે ઉપયોગ સહિત વસ્તુનું ગ્રહણ કરવું તે ભાવ નિશ્લેષો.

દરેક વસ્તુમાં ચારે નિશ્લેષા અવશ્ય હોય છે. આદ્ય ત્રણ નિશ્લેષા કારણ છે ને ભાવ નિશ્લેષો કાર્ય છે. પ્રથમના ત્રણ નિશ્લેષા સિવાય ભાવ નિશ્લેષો થાય નહિ અને ભાવ નિશ્લેષા સિવાય ત્રણ નિર્રથક છે. માટે ચારે નિશ્લેષા માને તેને સમક્ષિતી જાણવા અને એકપણ ઉત્થાપે તેને મિથ્યાત્વી જાણવા. લોકમાં પણ નામ નિશ્લેષા સિવાય વ્યવહાર થતો નથી. જેમ કોઈને આંખો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે નામ નિશ્લેષો થયો. આ આકારવાલો લેવો છે એમ કહ્યું ત્યારે સ્થાપના નિશ્લેષો થયે અમુક દ્રવ્યનો લેવો છે ત્યારે દ્રવ્ય નિશ્લેષો થયો. તેમજ આ આંખો છે. એવો ચોક્કસ આત્મામાં નિર્ણય થયો, આ ઉપયોગમાં વર્ત્યો ત્યારે ભાવ નિશ્લેષો થયો. માટે ચારે કરી વસ્તુ સ્વરૂપ જાણવું

હવે સમ લાંગીનું સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. સ્યાદસ્તિ લાંગો-એટલે કથંચિત્ સર્વ પદાર્થ પોતાના સ્વદ્રવ્યાદિકે કરી છતાં છે. જેમ ઘટદ્રવ્ય-દ્રવ્યથી માટીનો, ફોત્રથી રાજનગરનો, કાલથી ઉપ્પકાલનો, લાવથી રયામ છે. એમ સર્વ દ્રવ્યો પોતપોતાના રૂપે છતાં છે.

૨. સ્યાન્નાસ્તિ-સર્વપદાર્થ કથંચિત્ પરદ્રવ્ય, પરક્ષેત્ર, પ્રકાલ અને પરલાવથી અછતાં છે. જેમ ઘટ તે દ્રવ્યથી ઘટ રૂપ, ફોત્રથી સ્તંભ તિર્યનો, કાલથી શીતકાળનો, લાવથી રક્તરૂપ નથી.

૩. સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિ-ત્રીજો લાંગો સર્વ પદાર્થ પર્યાયની અપેક્ષાએ વિચારતાં સ્વદ્રવ્યાદિકે અસ્તિરૂપ છે અને પર દ્રવ્યાદિકે નાસ્તિરૂપ છે.

૪. સ્યાદક્ત્ય-સર્વપદાર્થ સ્વ દ્રવ્યાદિકથી છતાં અને પર દ્રવ્યાદિકથી અછતાં છે. અને તે એક સમયમાં છે પણ તે કહી શકાય નહિ. કારણ શબ્દ બોલતાં અસંખ્યાતા સમય લાગે. માટે કથંચિત્ વિધિનિપેધ યુગપદ્વિધિથી અવક્તવ્ય છે.

૫. સ્યાદસ્તિ અવક્તવ્ય-વસ્તુના એક દેશમાં સ્વદ્રવ્યાદિકની વિવિધતા કરીએ ત્યારે તે અસ્તિરૂપ છે અને બીજા દેશમાં યુગપત્ વ્યાખ્યા કરીએ ત્યારે અવક્તવ્ય છે-એમ થાંચમે લાંગો જાણવો.

૬. સ્યાન્નાસ્તિ અવક્તવ્ય-વસ્તુના એકદેશમાં પરદ્રવ્યાદિકની વિવિધતાએ નાસ્તિરૂપ છે અને બીજા દેશમાં યુગપત્ વ્યાખ્યાએ અવક્તવ્ય છે.

૭. સ્યાદસ્તિ સ્યાન્નાસ્તિ સ્યાદવક્તવ્ય-વસ્તુના એક દેશમાં સ્વદ્રવ્યાદિકની વિવિધતાએ અસ્તિરૂપ છે. બીજા દેશમાં દ્રવ્યાદિકની વિવિધતાએ નાસ્તિરૂપ છે અને યુગપત્ વ્યા-

ખ્યાએ અવગાહ્ય છે. એ સાતમાં તેમાં પહેલો, બીજો ને
ચોથો એ ત્રણ ભાંગા સકલાદેશી દ્રવ્યાર્થિ નથે છે. અને
બીજા ચાર ભાંગા વિકળાદેશી પર્યાયાર્થિ નથે છે.

હવે વસ્તુનું દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદનું સ્વરૂપ કહે છે:-
સર્વ જીવ મૂળ ચૈતન્ય લક્ષણે સર્વ સરખાં છે; પણ
દ્રવ્યાદિ ચાર ભેદે જુદા છે.

૧. દ્રવ્યથી પિંડપણે સર્વ જીવ જુદા છે. દરેક જીવ
ચૈત્યોત્થાના જીવ પર્યાયનો સમુદ્ધનો પિંડ તે વડે જુદા છે.
કોઈ કોઈના જીવ પર્યાયનો પિંડ કોઈ કોઈમાં મળતો નથી.
માટે અનંતા જીવદ્રવ્ય લિન્ન લિન્ન છે. એમ પુરુષલ પર-
માણુ, મુણુ જડના લક્ષણે સરખા છે. પણ સર્વ પરમાણુ દ્રવ્ય-
પણે જુદા છે. જે કાળે પુછીએ તે કાળે તેટલાંજ થાય, પણ
વધે, ઘટે, નહિ.

૨. દેશથી અવગાહનાપણે જીવાદિ દ્રવ્યના પ્રદેશ
જુદા છે; પણ દ્રવ્યથી જુદા પડે, નહિ. સંમિલિત અસંખ્યાત
પ્રદેશાવગાહી રહે. જીવ પર્યાય સર્વપ્રદેશે અનંતા છે તે
જીવપર્યાય એક પ્રદેશ મૂઢી બીજા પ્રદેશમાં જાય નહિ. પર્યાય
વિભાગ એકનો ને પ્રદેશનો સરખો અવગાહ છે. પણ તે
પર્યાય અનંતા સિત્ત છે અને તે અનંતા પ્રદેશ મળીને જે
એક કાર્ય કરે તેને જીવ કહે છે.

૩. કાળથી ભેદ તે એક વસ્તુમાં ઉત્પાત્ત, વ્યય, રૂપ-
પર્યાય પલટવાનો માન તે સમય એમ સમયે સમયે અગુરૂ
જીવ પર્યાયની હાની-વૃદ્ધિ થાય છે. તેમ અતીત કાળે અનંતી
રૂપ છે. તે વર્તમાન પ્રવૃત્તિની પરંપરા રૂપ છે. ભવિષ્ય
કાળમાં અનંતી થાયે તે ચોખ્ખતા રૂપે જાણવી. અતીત કાલનો

કે બગિચા કાતનો કોઈ દગલો નથી. ખંભાસ્તિકાયની વર્તના પરજામ તે કાત છે.

“ગંધગણાઈ ગુરો, કાચો દગલમ્બ જેવ ગણામો”
ઇતિવચનાત્

૪. ભાગી બેઠ તે દરેક પર્વાય જિન્ન જિન્ન કાર્ય કરે તે ભાવનેદ.

હવે પદ્ધત્યનું દિશિત્સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. ધર્માસ્તિકાય-ગતિમાનુ શુવ અને પુદ્ગલને સદાય કરે તે એટલે જેમ મત્સ્યની ગતિને સદાયક જાણ છે તેમ શુવ અને પુદ્ગલને સદાયક ધર્માસ્તિકાય છે.

૨. અધર્માસ્તિકાય-સ્થિતિમાનુ શુવ પુદ્ગલને સદાય કરે તે જેમ પથિકને સ્થિત કરવામાં સદાયક વૃક્ષની છાયા છે તેની પેઠે

૩. આકાશાસ્તિકાય-શુવ પુદ્ગલને અવકાશ આપે તે-ભીતમાં ખીસી ઠોકવા (નાંખવા) ની જેમ. એ આકાશાસ્તિકાય સર્વ દ્રવ્યોનું આધાર છે. ભાગનની જેમ એમાં સર્વ દ્રવ્યો રહે છે. એ ધર્માસ્તિકાયાદિ ત્રણેના સ્કંધ, દેશ અને પ્રદેશ એમ ત્રણ ત્રણ બેઠો છે.

સંબ્રહ્મનયે કરી અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક ધર્માસ્તિકાય એક સ્કંધ રૂપ છે. વ્યવહાર નયે કરી દ્રવ્યનો એક સ્કંધ છતાં બુદ્ધિ પરિકલ્પીત દ્વિભાગ, ત્રિભાગ પ્રમુખ ધણા દેશ છે. અને જાણુ સૂત્ર નયે કરી એના જેટલા પ્રદેશ છે તે પ્રત્યેક પ્રદેશને ધર્માસ્તિકાય કહીયે એમ ત્રણેનું જાણવું

૪. પુદ્ગલાસ્તિકાય-તે પૂર્ણ તથા ગલન ધર્મયુક્ત જે દ્રવ્ય તે પુદ્ગલ-એટલે કોઈક સ્કંધને વિષે પુદ્ગલો પૂરાય અને કોઈક સ્કંધમાંથી વિખરાય એવો પુદ્ગલોનો સ્વભાવ છે. તેના ચાર લેદ છે.

૧. સ્કંધ, ૨. દેશ, ૩. પ્રદેશ, ૪. પરમાણુ. તેમાં જે પ્રદેશ એકઠા થાય તે દ્વિપ્રદેશી સ્કંધ. ત્રણ પ્રદેશોનું ત્રિપ્રદેશી સ્કંધ. એમ એક એક પ્રદેશની વૃદ્ધિ કરતાં યાવત્ સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અનંત પ્રદેશી સ્કંધ એમ અનંત ભેદ થાય છે.

૨. દેશ-તે સ્કંધનો દ્વિભાગ, ત્રિભાગ, ઇત્યાદિ રૂપ જાણવો. એટલે કોઈક સ્કંધના જે વિભાગ કરીએ તો જે દેશ થાય ત્રણ વિભાગ કરીએ તો ત્રણ, એમ ચાર, પાંચ, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંત થઈ શકે.

૩. પ્રદેશ-તે જેનો અંશ ન થાય, નિરંશ તે પ્રદેશ કહેવાય. દેશ તે અનેક પ્રદેશવારું હોય છે, અને પ્રદેશનો વિભાગ હોતો નથી એ તદ્દાવત છે.

૪. પરમાણુ-તે જેના જે વિભાગ ન થાય. અણુ, અણુ, એકાકી (દ્રુત) હોય તે પરમાણુ. પરમાણુ જે સ્કંધથી છૂટા હોય તે કહેવાય, અને પ્રદેશ તે સ્કંધનો અવિભાજ્ય અંશ એ પ્રત્યેકમાં તદ્દાવત છે.

૫. કાળ-તે નવ છોડીતપાદક જાણવો. કારણ પુરુષ અને છવ એ જે પરિણામી દ્રવ્ય છે. તેમાં જાળ, વૃદ્ધ, તરુણાદિ પર્યાયનું કારણ કાલ દ્રવ્ય છે, તેમજ જતુ વિભાગ, મેષવૃદ્ધિ ઇત્યાદિ કાલે કરી થાય છે ચંપકાદિ વૃક્ષોને ફળ, ફૂલ કાલે કરી આવે છે, માટે દ્રવ્ય છે, કારણ વ્યવહાર નયે અતીત્રીપ વ્યાપી, અદ્વાકાલ છે. તે એક સમય વર્તમાન લક્ષણ છે તે વર્તમાન સમય પણ અનંત છે, કારણ જેટલા પુરુષ દ્રવ્યના પર્યાય છે તે પ્રત્યેકને વિરે એકેક વર્તમાન

સમય છે, મારે અનંતા છે, નિમિષનમે નેઃ વર્તનાદિ વગર
કાલ તે દબોનો પર્યાય છે. પણ અવધાનમે પાત્રક્ય છે
જો એમ ન માનીએ તો દબ્ય પામ જ માન, પણ તે તે
સુવકાને ઈદ નથી જેનામ ઉમય ન્ય ગમન છે શ્રી
જગત્તી, ઉત્તગાધ્યપન, પ્રજાપનાદિ મૂલોમા ૭ દબ્ય અને તેનું
અવપગડુન વિગેરે કહેતું છે

૬. જ્યાસ્તિકાય-તે ચૈતન્ય તત્ત્વ છે તેના બે ભેદ:-
એક સાક્ષર તે જ્ઞાન અને બીજો નિરાકાર તે કર્શન-એ
લક્ષણવાસો જીવ હોય છે તેના બે ભેદ-એક સિદ્ધ ને બીજા
સંસારી. તેમાં સિદ્ધ પદર ભેદ છે તે પૂર્વ અવસ્થાને લીધે થાય
છે. સંસારીના ત્રસ, સ્થાવરાદિ ભેદ અનેક ભેદો થાય છે.
સર્વ જીવો અનંત છે

હવે પ્રત્યેક દ્રવ્યના ગુણ, પર્યાયો કહે છે:-

૧. ધર્માસ્તિકાયના ૪ ગુણ ૧-અરૂપી ૨-અચેતન
૩-અક્રિય. ૪-ચલન સહાયગુણ, અને પર્યાય ચાર તે, ૧-
સ્કંધ. ૨-દેશ. ૩-પ્રદેશ. ૪-અગુરુ લઘુ.

૨-અધર્માસ્તિકાયના ૪ ગુણ. ૧-અરૂપી. ૨-અચેતન.
૩-અક્રિય. ૪-સ્થિર સહાયગુણ, અને પર્યાય પણ પૂર્વવત્ ચાર છે.

૩. આકાશાસ્તિકાયના ૪ ગુણ, તેમાં ત્રણ પૂર્વવત્,
ચોથો અવકાશ દાન, પર્યાય ચાર પૂર્વવત્.

૪. પુદ્ગલાસ્તિકાયના ચાર ગુણ. ૧-રૂપી. ૨-અચેતન.
૩-સક્રિય. ૪-પૂરણ, ગલન. અને પર્યાય ચાર. ૧-વર્ણ.
૨-ગંધ. ૩-રસ. ૪-સ્પર્શ.

૫. કાલના ચાર ગુણ. તેમાં ત્રણ પૂર્વવત્. ચોથો વર્તના-લક્ષણ. પર્યાય ચાર. ૧-અતીત. ૨-વર્તમાન. ૩-અનાગત. ૪-અગુરુ લઘુ.

૬. જીવના ચાર ગુણ. ૧-અનંતજ્ઞાન. ૨-અનંત દર્શન. ૩-અનંતસુખ (ચારિત્ર). ૪-અનંતવીર્ય. પર્યાય ચાર. ૧-અવ્યાબાધ. ૨-અનવગાહ. ૩-અમૂર્ત. ૪-અગુરુ લઘુ. એ પદ્મ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ. વિશેષ અન્ય શાસ્ત્રથી જાણવું

હવે દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું સ્વરૂપ કહે છે:-

દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ ને ભાવના જે ભેદો તે સર્વનું એકઠા મહીને પિંડપણે જે સમુદાય આધાર તે દ્રવ્ય. તે એક એક દ્રવ્યના પ્રતિમદેશમાં સ્વસ્વકાર્ય કરવામાં સામર્થ્યવાલા અનંતા અવિભાગ રૂપ પર્યાયોનો સમુદાય તે ગુણ. ભિન્ન કાર્ય કરવામાં સામર્થ્ય રૂપ ભિન્ન ગુણના પર્યાયો ભિન્ન (જુદા) હોય છે. જેમ જ્ઞાનગુણ જાણવાનું કામ કરે છે, દર્શન ગુણ દેખવાનું કાર્ય કરે છે, તો તેના પર્યાયો જુદા જુદા છે. એમ અનંતા ગુણ છે. તે એકેકા ગુણના અનંતા અનંતા પર્યાયો છે. જેમ મો (૧૦૦) તાંતણાનો એક દોરડો કર્યો. તે તાંતણાનાં સમુદાયથી દોરડો જુદો નથી, તે દોરડાના અવિભાગ-તાંતણા રૂપ પર્યાયો છે, તેની પેઠે ગુણ પર્યાયનું ભેદ અને અભેદપણું સમજવું. એ અવિભાગ રૂપ પર્યાય તે છત્રી પર્યાય અને તે દોરડા વડે જેમ અનેક કાર્ય થાય તેની પેઠે છત્રી પર્યાયથી જે નવીન નવીન કાર્ય થાય તે સામર્થ્ય પર્યાય કહેવાય. તેમાં આત્માના ગુરુ અને પર્યાય છે તે આત્માને હિનાવહ છે, અને પર સંયોગથી

ચૌદ ગુણુ સ્થાનકનાં નામો કહે છે:-

૧. મિથ્યાત્વ ગુણુ સ્થાનક. ૨. સાસ્વાદાન. ૩. મિથ.
૪. અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ. ૫. દેશવિરતિ. ૬. પ્રમત્તસંયત.
૭. અપ્રમત્તસંયત. ૮. અપૂર્વ કરણ. (નિયતિબાદર)
૯. અનિવૃત્તિ બાદર. ૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય. ૧૧. ઉપશાંતમોહ.
૧૨. ક્ષીણમોહ. ૧૩. સયોગી કેવલી. ૧૪. અયોગી કેવલી.

ઇતિનામ પૂર્ણમ.

૧૪ ગુણુસ્થાનકોનું સ્વરૂપ કહે છે:-

૧. જે ભવ્ય જીવો પુષ્કળ નિદ્રાવસ્થામાં રહેતા હોય તે જીવોને નિશ્ચયથી પહેલું, બીજું, ત્રીજું ગુણુક્ષણ હોય છે. પરંતુ તેથી વધુ હોવાનો સંભવ નથી. આ દશાને બહુ શયની દશા કહે છે.

૨ જે ભવ્ય જીવો-સામાન્યપણે નિદ્રાવસ્થામાં રહેતા હોય એટલે કે સહેજ અવાજ થતાં જાગૃત થઈ શક્તા હોય તે જીવોને નિશ્ચયથી ચોથું, પાંચમું, છઠ્ઠું ગુણુક્ષણ હોય છે. એ દશાને શયન દશા કહે છે.

૩ જે ભવ્ય જીવો રાત્રિના સમયે વધુ તાર્કિક જાગૃત અવસ્થામાં જ રહેતા હોય છે તે જીવો સાનમાથી બારમા ગુણુક્ષણ સુધી હોય છે આ દશાને જાગૃત દશા કહે છે.

૪ જે ભવ્યજીવો સાતમા ગુણુક્ષણ ઉપર નિશ્ચયથી હોય છે તે જીવોને રાત્રિના સમયે સ્વપ્ન અવસ્થામાં નથી.

૫. જે ભવ્ય જીવો બીજકુલ નિદ્રા લેતા ન હોય અને સાથે સંપૂર્ણ વંદુસ્ત દયામાં રહી શકતા હોય તે જીવો નિશ્ચયથી તેરમા ચાદમા શુભદાણે હોય. ઇતિ નય ચક્રે

હવે વિશેષાર્થ કહે છે:-

૧. મિથ્યાત્વ શુભસ્થાન-તે જિન વચનથી જેને વિપરીત શ્રદ્ધા હોય તે અથવા સંપૂર્ણ જિનવચનને માનતા છતાં પણ એક પદને ન માને તેને પણ મિથ્યાત્વી કહિયે. યદ્યપિ મિથ્યાત્વી છે તથાપિ જડ, ચૈતન્યનો ભેદ કરનાર જ્ઞાનશુભ સર્વ જીવમાં હોવાથી મિથ્યાત્વ શુભસ્થાન કહેવાય છે, અથવા મિથ્યાત્વી પણ દેટલીક લોકપ્રસિદ્ધ સત્યવસ્તુ માને છે માટે અથવા મિથ્યાત્વી પણ ભવિષ્યમા અન્યશુભોને પ્રાપ્ત કરશે ઇત્યાદિ કારણે શુભસ્થાનક કહેલ છે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ અભવ્ય આશ્રી અનાદિ અનેત. ૨ ભવ્ય આશ્રી અનાદિ જ્ઞાન ૩-પડવાઈ આશ્રી સાદી જ્ઞાંત ઇતિ પ્રથમ શુભ

૨. આસ્વાદાન-તે ઉપસમ સમકિતને પ્રાપ્ત કરી અનનાનું બંધી કપાયના ઉદયથી તેનાથી પતિત ચર્મ જ્યાં મુધી મિથ્યાત્વે નથી ગયો ત્યાં મુધી તેને આસ્વાદાન સમકિત કહીયે જેમ કોઈએ પયસનું પાન કરીને વમન કર્યું હોય તે તે વાટે બધું દૂધ નીકળી જાય પણ મુખમાં થોડો સ્વાદ રહી જાય, તેમ જીવાત્મા સમ્યક્ત્વથી પડતા જ્યાં મિથ્યાત્વે આવે તેના વચણ વળનને આસ્વાદાન કહે છે પછી અવશ્ય મિથ્યાત્વે જાય તેની સ્થિતિ જઘન્ય એક સમય, કિટ્ટુટ ૩ અ.વકીડા ઇતિ બીજાં શુભસ્થાનક.

૩. મિશ્ર-તે મિશ્ર મોહનીય કર્મના ઉદયથી કાંઈક સમ્યક્ત્વ અંશ અને કાંઈક મિથ્યાત્વ અંશ. એમ ગોળ અને દહીંના મિશ્ર રસની માફક જેના પરિણામ હોય. અથવા નાલિયેર દ્વીપના મનુષ્યને જેમ અન્ન ઉપર રૂચી કે અરૂચી ન હોય તેમ ત્રીજા ગુણસ્થાનક વાલાના પરિણામ સ્થિર ન હોય. ત્રીજા ગુણસ્થાનની સ્થિતિ જઘન્ય ને ઉત્કૃષ્ટ અંતર્બુદ્ધિર્તની હોય છે. પછી ઉપર ચડે અથવા પડેલે ગુણકાણે આવે.

૪. અવિરતિ-જેને અનંતાનુબંધીની ચોકડી અને સમકિત મોહની, મિથ્યાત્વમોહની, મિશ્રમોહની એ સાત પ્રકૃતિના ક્ષયોપશમથી ક્ષયોપશમ સમકિત હોય. ઉપશમથી ઉપશમ અને ક્ષયથી ક્ષાયક સમકિત હોય. તેને જિનેન્દ્ર કથિત જીવાદિ નવ પદાર્થની શ્રદ્ધા હોય. પણ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્ષાયના ઉદયથી ધી ટ્રેણિક નૃપ તથા કૃષ્ણાદિના જેમ એક નવકારશી માત્ર પણ પચ્ચક્ષુખાણુ ન કરી શકે. તેને અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ કહીએ. એની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ ૬૬ સાગર ઝાઝેરી છે.

૫. દેશવિરતિ-જે સર્વવૃત્તિપણાને ઈચ્છતાં છતાં પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્ષાયના ઉદયથી સર્વથા ત્યાગ ન કરી શકે. પણ દેશથી દ્વાદશ પ્રતાદિ મૂલગુણ અગર નવકારશી આદિ ઉત્તર ગુણ પચ્ચક્ષુખાણુ અપ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્ષાયના અભાવથી ઘટણુ કરે તેને દેશવિરતી કહીએ. એની સ્થિતિ ૯૦ દેશે ઉલ્લી કોટપૂર્વની.

૬. પ્રમત્તસંયત-પ્રત્યાખ્યાનાવરણ ક્ષાયના ઉદયના અભાવથી જે સર્વવિરતિને ઘટણુ કરે, પણ પ્રમાદના વશથી ચારિત્ર્યમાં તથાવિધ પ્રવૃત્તિ કરી ન શકે. તેને પ્રમત્ત સંયત ગુણસ્થાનક કહીએ. એ ગુણકાણે અગુણયોગ તથા કૃષ્ણાદિ

દેવ પુત્ર દેવ ના પાંડુ પુત્ર ના અંગે મેં જોયું છે. તે
 છે. આ પુત્ર મારા પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે

૧. અપૂર્વકરણ-તે જે અપૂર્વકરણ, અપૂર્વકરણ, અપૂર્વકરણ
 અને વિશુદ્ધ લોકપાત્રો: પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર
 અપૂર્વકરણ કહીએ એના નિર્વાણ નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 અને માન્યતા: એ અપૂર્વકરણ પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર
 છે. અપૂર્વકરણ કહીએ માન્યતા: અને માન્યતા: નથી. આ પુત્ર
 અને અપૂર્વકરણના પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે
 છે. તેમાં પ્રમુખતા અપૂર્વકરણના પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર
 પાંડુ પુત્રના અંગે નથી. આ પુત્ર પાંડુ પુત્રના અંગે

૮. અપૂર્વકરણ-જે પાંડુ પુત્રના પૂર્વ કહી પાંડુ પુત્રના વધા
 નથી. તેવા ઉત્તમ પરિણામની પ્રાપ્તિ તેને અપૂર્વકરણ કહીએ
 તેનું ખીજું નામ નિવૃત્તિ બાદર છે. આ અપૂર્વકરણ પાંડુ પુત્રના
 વિશુદ્ધિથી સ્થિતિધાતાદિ પાંચ કાર્ય થાય છે.

૧. સ્થિતિધાત-તે જે મોટી સ્થિતિના કર્મ હોય તેની
 સ્થિતિનાં પાંડુ થઈ નાની સ્થિતિ થાય

૨. રસધાત-તે અશુભકર્મના તીવ્ર, તીવ્રતર રસ હોય
 તેનાં પાંડુ થઈ મંદ, મંદતર થાય. અને શુભકર્મના મંદ,
 મંદતર રસ હોય તે તીવ્ર, તીવ્રતર થાય.

૩. ગુણગ્રેણી-તે કર્મના દલિકની રચના ગોપુચાકારે થાય.

૪. ગુણસંક્રમ-તે પ્રતિસમય ઉદ્યાવલીકામાં દલિકનું સંક્રમ અસંખ્યાત ગુણ વૃદ્ધિએ થાય.

૫. અપૂર્વ સ્થિતિ ગંધ-તે પ્રતિ સમય અન્ય અન્ય સ્થિતિગંધની અપેક્ષાએ ન્યૂન ન્યૂન થાય એ પાંચમાના અધ્યવસાયની નિર્મલતા અહીંથી પ્રવર્તે, ત્યાં ધ્યાન પણ શુકલ ને લેશ્યા પણ શુકલ હોય છે. એનું વિશેષ વર્ણન કર્મઅંશાદિથી ભેલું; કારણકે એ વિષય ઘણો ગહન છે.

૬. અનિવૃત્તિ ખાદર-આ ગુણકાણે ચકેલા જીવોના અધ્યવસાય ત્રણે કાલ આશ્રયિ સમાન હોવાથી અનિવૃત્તિ (આક્રમા ગુણ કાણે ઘણા જીવો આથી અધ્યવસાયની વિચિત્રતા હોવાથી નિવૃત્તિ) કહેવાય છે. અને કયાય ખાદર હોવાથી અનિવૃત્તિ ખાદર કહેવાય છે. અહીંથી ચારિત્ર મોહનીયનો ઉપશમ અગર ક્ષય કરવાને પ્રવૃત્તિ કરે છે. આક્રમા ગુણકાણે પણ શ્રેણિને સન્મુખ હોવાથી ત્યાંથી શ્રેણીનો આરંભ કહેવાય છે. પણ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય નવમામાંથી હોય છે. ઇતિ નવમગુણ-સ્થાનકમ્ પૂર્ણમ્.

૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય:-આ ગુણકાણામાં સંવવલન લોભના અનેક ખંડ દરી ખપાવે છે. શેષ સૂક્ષ્મ દિદિરૂપ લોભનો ઉદય હોવાથી સૂક્ષ્મ સંપરાય કહેવાય છે.

૧૧. ઉપશાંત મોહ-મુક્તાનાં મોહ હોવા છતાં ૨૮ મોહની પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવવાથી મોહના ઉદયનો અભાવ હોવાથી ઉપશાંત વીતરાગ કહેવાય છે. એ ગુણકાણાથી જીવ

ધર્મ સિદ્ધ થાય. અક્રિય છતાં પણ પૂર્વ ^૧પ્રયોગથી, ^૨સહજ સ્વભાવથી, ^૩બંધનમુક્તપણાથી, તથા ^૪નિર્લેપ પણાથી લોકાંતે અલોકને અડકીને સાકારોપયોગે સિદ્ધ થાય. સિદ્ધના જીવેના પ્રદેશોની અવગાહના પૂર્વ ચરમ શરીરથી ત્રીજા ભાગે ન્યુન હોય છે. અને સમયાંતર જ્ઞાન, દર્શન ઉપયોગ હોય. જેમ ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિના આ ૧૪ સ્થાન સ્થૂલ વ્યાખ્યાએ છે. પરમાર્થે તો અસંખ્ય સ્થાન છે. પણ ભવ્યજીવેના સુખ-બોધ માટે જ્ઞાનીઓએ ૧૪ ગુણસ્થાનમાં સર્વ જીવેનો સમાવેશ કરેલ છે. " ગુણસ્થાનનું સ્વરૂપ તથા કયા ગુણઠાણે કેટલી પ્રકૃતિનો બંધ, ઉદય, ઉદ્ધરણ, ને સત્તા હોય તે સમજવાથી વાસ્તવિક સ્વરૂપ સમજાય છે " એવી રીતે આત્માની ઉત્તરોત્તર વિશુદ્ધિના સ્થાનક ૧૪ દેખા. તે જેમ જેમ કર્મોનાં આવરણો ઓછાં થાય તેમ તેમ આત્માનો વિકાસ થાય છે. કારણ કે જીવ અને કર્મનો અનાદિ કાળથી " કનકોપલ " ન્યાયથી સંબંધ છે. તે કનક (સુવર્ણ) ને જેમ જેમ તપાવીએ તેમ તેમ માટીનો અંશ નાશ થતો જાય અને મોનું શુદ્ધ થાય. તેમ આત્મા પણ ધ્યાનાગ્નિથી શુદ્ધ થાય. માટે ધ્યાનનું સ્વરૂપ કહે છે:—

ગાથા:—

ધંતોમુદુત્તમિત્તં, ચિત્તાવત્યાણ ધગવત્યુમ્મિ,

ઘરમત્યાણં જ્ઞાણં, જોગનિરોદ્ધોજિજ્ઞાણંતુ. ॥ ૧ ॥

અર્થ:—એક વસ્તુમાં અંતર્મુદૂર્ત સુધી ચિત્તની એકાગ્રતા (નિશ્ચલતા) તે છદ્મસ્થોનું ધ્યાન અને યોગ નિરૂદ્ધ તે ચિત્તોનું ધ્યાન છે.

ચાર પ્રકારનાં ધ્યાનના નામો -

૧. આર્તધ્યાન ૨. ગેદધ્યાન ૩. ધર્મધ્યાન અને ૪
શુકલ ધ્યાન પહેલાં બે ધ્યાન અગુણ છે ત્રીજાના ગુણ છે

હવે અર્થ કહે છે.

૧. આર્તધ્યાન-આર્ત એટલે નુકસાન અથવા દોષદોષ
ચિંતા, શોક ઇત્યાદિના પરિણામ, તેના ચાર નામો છે

૧. ઇષ્ટ વિયોગ-એટલે માતા, પિતા, ભાઈ, સ્ત્રી, પુત્ર
સ્વજનાદિ ઇષ્ટ વસ્તુનો વિયોગ થવાથી વિલાપ, ખેદ,
ઝૂંઝૂંદાદિ કરે.

૨. અનિષ્ટ સંયોગ-તે પોતાને ન ગમતાં દુઃખના
દારણ કુમિત્ર, કુપુત્ર, કુભાર્યા તથા દારિદ્ર્યતાદિનો સંયોગ
મળતાં મનમાં ખેદ-ચિંતા કરે.

૩. રોગચિંતા-શરીરમાં વ્યાધિ ઉત્પન્ન થાય તો ઘણી
ચિંતા કરે-મનમાં દુઃખ ધરે તે.

૪. અગ્રશોચ, તે લવિષ્યકાળની વિચારણા-કલ્પના કરે
જે લવિષ્યમાં અમૂક કામ કરશું તો અમૂક લાભ મળશે
અથવા દાનાદિ ધર્મ ક્રિયાના ફળની વાંછા કરે ઈદ્ર, અકર્તૃના
પદની અભિજ્ઞાના-નિચાલું કરે; પરબવમાં લોગ, સુખ મલે
એવી વાંછા કરે એનું ણીચું નામ લોગાર્ત પદ્ય છે. એ
આર્ત ધ્યાનના ચાર લેહ દહ્યા એ ધ્યાન તિર્યચ ગતિનું કારણ
છે. એ ધ્યાનના પરિણામ પાંચમા છઠ્ઠા શુભકાળ સુધી
હોય છે.

૨. રૌદ્રધ્યાન-રૌદ્ર એટલે ભયંકર-ક્રૂર પરિણામનું ચિત્તવન. તેના ચાર પાયા છે.

૧. હિંસાનુબંધી રૌદ્ર-પ્રેતે જીવ હિંસા કરીને રાજ થાય. અન્યને હિંસા કરતો દેખી પ્રમોદ પામે. યુદ્ધ વિગેરેની અનુમોદના કરે. હિંસામાં જ આનંદ માને.

૨. મૃધાનુબંધી રૌદ્ર-ખીજીને ઠગી, વચી, ખોટું બોલી, મનમાં આનંદ માને કે મેં કેવો અમૂકને છેતર્યો ! ઈત્યાદિ રૌદ્ર પરિણામ વાલો હોય.

૩. ચૌર્યાનુબંધી રૌદ્ર-પારકું દ્રવ્ય હરણ કરી-ચોરી કરી મનમાં આનંદ માને. ચોરીનો ઉપદેશ કરે.

૪. સંરક્ષણાનુબંધી રૌદ્ર-ધન, ધાન્યાદિ પરિગ્રહ મેળવવા-સંચય કરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા રાખે. લાલચ ઘણી હોય. કુર્કુળીના માટે ભયંકર પાપ કરે. મગ્ગલ્ય શેઠ, સાગર શેઠના જેમ અત્યંત સંચયશીલ હોય. જેમ જેમ પરિગ્રહ વધે તેમ તેમ આનંદીત થાય. એ ચાર લેહ રૌદ્રધ્યાનના કદા. એ ધ્યાન મહા અશુભ કર્મબંધનું કારણ છે. નરક ગતિને દેનાર છે. એ પાંચમા શુણ્ડાણા મુધી હોય છઠે શુણ્ડાણે પલ્લ એક હિંસાનુબંધી રૌદ્રધ્યાન કોઈક જીવને હોય. તે ધ્યાન અંતર્મુદ્દર્ત મુધી હોય. “ છઠે શુણ્ડાણે રૌદ્રધ્યાન વધારે વખત ટકે નહિ. અને જો ટકે તો શુણ્ડાણાનો ઘાત કરે તે પહેલાં શુણ્ડાણાના રૌદ્રધ્યાનની અપેક્ષાએ મંદકૂરતા વાલો હોય. ત્યાં મુધી લેરયા પલ્લ હોય છે. ધ્યાનાંતરીકાએ વર્તતાં લેરયા હોય પલ્લ ધ્યાન ન હોય. યદ્યપિ ધ્યાન અને લેરયા બન્ને

ચિન્તા રૂપ છે. તથાપિ જ્ઞાન ૬૬ ચિન્તા રૂપ છે અને લેખ્યા
૬૬ અધ્યયન રૂપ તથા અદૃશ અધ્યયન રૂપ ૫૭ છે
ઇતિ સોદધ્યાન પૂર્ણમ્

૩ ધર્મધ્યાન-જાગ્રદ્ધાર ક્રિયા રૂપ ધર્મ તે કારણ ધર્મ
તથા કૃત ચારિત્ર રૂપ ધર્મ તે ઉપાદાનપદ્ધતિ સાધનધર્મ, તથા
લેહ રત્નત્રયી તે અપવાદ ધર્મ. અને અતેહ રત્નત્રયી તે
ઉત્સર્ગ ધર્મ-અંતરંગ શુદ્ધ ધર્મનું બારાન, અમર-અંકગત-
પદ્ધતિ ચિંતન, તન્મયતાનો ઉપયોગ તે ધર્મના ચાર પાયા છે

૧ આજ્ઞા વિચય:-એટલે શ્રી વિનરાગ દેવની આજ્ઞા-
તહત કરી માને, નયનિશ્લેષ પ્રમાણુદિ સર્વદે, તેનીજ આજ્ઞા
પ્રમાણે યથાર્થ ઉપયોગે તન્મય રહે તે

૨. અપાયવિચય:-તે જીવને અશુદ્ધપદ્ધતિ જેનાથી હુ ખ
ઉત્પન્ન થાય છે તેનો વિચાર કરવો તે હુ.ખના કારણ રાગ,
દ્રેષ, મોહ, અજ્ઞાન ઇત્યાદિ છે તે મારા નથી. તેનાથી હુ
જિજ્ઞાસુ. હુ સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છું એમ વિચારી રાગદ્રેષાદિનો
ત્યાગ કરવો સ્વરૂપ રમણીક થવું ઇતિ

૩. વિષાક વિચય:-તે યદ્યપિ જીવ સત્તાએ શુદ્ધ, શુદ્ધ,
અવિનાશી છે તથાપિ કર્મવશે દુઃખી છે, જ્ઞાનાવરણે જ્ઞાન-
ગુણ ઢાંકયો છે, દર્શનાવરણે દર્શનગુણ એન અનનકર્મ
પરમાણુઓથી આત્મા આવરાઈ ગયો છે, એટલે મધન,
નિર્ધન, સ્ત્રી, પુરુષ નપુંસક, દેવ, નારક, તિર્થંકર, મનુષ્યાદિ
અનેક રૂપ ધારણ કરી આ જીવ કર્મવશ નાચે છે કર્મની
પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, રસ, પ્રદેશ, ખંડ, ઉદય, ઉદીરણ, સત્તાદિનો
વિચાર કરી તેનાથી અલગ થવા પ્રયત્ન કરવો.

૪. સંસ્થાન વિચય:—તે ચૌદ રાજલોકના સ્વરૂપનું ચિતવન કરવું. જે આલોક ચૌદ રાજ પ્રમાણુ ઉચો છે. તે મધ્યે સાત રાજ અધોલોક છે. અદારસો યોજન ત્રિછોલોક છે. કિચિન્નૂન સાત રાજ ઉર્ધ્વલોક છે, અને સિદ્ધ શિલાની ઉપરે લોકાંતે સિદ્ધ છે. આ સમગ્ર ચૌદ રાજલોકમાં આ જીવ સર્વ સ્થાને જન્મ, મરણ કરી સ્પર્શ કરી આવેલ છે. તે લોકમાં પાંચ અસ્તિ કાય છે. તથા છઠ્ઠો કાલ દ્રવ્ય છે. તેમાં પાંચ દ્રવ્ય જડ છે, અને છઠ્ઠો ચૈતન્ય દ્રવ્ય છે. ઇત્યાદિ સ્વરૂપનું ચિતન તે સંસ્થાન વિચય. એ ધર્મધ્યાન ચોથા ગુણઠાણાથી માંડીને સાતમા ગુણ ઠાણા સુધી છે.

૪. શુકલધ્યાન-તેના ચાર પાયા:—

૧. પૃથક્ત્વ વિતર્ક સમ્રવિચાર-તે પૃથક્ પૃથક્-જીવ અજીવની બહેચણુ કરવી. સ્વભાવ-વિભાવની બહેચણુ કરવી. દ્રવ્યગુણ પર્યાયની બહેચણુ કરી પર્યાયને ગુણમાં સંક્રમાવે. ગુણ તે પર્યાયમાં સંક્રમણુ કરે. એ રીતે સ્વધર્મને વિષે ધર્માન્તર ભેદ તે પૃથક્ત્વ અને તેના વિતર્ક તે જે શ્રુતજ્ઞાને સ્થિત-ઉપયોગ અને એક ચિંતવ્યા પછી બીજો ચિંતવવો. ઇત્યાદિ વિકલ્પ તે સમ્રવિચાર તે પ્રથક્ત્વ વિતર્ક સમ્રવિચાર કહીયે, એટલે અહિંયા વિકલ્પ સહિત આત્મસત્તાનું ધ્યાન. એ આઠમા ગુણઠાણાથી ૧૧ મા ગુણઠાણા સુધી છે.

૨. એકત્વ વિતર્ક અમ્રવિચાર:—તે આપણા ગુણ પર્યાયની એકાગ્રતા કરી ધ્યાવે, એટલે દ્રવ્યાસ્તિક નયે દ્રવ્યથી ગુણપર્યાય જુદા નથી એવો એકત્વ સ્વરૂપ વિતર્ક તે શ્રુત-

૪ ને, ૧૦ : અને આ કોવચ - તે વિશાળ કંડિલ જે પાનને
 એકબીજા ઉપર અથડાવવા, તે એક નવું પ્રકારનું આકારનું
 ભેદ એક પાંચ, બે ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ
 આ કોવચ, ૧૦, ૨૦, ૩૦, ૪૦, ૫૦, ૬૦, ૭૦, ૮૦, ૯૦, ૧૦૦
 પ્રકારનાં પાંચ, દસ, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ
 પ્રકારનાં પાંચ, દસ, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ
 પ્રકારનાં પાંચ, દસ, ત્રણ, ચાર, પાંચ, છ, સાત, આઠ, નવ, દસ

૩ મુદ્રાધિકાર અર્થઘટનાની કમરમાં મન, વચન, કાયાના
 મોઝાને રૂપ, રંગોરૂપી કરતું કરી અંગેરૂપી થાય, ત્યારે કમ-
 પ્રકૃતિ પાંચમાં દસ કરી નેમ. ૧૦ ૩૦ પાપાને, આથી ૧૩ ને

૪ મમુનિ-છન્ન કિવાનુદ્ધિ - તે યોગ નિરોધ ક્રીધા
 પછી જે રૂપ ૧૩ કર્મ પ્રકૃતિ કરી તેને પાપાવી અકમા,
 કિયા દહિત થાય એ ધ્યાનના જગે અવગાહના 'દેહમાન'
 માંથી ત્રીજો ભાગ ઘટાટી શરીર મુકી એક નમયના સાત
 નાય. સિદ્ધ, બુદ્ધ, થાય દંતિ ધ્યાનનું સ્વરૂપ પૂરેમ

હવે પાંચ આચાર નિશ્ચય, વ્યવહારથી કહે છે.

૧-જ્ઞાનાચાર ૨-દર્શનાચાર. ૩-ચારિત્રાચાર ૪-નિપા-
 ચાર. ૫-વિર્યાચાર.

૧. નિશ્ચયજ્ઞાન-તે આત્માનો સમવાર્ધ જાણપણ ૩૫
 લક્ષણ ગુણ તે આત્માથી અલેદ છે, તે વસ્તુ સ્વરૂપે છે ૨
 અને વ્યવહારીક જ્ઞાનના બે લેદ. એક લૌકિક તે અન્યમતિના
 શાસ્ત્રનું જ્ઞાન, અને બીજો લોકોત્તર તે જ્ઞેન મતનુ સમસ્ત
 શાસ્ત્રનું જ્ઞાન તે વ્યવહારીક જ્ઞાન તે નિશ્ચય લક્ષમા રાખી
 વ્યવહારમાં કાળ, વિન્યાદિ જ્ઞાનના અષ્ટ આચારનું પાલન

કરવું. વ્યવહારથી જીવના લેદ, પ્રલેદાદિની વહેંચણી કરવી એ વ્યવહાર જ્ઞાન; નિશ્ચયાનુયાયિ તે ભાવ જ્ઞાન છે.

૨. દર્શનાચાર—તે નિશ્ચયથી આત્માના તત્ત્વ નિર્ધાર રૂપ પરિણામ તે નિશ્ચય દર્શન; અને વ્યવહારથી નિઃશંકાદિ આઠ આચારનું પાલન કરવું તે દર્શનાચાર નિશ્ચયને લક્ષમાં રાખી વ્યવહારથી દર્શનાચારનું પાલન કરવું. ઇતિ.

૩. ચારિત્રાચાર—તેમાં જે પરભાવથી નિવૃત્ત થઈ આત્મ શુભમાં રમણ કરવું તે નિશ્ચય ચારિત્ર, અને સુમિતિ સુમિરૂપ અષ્ટ આચાર તે વ્યવહાર ચારિત્ર. ઇતિ.

૪. તપાચાર—તે નિશ્ચયથી સર્વ પરભાવની અનિચ્છા, ઇચ્છા નિરોધ તે નિશ્ચય તપ અને અચનાદિ બાર લેદે વ્યવહાર તે તપાચાર. ઇતિ.

૫. વૌર્યાચાર—તે નિશ્ચયથી નીક્ષલ્પતા લક્ષણ સ્વશુભ સહાયક વૌર્યશુભ, અને વ્યવહારથી કર્મક્ષયના કારણભૂત યોગ વૌર્યનો વ્યાપાર તે વ્યવહારથી વૌર્યાચાર એમ નિશ્ચય ને વ્યવહારથી સ્વરૂપ સ્ત્રમજી પંચ વિધ આચારનું પાલન કરવું તે નિશ્ચયથી આત્માના શુભ પ્રગટ થાય ઇતિ.

ત્રારાંશ.

૧ પ્રથમ માર્ગાનુચારીના ૩૫ શુભ પ્રાપ્ત કરી દ્રવ્ય સમૃદ્ધિ થાય, ૫૪ી ભાવ સમૃદ્ધિ થાય, ૫૪ી દ્રવ્ય આવક, ૫૪ી ભાવ આવક, ૫૪ી દ્રવ્ય સંપત્તિ, ૫૪ી ભાવ સંપત્તિ, ૫૪ી

અપ્રમત્ત, પછી ધેણિ સપત્ત, પછી દોલ મોટી. પછી ૮
કેવલી, પછી અયોગી કેવલી ચર્મ મોઠા જાય એ કન છે

કુંહા.

અસાગમ અનતરાગમ, પરપરાગમ જાણી,
અનુયોગ સૂત્રે કહ્યા, આગમ ત્રણ વખાણી
તેમાં આજ પરપરા, વસ્તે તાત્ર વિચાર.
જાણી પ્રાણી જાનનો, કરજો આપ વિચાર
વચન તણી રચના કરી, અદ્ય મતિ અનુસાર.
આગમ અર્થ ન લહી શકે, વિણ કેવલ કેા સા
હઠ ન દીજે શઠ પદે, કીજે તત્ત્વ પિછાણ.
સમરમથી મુખ ઉપજે, લહીયે પદ નિન્વાણ.
કષ્ટ કરે મંદિય દમે, વહે મનના ભા.
તજી મમત્વ સમતા એક, ન ભજે કર્મ વિકાર
આગમ આદિણી મધ્ય એક, તકશુદ્ધતાણી મુખતાવ.
સ્વપર આતમહિન બાળી, ગચિયો આનંદ જાય
કર્મેનું શુદ્ધ માદરા, મયમ ધર્મ દાતા.
બુદ્ધિ અનુસારે કૃતિ કરી, બધ્યજીવ દિનકા
ગિન આજ્ઞા વિણ જે કચ્યો, મિથ્યા દુષ્ટન તારા.
મનજન શુણ લેજો મદા, અતિ જેમ મુખ વાસ
મન મમત્વ મુજને નહિ, આજ વચન મુવિચાર,
આજ એક શિવ પદ નાના - -

આ અંથ પૂજ્યશ્રી કર્મચંદ્રજી સ્વામીના શિષ્ય મુનિ
ચંદ્રે, શ્રી માંડવી બંદરે વિક્રમ સંવત ૧૯૫૯ ના માઘ
પૂનમી તિથિએ શુક્રવારે પૂર્ણ કીધો છે

આશીષ વચનં.

શાદ્દલ છંદ.

શ્રી આગમ સારિણી આ અંથ નવો, શાસ્ત્રો બધાં જોઈને,
સ્વયે તે શ્રી જ્ઞાનેન્દુ મુનીશ્વરા, તત્ત્વો બધાં લેઈને;
સમજાવ્યાં તે તત્ત્વો શ્રી વીરતણાં, બળ્યોને ઉદારવા,
નમે કૃપેન્દુ તુજ ચરણ વિષે, સ્મરી ગુણોને સદા ૧
બલુથે કોઈ આ અંથ મૂળથકી, જોડ વર્તન કરે,
મુખે પામે તે દ્રવ્ય લાવજ તણાં, મોક્ષ મુંદરી વરે,
અપાડ રહો ! આ અંથ ભૂમિ વિષે, યાવત્ રહે માનવી,
આશીષ વચન છે હૃદયતણાં, કૃપા ઉદયશે બવી. ૨

શ્રીમદ્દેવજીસ્વામી, તન્નિષ્ઠ સંઘાધિપતિ શ્રીમદ્ કર્મચંદ્રજી
સ્વામી, તન્નિષ્ઠ (આ અંથકર્તા) શ્રીજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર સંપત્ત
શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી સ્વામી, તન્નિષ્ઠ પદ્મિ પ્રવર શ્રી સૂર્યમંત્રજી
સ્વામી, તન્નિષ્ઠ 'સંગુણાનુરાગી' મુવાચાર્ય મહારાજ શ્રી

